

KÜRESEL DİYALOG

15.3

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

ÖZEL SAYI

Michael Burawoy'un Anısına

Michael ve
İki Karl

Klaus Dörre
Brigitte Aulenbacher
Roland Atzmüller
Fabienne Décieux
Raphael Deindl
Karin Fischer
Johanna Grubner
Nancy Fraser
Ngai-Ling Sum
Bob Jessop
Heidi Gottfried
Michelle Williams

Michael
ve Kamusal
ve Küresel Sosyoloji

Geoffrey Pleyers
Nazanin Shahrokni
Ruy Braga
Pavel Krotov
Tatyana Lytkina
Svetlana Yaroshenko
Fareen Parvez
Aylin Topal

Tanıklıklar

Ari Sitas
Shaikh Mohammad Kais
Siyabulela Fobosi
David Goldblatt

Serbest Bölüm

> Sosyoloji Zamanı

BÜLTEN

International
Sociological
Association
ISA

CİLT 15 / SAYI 3 / ARALIK 2025
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Michael Burawoy'un Anısına Özel Sayı

Michael Burawoy tarafından 2010 yılında kurulan *Küresel Diyalog*'un 15. yıldönümü kutlamaları kapsamında, bu yılın Ocak ayında kendisiyle bu sayının son on beş yılda kamusal ve küresel sosyolojide kaydedilen ilerlemelere ayrılacağı konusunda anlaştık.

Kişisel yazışmalarda kendisinin de belirttiği gibi, Michael'in bu özel sayı için vizyonu oldukça iddialıydı:

"Breno, KD'nin 15. yıldönümü için özel bir oturum düzenlemek bence harika bir fikir. Belki bölgelerden katkılarının yer aldığı özel bir sayı hazırlayabilirsin (bu zor olabilir) veya günümüzün büyük meseleleri savaş, iklim değişikliği, eşitsizlik ve kürtaj gibi çalkantılı dönemlerde kamusal sosyolojinin karşılaştığı başlıca zorluklara odaklanıp küresel bir mercekten inceleyebilirsin. Alternatif bir seçenek, ilginç şeyler üretebilecek kişilerden makaleler talep etmek olabilir. Bir başka olasılık da Araştırma Komiteleri'ne katkı yapmaları için çağrıda bulunmak olabilir. Öneriler isteyebilirsin. Sınır yok!"

Ne yazık ki Michael, 3 Şubat 2025'te bir bir aracın çarpıp kaçması sonucu hayatını kaybetti. Vefatının ardından hemen, içtenlikle anılmaya başlandı. 8 Şubat'ta Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) [Michael Burawoy'u Anmak için Çevrimiçi Anma Töreni](#) düzenledi. Geçtiğimiz birkaç ay boyunca, dünyanın dört bir yanından meslektaşları, öğrencileri, aktivistler ve kuruluşlar, keskin zekası, cömertliği ve sosyal adalete olan bağlılığıyla onu andılar.

Michael'in bir mentor, kamusal entelektüel ve dönüştürücü bir akademisyen olarak etkisi, dünya çapında binlerce sosyoloğa ilham verdi. Onun mirası, emek ve etnografi alanındaki çığır açıcı çalışmaları, kamusal sosyolojiye olan derin bağlılığı ve rehberliğiyle şekillendirdiği düşünürler ve aktivistlerden oluşan küresel bir topluluğunun yetiştirilmesini kapsamaktadır.

Bu nedenle, bu sayının amacı sadece kamusal sosyolojinin önemini kutlamak değil, aynı zamanda Michael'in anısını ve mirasını onurlandırmaktır. Bu sayı ile hem *Küresel Diyalog*'un 15. yıl dönümünü kutluyor, hem de Michael'in kariyeri ve katkıları ışığında kamusal ve küresel sosyolojinin gelişimini ele alıyoruz. Bu özel sayı için, Michael'in dünyanın dört bir yanından meslektaşlarını, öğrencilerini ve arkadaşlarını, onun çalışmaları ve onunla paylaştıkları anılar hakkında görüşlerini, analizlerini ve kişisel düşüncelerini paylaşmaya davet ettik.

Bu sayı üç tematik başlık etrafında düzenlenmiştir. *Küresel Diyalog*'un önceki editörleri Klaus Dörre ve Brigitte Aulenbacher tarafından özenle düzenlenmiş olan ilki, Michael'in sosyolojik Marksizmle olan ilgisini, hem teorik titizliğini hem de pratik öne-

mini inceleyerek ele almaktadır. Marx ve Polanyi gibi "iki Karl" ile yaptığı diyaloglardan yola çıkan makaleler, emek, sömürü, piyasa köktencilliği ve Marksist sosyolojinin dönüştürücü potansiyeli gibi konuları ele alırken, Michael'in entelektüel etkilerini de yansıtıyor. Nancy Fraser, Bob Jessop ve Michelle Williams'ın da aralarında bulunduğu isimlerin katkılarıyla hazırlanan bu bölüm, Michael'in analitik vizyonunun derinliğini ve genişliğini ve eleştirel kuramı çağdaş toplumsal mücadelelerle ilişkilendirme yeteneğini anıyor.

İkinci tematik başlık, Michael'ın kamusal ve küresel sosyoloji alanındaki öncü çalışmalarına odaklanmaktadır. Bu bölümdeki makaleler, eşitsizlik, sosyal hareketler ve ulusötesi diyaloglar gibi acil meselelere dikkat çeken küresel bir meslek olarak sosyolojinin zorluklarını ve olanaklarını ele almaktadır. Makaleler, Michael'in metodolojideki yeniliklerini, sivil toplumla ilgilenen bir sosyolojideki ısrarını ve Avrupa'dan Güney Amerika, Asya ve Afrika'ya kadar kıtalar arası tartışmalar üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Birlikte, Michael'in çalışmalarının çalkantılı zamanlarda dünyayı anlamak için hem bir pusula hem de bir çerçeve sağladığını göstermektedir.

Üçüncü bölüm, Michael'ın akademik çalışmalarının insani boyutunu vurgulayan kişisel tanıklıklar ve düşünceleri bir araya getiriyor. Karşılaşmalar, tartışmalar ve saha çalışması deneyimleri aracılığıyla, bu katkılar, öğrencileri, meslektaşları ve aktivistlerle olan ilişkilerini karakterize eden sıcaklığı, rehberliği ve ilhamı ortaya koyuyor. Bu katkılar, Michael'ın çalışmalarının Güney Afrika'dan Bangladeş'e kadar yerel mücadelelerde nasıl yankı bulduğunu ve sosyologların toplumu eleştirel bir şekilde düşünmelerine rehberlik etmeye devam ederken, dönüştürücü eylemlere bağlı kalmalarını nasıl sağladığını gösteriyor.

Michael Burawoy, hem özenli hem de sosyal dönüşüme adanmış bir sosyoloji vizyonuna ilham verdi. Bu özel sayı, onun olağanüstü yaşamını ve çalışmalarını kutlarken, dünyayı sadece analiz etmekle kalmayıp, onu dönüştürmeye çalışan, yeni fikirlerin, tartışmaların ve eylemlerin tohumlarını ekmeye çalışan kamusal ve küresel sosyolojiye olan kolektif bağlılığımızı yeniden teyit ediyor. Sosyoloji ve sosyologların saldırı altında olduğu bir dönemde, Michael'in güçlü bir şekilde savunduğu eleştirel sosyolojiyi geri kazanmak her zamankinden daha önemlidir. Bu nedenle, bu özel sayı, 6 Temmuz 2025'te Rabat'ta düzenlenen 5. ISA Sosyoloji Forumu'nda ISA tarafından sunulan "Sosyoloji Zamanı" Bildirisini de içermektedir.

Burada sunulan içgörüler, düşünceler ve araştırmaların, dünyanın dört bir yanındaki sosyologlara cesur, eleştirel ve dönüştürücü bir kamusal ve küresel sosyolojiyi geliştirmek için ilham vermesini umuyoruz. ■

Breno Bringel, Carolina Vestena ve Vitória Gonzalez,
Küresel Diyalog editörü ve yardımcı editörleri

> **Küresel Diyalog** pek çok dilde yayınlanmaktadır. **Küresel Diyalog**'un tüm sayılarına [internet sitesinden](#) ulaşılabilir.

> **Yayınlanması istenen yazılar** globaldialogue@isa-sociology.org adresine gönderilmelidir.

> Yayın Kurulu

Editör: Breno Bringel.

Yardımcı Editörler: Vitória Gonzalez, Carolina Vestena.

Yardımcı Editör: Christopher Evans.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışmanlar: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Bölgesel Editörler

Arap Dünyası: (Lübnan) Sari Hanafi, (Tunus) Fatima Radhouani, Safouane Trabelsi, Siwar Harrabi.

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchissio.

Bangladeş: Habibul Haque Khondker, Khairul Chowdhury, Bijoy Krishna Banik, Shaikh Mohammad Kais, Md. Abdur Rashid, Mohammed Jahirul Islam, Helal Uddin, Masudur Rahman, Rasel Hussain, Yasmin Sultana, Md. Shahidul Islam, Farheen Akter Bhuian, Sadia Binta Zaman, Md. Nasim Uddin, Ekramul Kabir Rana, Alamgir Kabir, Taslima Nasrin, Suraiya Akter, Ayesha Siddique Humaira, Nusanta Audri, S. Md. Shahin.

Brezilya: Fabrício Maciel, Andreza Galli, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes, Carine Passos.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Manish Yadav.

Endonezya: Hari Nugroho, Fina Itriati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Nurul Aini, Lucia Ratih Kusumadewi, Rusfadia Saktiyanti Jahya, Ario Seto, Aditya Perdana Setiadi, Dominggus Elcid Li, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Gregorius Ragil Wibawanto, Hartmantyo Pradigto Utomo.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Elham Shushtarizade, Ali Ragheb.

Polonya: Aleksandra Biernacka, Anna Turner, Joanna Bednarek, Sebastian Sosnowski.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Tayvan: WanJu Lee, Yun-Hsuan Chou, Zhi Hao Kerk, Mark Yi-Wei Lai, Yun-Jou Lin, Tao-Yung Lu, Chien-Ying Chien, Yu-wen Liao, Ni Lee.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu.

“küresel ve yerel perspektifleri birleştiren, topluma ait, toplum içinde ve toplum için sosyoloji”

Klaus Dörre ve Brigitte Aulenbacher'ın editörlüğünü yaptığı “Michael ve İki Karl” bölümü, Michael'in **sosyolojik Marksizm**'le ilişkisini inceliyor.

İkinci tematik bölüm Michael'in **kamusal ve küresel sosyolojideki** öncü çalışmalarına odaklanıyor.

Son bölüm, Michael'in çalışmalarının insani boyutunu vurgulayan **kişisel tanıklıklar** ve düşünceleri bir araya getiriyor.

Kapak: Michael Burawoy St. Petersburg'daki Avrupa Üniversitesi'nde, 2015.
Fotoğraf: Tatyana Lytkina.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden: Michael Burawoy'un Anısına Özel Sayı 2

> MICHAEL VE İKİ KARL

Sosyolojik Marksizm: Yapılması Gerekenler
Klaus Dörre, Almanya 5

Sömürüye ve Piyasa Köktencilğine Direnmek
Brigitte Aulenbacher, Roland Atzmüller, Fabienne Décieux, Raphael Deindl, Karin Fischer ve Johanna Grubner, Avusturya 7

Michael Burawoy için: Bir Takdir Yazısı
Nancy Fraser, ABD 9

Michael'ın Kamusal Sosyolojisi ve Dikkat Ekonomisi
Ngai-Ling Sum ve Bob Jessop, Birleşik Krallık 12

Bağılantısız Michael Burawoy
Heidi Gottfried, ABD 14

Michael Burawoy'un Sosyolojik Marksizm Ağacı
Michelle Williams, Güney Afrika 16

> MICHAEL VE KAMUSAL VE KÜRESEL SOSYOLOJİ

Michael Burawoy, Günümüz Sosyolojisi için bir Pusula
Geoffrey Pleyers, Belçika 19

Michael Burawoy: Bir Meslek olarak Sosyoloji
Nazanin Shahrokni, İran/Kanada 21

Michael Burawoy: Dirençli Marksizm ve Kamusal Sosyoloji Arasında
Ruy Braga, Brezilya 24

Burawoy ve Küresel Kamusal Sosyoloji Zanaati: Rusya'yla Diyaloglar

Pavel Krotov, ABD, Tatyana Lytkina ve Svetlana Yaroshenko, Rusya 27

Michael Burawoy: Kamusal Sosyoloji ve İradenin İyimsirliği
Fareen Parvez, ABD 30

Emek Süreci ve Hegemonyanın Üretimi: Burawoy'un Katkısı
Aylin Topal, Türkiye 34

> TANIKLIKLAR

Michael Burawoy ile Karşılaşmalar ve Tartışmalar
Ari Sitas, Güney Afrika 38

Michael Burawoy: Bir Deniz Feneri
Shaikh Mohammad Kais, Bangladeş 40

Michael Burawoy'u Anmak: Güney Afrika'nın Minibüs Taksitörüne Marksist Bir Bakış
Siyabulela Fobosi, Güney Afrika 42

Gerçekleştirilebilir Bir Ütopyanın Periyodik Tablosu
David Goldblatt, Birleşik Krallık 43

> SERBEST BÖLÜM

Sosyoloji Zamanı
Uluslararası Sosyoloji Derneği 45

“Burawoy'suz kamusal sosyoloji, kanatsız bir kuş gibi. Neyse ki, pek çok genç sosyoloğa 'nasıl uçulacağını' öğretti”

Labinot Kunushevci (Kosova)

> Sosyolojik Marksizm: Yapılması Gerekenler

Klaus Dörre, Emeritus Profesör, Jena Üniversitesi, Almanya

Karl Marx ve Karl Polanyi, Michael Burawoy'un arkadaşı Erik Olin Wright ile birlikte geliştirdiği sosyolojik Marksizm için önemli ilham kaynaklarıdır.

> Marksizm: kökler, gövde, dallar

Burawoy, Marksizmi tarihsel materyalizm, hümanizm ve genç Marx'ın teori ve pratiğe ilişkin özel anlayışına dayanan canlı bir gelenek olarak görür. Bu köklerden Marksizmin büyük "gövdesi" – Kapital'de ayrıntılı olarak ele alınan politik ekonomi eleştirisi – büyümüş ve bu gövdeden birçok dal filizlenmiştir: I. Dünya Savaşı öncesindeki Alman Marksizmi, dogmaya dönüşen Sovyet Marksizmi ve bunlara tepki olarak Batı ve Üçüncü Dünya Marksizmi. Bazı dallar kurur, diğerleri çiçek açar; her biri, Burawoy'un Polanyi ile eleştirel tartışmasında özetlediği (ilki on dokuzuncu yüzyılda, ikincisi 1918'den itibaren ve üçüncüsü 1970'lerde başlayan) üç piyasalaşma dalgasına karşılık gelir. Polanyi'yi Marx ile birlikte okumak, üçüncü dalgayı yansıtan sosyolojik Marksizmi anlamak için çok önemlidir.

> Polanyi'den sonra Marksizm

Burawoy, kapitalizme karşı muhalefetin üretim alanında aranması gerektiği şeklindeki geleneksel Marksist düşünceden ayrılır. Burawoy'a göre, üretim tam da kapitalizme gösterilen rızanın üretildiği yerdir. Küresel bir "artık" emek nüfusunun mevcut olması nedeniyle, yarı korunan istihdam işçiye sömürü olarak değil, arzu edilen bir ayrıcalık olarak görünür. Özne olarak, sermaye birikimi için hala vazgeçilmez olan sömürü değil, insan varoluşunun çeşitliliğini şekillendiren "pazarın şeytani değirmeni" (Polanyi) deneyimidir.

> Sosyolojik Marksizm

Burawoy, geleneksel Marksizmin bu yeniden düşünülmesine birkaç önemli fikir daha ekliyor. İlk olarak, sosyolojik Marksizm, doğanın metalaştırılmasını piyasalaşmanın üçüncü dalgasının belirleyici özelliği olarak görmelidir. Burawoy bu nedenle piyasaların kısıtlanmasını ve üretim araçlarının toplumsallaştırılmasını savunuyor; bu, temel öz-

gürlüklerin genişletilmesi ama aynı zamanda kısıtlanması anlamına da gelebilir. İkinci olarak, üçüncü dalga Marksizm, piyasa ve devletin ötesinde demokratik sivil topluma odaklanacaktır. Piyasalar ve devletler ortadan kalkmayacak, ancak demokratik sivil toplumların kontrolü altına alınmalıdır. Üçüncüsü, bu Marksizm sivil toplumu hem küresel hem de ulusal olarak ele alır, çünkü insanlığı yaklaştıran ekolojik felaketlere karşı savunan bir sivil toplumun nihayetinde küresel bir boyutu olmalıdır. Dördüncüsü, böyle bir Marksizm, yaygın olarak kabul gören piyasa eleştirisi eserlerinde yer alan sosyolojik bilginin genişliğini kullanabilir. Beşincisi, Burawoy, sivil toplumun moleküler dönüşümü için kaldırıcı noktaları, yani gerçek ütopyalar için umut arayarak sosyalist toplum fikrini canlı tutar. Altıncı olarak, dünya çapında yaşanmış alternatiflerin embriyonik biçimlerini keşfettiği için, sosyolojik Marksizmi küresel bir Marksizme dönüştürür. Yedinci olarak, teori ve pratik arasındaki yeni dengeleri test etmek için metodolojik olarak teorik kesinliklerden ve pratik zorunluluklardan vazgeçer.

> Otoriter liberalizm

Burawoy, sosyolojik temelli sosyalizm fikriyle, yaşamaya değer bir gelecek için şansımızı artırmak istiyorsak mutlaka ele almamız gereken bir miras bırakmıştır. Bu bağlamda bana göre üç görev ön plana çıkmaktadır. Birincisi, doğanın ve bilginin metalaştırılmasına ve finans odaklı emek ve para *Landnahme*'sine tepki olarak ortaya çıkan yeni toplumsal çatallanmaları analiz etmeliyiz.

Piyasalaşmanın üçüncü dalgası sona ererken, otoriter devletler ve hükümetler tarafından pazar genişlemesine karşı hareketler giderek artmaktadır. Bu arada, tüm çeşitliliği ve bağımsızlığıyla demokratik sivil toplum giderek daha fazla tehdit altındadır. İkinci dalganın Marksist teorisini Hermann Heller'e göre, "otoriter liberalizm" olarak adlandırılabilir dördüncü dalgayı yaşamaya başlıyoruz. Bu terim, ekonomi konusunda otoritesini tamamen terk eden ve yalnızca piyasanın özgürlüğünü tanıyan otoriter bir devleti tanımlamaktadır. Bugün, çatışmalarla dolu sosyoe-kolojik dönüşüme karşı tam da böyle bir tepki yaşıyor gibi

“otoriter liberalizm yalnızca siyasi sistemin içinde inandırıcı alternatifler ortaya çıkarsa yenilebilir”

görüyoruz: Ekonomi bürokratik zincirlerden kurtulurken, iklim koruma, hala sürdürülüyorsa bile, piyasa güçlerine ve teknolojik yeniliklere bırakılıyor. Neo-merkantilist ticaret politikaları, piyasa odaklı küreselleşme çağını sona erdirmiyor, elit anlaşmalar ulusötesi diplomasinin yerini alıyor, oligarşik yönetim demokrasiyi içten içe oyuyor ve tutucu bir kültür savaşı temel insan haklarını ortadan kaldırıyor. Sınıf ayrıcalıkları sağlamlaşıyor, cinsiyetçilik ve ırkçılık devlet ideolojisine dönüşüyor ve Burawoy’un metalaştırmaya karşı mücadelede merkezi bir rol atfettiği üniversiteler devletin zulmüne maruz kalıyor. Bu yeni ticarileşme dalgası, sosyal ilişkiler üzerine odaklanıyor. Artık herkese yetecek kadar kaynak olmadığı varsayıldığından, yalnızca dünyanın en üretken sakinleri yaşam hakkına sahip olacaktır; bu, felaketlere açık dünyanın geri kalanından tüm mevcut araçlarla izole edilmiş refah bölgelerinde olacaktır.

> Sınıf meselesinin geri dönüşü

Savaşların ve felaketlerin damgasını vurduğu bir dünyada, Burawoy’un bize bıraktığı bir diğer hayati görev, eski sistemin nişleri içinde alternatifler aramanın yeterli olmadığı fikrinden kaynaklanıyor. Aşağıdan sosyalizmi inşa etme çabaları hala önemli olsa da yeni oligarşilerin “otoriter liberalizmi”nin, ancak tüm siyasi sistem içinde çoğunluğun desteğini kazanabilecek inandırıcı alternatifler ortaya çıkarsa yenilebileceği de açıktır. Bu nedenle, devlet iktidarı için verilen mücadeleyi terk etmek ihmalkarlık olur. Akıl yürütmenin sürekli olarak yok edilmesine karşı koymak için, piyasa mantığının arkasına saklanan sömürü ve tahakküm

bir kez daha kamuoyunun gözü önüne serilmelidir. Erik Olin Wright’ın, Marx’ı sadece Polanyi ile değil, Weber ve Bourdieu ile ve en azından “siyah” ve feminist Marksizm’in entelektüel sesleriyle de bağlayan bütünleştirici bir sınıf teorisi üzerine düşünceleri, bana bu girişimin merkezinde yer alıyor gibi görünüyor.

> Küresel Marksizm

Bu öneriler hakkında ne düşünülürse düşünölsün, küresel bir öz imaja sahip sosyolojik Marksizmin geliştirilmesi, henüz gerçekleştirilmemiş bir hedef olmaya devam ediyor. Ben de bunu Burawoy’un mirasının merkezinde yer alan üçüncü görev olarak görüyorum. Michael’ın şok edici ölümüyle, hem akademik hem de politik olarak (1968 sonrası) hareketler tarafından şekillendirilmiş bir sosyolog neslinin yavaş yavaş yok oluşuna tanık oluyoruz. Elbette yeni nesiller büyüyor ve benim yaşımdaki sosyologlar için, Michael’ın sosyolojik Marksizm fikrini düşünce temeli olarak kullananları desteklemek ve teşvik etmek değerli bir görevdir. Genç nesli, onları dinleyerek, yeni merkez komiteleri ebedi gerçekler için eleştirerek ve içgörülerin ezilenlerin günlük toplumsal acılarıyla ilgilenmeden, Zeitgeist’a göre seçildiği bir Marksist “süpermarket” fikrini eleştirerek destekleyebiliriz. Kısacası, Michael’ın performatif bir fikir olarak öngördüğü şeyi gerçekleştirecek bir alışverişi mümkün kılan platformlar ve formatlar aramalıyız: kapitalizmi, onun savaşlarını ve felaketlerini aşmanın yolunu gösteren küresel bir Marksizm. ■

Klaus Dörre’ye ulaşmak için <klaus.doerre@uni-jena.de>

Bu düşüncelerle ilgilenenler, yazarın öğrenciler ve genç sosyologlarla birlikte yürüttüğü *Emancipation through Socialism* (Sosyalizm Yoluyla Özgürleşme) projesinin sonuçlarına <https://emasoc.de/sozialismus-von-unten-emanzipatorische-ansatz/> adresinden ulaşabilirler.

> Sömürüye ve Piyasa Köktencilğine Direnmek

Brigitte Aulenbacher, Roland Atzmüller, Fabienne Décieux, Raphael Deindl, Karin Fischer ve Johanna Grubner, Linz Johannes Kepler Üniversitesi, Avusturya

Michael Burawoy'un sosyolojisi Marksist, Polanyici ve çok daha fazlasıdır. Bu makale, onun, yirmi birinci yüzyıl piyasa kapitalizmi analiziyle doruğa ulaşan en etkili ve ilham verici çalışmasını ele almaktadır.

> Michael ve Karl Marx

Michael'ın çalışmalarının genişliği ve sürekliliği birkaç kelimeyle özetlemek zordur: insan, ilgi çekici bir dizi yö-
rüngede kaybolabilir. Onun, emek süreçlerinin gelişimi ile uzun süredir devam eden ilgisini "[Bir Marksist Etnografin Odysseia'sı](#)" olarak tanımlaması veya (sosyolojik) Marksizmin yenilenmesindeki rolünü "gezgin bir tercüman" olarak görmesi şaşırtıcı değildir.

Michael'ın teorik perspektifi, Marksizm ve (klasik) sosyoloji içindeki tartışmaları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Emek süreçleri üzerine yaptığı çalışmalar, diğer şeylerin yanı sıra, kapitalizmin kriz eğilimli doğası, sınıf mücadelelerinin önemi, egemen sınıfın fabrikada ve fabrika aracılığıyla hegemonyasını kurması ve devrimci dönüşümün koşulları hakkında Marksist varsayımlarla yakından ilişkilidir. Ancak, başından itibaren, Marksist teorik geleneği kullanımı, bu geleneğin bazı genel varsayımlarına eleştirel bir yaklaşımla belirlenmiştir. Emek süreçleri üzerine yaptığı çalışmalar, üretim biçiminin yapısal özelliklerinin gerçekleştirilme biçimlerinin zorunlu olarak değişken olduğunu göstermiştir. Bu içgörü, bilimde veya siyasi pratikte teorik kavramların dogmatik bir şekilde uygulanmasını engellemiştir. Onun uzun vadeli perspektifi, kapitalizmin dönüştürücü dinamikleriyle mücadele etmemizi gerektirmiştir.

> Karl Marx'ı Karl Polanyi ile tamamlamak

Michael'ın "[Üçüncü piyasalaşma dalgası](#)" olarak tanımladığı 1970'lerden bu yana kapitalizmin geçirdiği temel dönüşüm ve "gerçek sosyalizmin" sonu, onun odağını toplum ve piyasa arasındaki ilişkiye kaydırmasına neden oldu. Bu değişim, Antonio Gramsci ve Karl Polanyi gibi çok farklı düşünürlerden esinlenerek geliştirdiği sosyolojik Marksizm

kavramının temelini oluşturur. Michael için sosyolojik Marksizm ulusötesi bir kavramdır, sömürsüzleştirme ve sömürge sonrası deneyimlerini birleştirmeyi amaçlar, toplumların ataerkil parçalanmasını açıklar ve sosyal mücadelelerin çeşitliliğini ve kapitalizm-sonrası bir toplumun olası biçimlerini tanıır.

Michael'ın Marksist mirası "günümüz için" yeniden kavramsallaştırma arzusu, teorik kesinliklerden vazgeçilmesi gerektiği kabulüne de dayanıyordu. Bunun yerine, eleştirel sosyal teori ve bilim ile dönüştürücü sosyal pratik arasında eşitlikçi bir diyaloga ihtiyaç vardır.

Özellikle 2008 finansal krizinden sonra Michael, Karl Polanyi'nin başyapıtı [Büyük Dönüşüm](#)'den giderek daha fazla yararlanmaya başladı. Japonya'da düzenlenen XVIII. Dünya Sosyoloji Kongresi'nde "[Eşitsiz bir dünyayla yüzleşmek](#)" başlıklı başkanlık konuşmasında, Polanyi'nin günümüz için yorumunu ve kamusal sosyoloji etrafındaki tartışmaların sonuçlarını, yani temel kriz dönemlerinde sosyolojinin görevlerini sundu. Sosyoloji üzerine düşünmek, Polanyici çağdaş piyasa köktencilği analizinin önemli bir bileşeni haline geldi ve bunun tersi de geçerliydi; her ikisi de onun "Polanyici küresel sosyolojisi" olarak adlandırdığı şeye yol açtı: sivil toplumla güçlü bir şekilde ilişkili ve küresel ve yerel perspektifleri birleştiren, topluma ait, toplum içinde ve toplum için sosyoloji.

> "Yaşanmış deneyim" olarak piyasa köktencilği

Birçok ülkede yaşanan dönüştürücü değişimlere ilişkin içgörülerden esinlenen Michael, Polanyi'nin "Büyük Dönüşüm"ünü oldukça özgün bir şekilde yorumladı. Geçmiş yüzyılların ve günümüzün "hareketleri" ve "karşı hareketleri" üzerine tarihsel ve sosyolojik bir düşünüşü etkileyici bir şekilde birleştirdi. Michael'ın Polanyici piyasa köktencilği teorisinin en önemli kısımlarından biri, makro ve mezo düzeydeki üç piyasalaşma dalgasının ve insanların günlük yaşamlarında "yaşadıkları deneyim" olarak

“küresel ve yerel perspektifleri birleştiren, topluma ait, toplum içinde ve toplum için sosyoloji”

piyasalaşmanın birleşik analizidir. Polanyici “hayali metalar” olarak adlandırdığı toprak/doğa, emek ve paranın (ki Michael buna bilgiyi de ekledi) piyasa köktencilliği tarafından metalaştırılmasının, sınıf temelli mücadeleler ya da yasal koruma ve düzenleyici çerçeveler talepleri şeklinde, emek hakları, soysyal haklar ve insan hakları mücadeleleri biçiminde “karşı hareketleri” tetiklediğini tarihsel bir perspektiften gösterdi.

Önemli biçimde, onun günümüzün “karşı hareketleri”ne ilişkin bakış açısı, günlük yaşam deneyimlerinin toplumsal protestoların farklı biçimlerini tetiklediğini anlamamızı sağlıyor. Piyasa köktencilliğinin hakim olduğu dönemlerde, sadece metalaştırma değil, aynı zamanda *meta olmaktan çıkarma*, *metalaştırmanın dışında kalma* ve *yeniden metalaştırma* süreçleri de özellikle işsizlik nedeniyle piyasa mübadelesinden dışlananlar veya kârlı olmadığı için göz ardı edilen ekolojik sorunlarla karşı karşıya olanlar için temel sorunlara yol açabilir. Sivil toplumu romantikleştirmekten uzak olan Michael için, özellikle sağ popülizmin yükselişte olduğu bir dönemde, yirmi birinci yüzyılın başlarında işçi hareketlerinin ve toplumsal hareketlerin hareket alanı, kapitalizmin devam eden dönüşümünde merkezi bir rol oynayan çok çeşitli Polanyici “karşı hareketleri” temsil etmektedir.

> Michael’ın toplumsal hareketler üzerine ve sosyal hareketler için sosyolojisi

Polanyi’nin analizinden yola çıkan Michael, metalaşmanın günümüzün belirleyici deneyimi olduğunu savundu. Sömürü, kapitalizm eleştirisinin temelini oluştursa da çoğu zaman bilinçli olarak gerçekte olduğu gibi algılanmaz. Michael bu görüşü daha önce [Manufacturing Consent](#) (Rıza Üretimi) adlı kitabında ortaya koymuştu. Onun “genel teorisinde”, piyasalaşmanın üç dalgası birbirinden bağımsız

olarak değerlendirilmez; diyalektik, hatta belki de gerileyen, bir dinamikle birbirine bağlı olarak anlaşılır.

Michael, mevcut aşamada doğanın metalaşmasının öncü bir rol oynayacağını öngörüyordu. Doğal kaynakların tahribatı ve finans sermayesinin küresel entrikaları ancak küresel ölçekte etkili bir karşı hareketle anlamlı bir şekilde mücadele edilebileceğinden, böyle bir hareketin küresel ölçekte ortaya çıkması gerektiğini vurguluyordu. Ancak böyle bir karşı hareket, köklü jeopolitik sınırları, ulusal kısıtlamaları ve piyasalaşmanın yarattığı kısa vadeli mantığı aşmak zorundaydı.

Naif iyimserliğe karşı Michael, tavizsiz bir kötümserliği savundu. Polanyi ve Marx’tan yararlanarak, Polanyi’nin hayali metalar ve karşı hareketler kavramlarını Marksist kapitalist dinamikler analizi ile birleştirdi. Yalnızca piyasalaşmanın itici gücü olan maddi güçleri dikkatle inceleyerek, çağdaş toplumsal hareketlerin, kasıtlı ya da kasıtsız, piyasalaşmanın yoğunlaşmasına mı yoksa tersine dönmesine mi katkıda bulunduğunu değerlendirmeye başlayabiliriz.

> Michael’i Özlemek

Yıllardır onun sosyolojisine aşına olan bizler, Michael ile uzun soluklu ve zenginleştirici bir iş birliğine dönüp bakıyor ve gözden geçiriyoruz. Onunla tanışma, çalışmalarından yararlanma, fikir alışverişinde bulunma ve iş birliği yapma fırsatları, entelektüel cömertliği, akademik bağlılığı ve uyarcı mizah anlayışı için minnettarız. Üniversitemizde misafir öğretim üyesi olarak görev yapan Michael, Avusturya’da Uluslararası Karl Polanyi Topluluğu’nun kurulmasına ilham verdi. *Küresel Diyalog* dergisinin kurucusu olarak, bizi bu muhteşem dergiye katkıda bulunmaya davet etti. Söylenecek çok şey var. Çağımızın olağanüstü düşünürlerinden biri aramızdan ayrıldı. Onu özleyoruz. ■

Brigitte Aulenbacher’e ulaşmak için <brigitte.aulenbacher@jku.at>

> Michael Burawoy için: Bir Takdir Yazısı

Nancy Fraser, New School for Social Research, ABD

Michael Burawoy'un trajik ve anlamsız ölüm haberi hepimizi şok etti ve üzdü. Benim için bu haber, kaçırılmış fırsatlar için pişmanlık duygusu da uyandırdı. Michael'ın entelektüel zekasını, siyasi bağlılığını ve kişisel sıcaklığını uzun zamandır takdir ediyordum. Ancak onunla sürdürülebilir bir ilişki kurma fırsatını kaçırmıştım. Aslında, sadece ara sıra etkileşimde bulunmuştuk: ilk olarak, 1990'ların ortalarında, o Northwestern Üniversitesi'nde misafir profesörken ve ben New School'a gitmeye hazırlanırken; daha sonra ise, demokratik-sosyalist dönüşümün olasılıklarını netleştirmek amacıyla Marx ve Polanyi, Gramsci ve Du Bois'ı tartıştığımız bir dizi konferans ve seminerde. Bu toplantıların her biri kendi başına verimli olmakla birlikte, gelecekteki olasılıklarla da doluydu. Northwestern'da, Michael, ancak özverili, spontan bir cömertlik olarak tanımlanabilecek bir davranışla, zor ve kritik bir anda bana destek oldu. Konferanslarda, beni daha derin ve daha eleştirel bir şekilde düşünmeye iten, parlak ve coşkulu tartışmalara dahil etti. Onu kaybettiğimde, onun benim için ne kadar önemli olduğunu anladım. Ve ancak şimdi, onunla daha uzun süreli bir diyalog kurmadığım için ne kadar çok şey kaçırdığımı hissediyorum.

> Ortak ilham

Michael ve benim paylaştıklarımız göz önüne alındığında, tartışacak çok şey vardı elbette. O, üç kıtada emek rejimlerini inceleyen Britanya doğumlu bir sosyologdu, ben ise nispeten taşralı bir ABD'li filozofum. Ama ikimiz de "baby boomer" kuşağındandık ve olağanüstü bir küresel özgürleşme dalgasının yaşandığı bir dönemde kendi sesini bulan Yeni Solculardık. Bu deneyimden yola çıkarak, ikimiz de "postkomünist" dönemler için, önceki sosyalist deformasyonlardan zorlu bir şekilde öğrenilen dersleri, yeni sosyal hareketlerden elde edilen, gelişmemiş olsa da mutlak içgörülerle bütünleştirebilecek bir Marksizm geliştirme taahhüdünde bulunduk. Ancak şu anda beni en çok etkileyen şey, ikimizin de bu amaç için birçok aynı düşünürden ilham kaynağı bulmuş olmamız.

Karl Polanyi buna bir örnektir. Michael ve ben, onda Marx'ı tamamlayan ve zenginleştiren bir düşünür gördük. "İki Karl"ı birbirine zıt olarak görenlere ikna olman bizler, birbirimizden bağımsız olarak *Büyük Dönüşüm*'ü kapitalist kriz ve toplumsal mücadeleye ilişkin genişletilmiş, Marksizm ötesinde bir anlayış olarak sunan okumalar yaptık.

> Kapitalist toplumlarda mücadeleleri anlamının yeni yolları

İkimiz için de Polanyi'nin toprak, emek ve paranın hayali metalaştırılmasına ilişkin açıklaması, ilk ikisinin "ekonomi"-den uzak olmasına rağmen, kapitalist toplumda ekoloji krizi, toplumsal yeniden üretim krizi ve finansal krizlerin yapısal köklerini ortaya çıkardı. Ancak Michael'ın bu noktayı ifade edişi benzersiz bir zekâ örneğiydi ve özcü olmayan ve son derece Marksist bir Polanyi'yi ortaya çıkarttı. Burawoy'un ifadesiyle, hayali metalaştırma toprak, emek ve parayı değişim değerine indirger ve böylece bunların kullanım değerini, gerçek malların piyasasında olasılık koşulları da dahil olmak üzere, yok eder.

İkimiz için de Polanyi'nin genişletilmiş piyasalaşmanın savunucularını, piyasalaşmaya karşı sosyal koruma savunucularıyla karşı karşıya getiren "çifte hareket" fikri, kapitalist toplumlardaki mücadeleleri anlamak için yeni bir yol öneriyordu. Üretim noktasından uzak olan bu çatışmalar, artı değer dağıtımının aksine, yaşamın gramerini ve toplumun kurumsal tasarımını sorgulayan, benim "sınır mücadeleleri" olarak adlandırdığım çatışmalardır. O halde hem Michael hem de benim için Polanyi'nin figürü, klasik Marksizm'in merkezinde yer alanların ötesinde, anti-kapitalist aktivizmin alanlarını ve biçimlerini çoğaltarak ekonomizmi aşmamıza yardımcı oldu.

> Farklı yorumlar: şüphecilğe karşı güç ve vaat

Yine de önemli bir fark vardı. Ben Polanyi'nin "toplum" kavramını kullanımına, onu özcü bulduğum ve piyasa dışı tahakkümü gizlediğini düşündüğüm için derin bir şüpheyile yaklaşırken, Michael bu kavramı olumlu bir şekilde, "aktif

“liberal elitlerin bir zamanlar kendilerine güç veren sistemi savunma iradeleri yoktur”

toplum” olarak yorumladı. Kapitalist kalkınmanın bir ürünü olan ve bu nedenle tarihsel olarak belirli bir topluluk olan Polanyici toplum, ona dinamizmle dolu görünüyordu. Aktivist enerjilerle dolu bu toplum, sözde kendi kendini düzenleyen piyasanın gerçek anlamda kendi kendini düzenleyen bir topluma tabi olacağı yeni bir sosyalizm biçimini önceden haber veriyordu. Ancak şimdi, 2003 yılında yazdığı parlak makalesi “For A Sociological Marxism”i [Sosyolojik bir Marksizm İçin] yeniden okuduktan sonra, Michael’ın yorumunun gücünü ve vaatlerini takdir etmeye başladım.

> Gramsci’nin çalışmaları üzerinden yaklaşma

O makale, Polanyi ile Antonio Gramsci arasında bir yakınlaşma olduğunu öne sürmüştür. Gramsci, Michael ile paylaştığım ikinci önemli referans noktasıdır. İtalyan düşünür de gelişmiş kapitalizmde toplumun merkezi rolünü öne sürmüştür. Ancak Polanyi’den farklı olarak Gramsci, “sivil toplum”u diyalektik olarak teorileştirmiştir: hem sınıf mücadelesinin arenası hem de bu mücadeleye bir kısıtlama olarak görmüştür. Gelişmiş kapitalist toplumlara özgü olan sivil toplum, ekonomi ve devlet arasında bir aracılık alanı, okullar ve kiliseler, mahkemeler ve sosyal yardım kurumları, üniversiteler ve araştırma merkezleri, sendikalar ve meslek odaları, medya ve müzelerin bulunduğu bir yerdir. Kamuoyu ve gündelik anlayışların oluştuğu ve dolayışığı, burjuva sağduyusunun hegemonyaya dönüştüğü ve egemen sınıfa karşı ezilenlerin rızasının (az çok) kazanıldığı yer burasıdır. Ama hepsi bu kadar değil. Sivil toplum aynı zamanda bir çekişme alanıdır, burada rıza yıpranabilir ve prensipte karşı hegemonyalar inşa edilebilir. Aynı zamanda bir sınırlama ve çekişme alanı olan bu kavram, siyasetin ekonomiden göreceli özerkliğini ve siyasetin belirli kurumsal matrislere, sınıf yapılı güç alanlarına ve tarihsel koşullara gömülü olduğunu işaret eder. Michael için, benim için olduğu gibi, bu görüş temel nitelikteydi. İkimiz de sivil toplum, genişletilmiş (veya bütünleşik) devlet, tarihsel blok, otorite krizi, interregnum, pasif devrim, alt tabaka, hegemonya ve karşı hegemonya, sağduyu ve mantık, mevzi savaşı ve manevra savaşı, Fordizm ve “Amerikanizm” gibi Gramsci’nin geniş kavram yelpazesini bolca kullandık.

Michael ve ben ilk olarak, benim bir önceki makalemden bu fikirlerin bazılarını kullanmam sayesinde tanıştık. Büyük ölçüde sezgilerimle hareket ederek, yarı bilinçli bir şekilde Gramsci’nin metaforlarını kullanarak, geç sosyal demokratik, refah devleti kapitalizminde “ihtiyaçlar üzerindeki mücadeleleri” analiz ettim. Daha önce “özel” olan konuların tartışılmalı hale geldiği tarihsel olarak belirli “sosyal” alanda yaşanan bu mücadeleler, sadece ihtiyaçların karşılanması değil, aynı zamanda bunların yorumlanmasını ve devlet

kurumları içinde karşılanıp kontrol altına alınabilmelerini sağlayan yönetim biçimlerini de tartışmaya açtı. Bunlar da sınır mücadeleleriydi, ancak Polanyi’nin aksine, iki değil üç grup antagonisti içeren bir “üçlü hareket” oluşturuyorlardı: “kaçak” ihtiyaçların kamusal siyasi karakteri ve katılımcı-demokratik eğilimi için mücadele eden radikal aktivistler; bu ihtiyaçları daha önce siyasetten arındırmış olan aile ve piyasa enklavlarına geri döndürmeyi amaçlayan muhafazakarlar; ve bu ihtiyaçları idari dile çevirip bürokratik olarak karşılamaya çalışan ilerici liberal teknokratlar. Michael, bu anlatının Gramsci’ye ne kadar borçlu olduğunu benden daha iyi ve daha erken anladı. 2003 yılında bu eseri ele aldığı tartışma, beni bir lisansüstü seminerinde *Hapishane Defterleri*’ni sistematik olarak incelemeye teşvik etti. Bunun için ona sonsuza kadar minnettarım.

> Hegemonik yönetim rızayla değil zorla uygulanmaya başladığında

Michael, Gramsci’nin, şimdi, çok daha karanlık bir tarihsel dönemde ne kadar değerli olduğunu da anlamıştı. Trumpizm’in (ve dünyadaki birçok benzerinin) hakim olduğu bir dönemde, büyük İtalyan komünistin, gelişmiş liberal-demokratik bir toplumda hegemonik egemenliğin “normal” işleyişi ile faşizmdeki patolojik siyasi yozlaşma arasındaki zıtlığı hatırlamak yararlıdır. Michael’ın Gramsci’nin anlatımına getirdiği yorum örnek niteliğindedir. Gramsci’nin hegemonik iktidar kavramını rıza ve zorun dengeli bir birleşimi olarak açıklayan Michael, Gramsci için kapitalist devletin patolojik olmayan biçiminin “sadece dış hendek” olduğunu ve bunun arkasında sivil toplumun “güçlü kale ve surlar sistemi”nin durduğunu hatırlatır. Bu “sistem” sınıf egemenliğine rızayı yaygınlaştırdığı ölçüde, doğrudan zorun hem gerekliliğini hem de görünürliğini azaltır.

Bugün, elbette, bu kaleler ve toprak setler saldırı altında – ve bu saldırı sol kanattan gelmiyor. En azından ABD’de, MAGA devleti liberal-demokratik sivil toplumun merkezi kurumlarını sistematik olarak ilhak ediyor: eğitim, bilim ve kültür kurumlarının, devletten bağımsız medyanın ve hükümetten bağımsız devlet kurumlarının, özel şirketlerin, STK’ların ve meslek odalarının özerkliğini parçalıyor. Böylece burjuva toplumunun rıza oluşturmak için kullandığı “normal” kanalları ortadan kaldırarak, hegemonyanın dengesini zorun lehine değiştiriyor. Zorun görünürlüğü hem acımasız bir gerçeklik hem de yaklaşan bir tehdit olarak artık çok belirgin. Polis faaliyetleri militarize edildi, protestolar bastırıldı ve göçmenler maskeli adamlar tarafından sokaklardan kaçırılıp özetle sınır dışı ediliyor. Ülkeye korku hakim oluyor. Bu durum, yeni başlayan faşizme çok benziyor gibi görünse de, gerçek bir sosyalist hareketin değil, neoliberalizmle ittifak halinde olan ve işçi sınıfının desteğini pek

almayan “uyanmış Sol”un hayaletini çağrıştıran yeni bir tür faşizmin habercisi.

**> (Proto-)faşizme karşı nasıl savunmalı:
Burawoy’un görüşlerinin harekete
geçirilmesi**

Bu varsayımda, etkili bir muhalefet nerede odaklanabilir? Kesinlikle liberal elitler arasında değil. Sivil toplumun koordineli ve militan bir şekilde kendini savunmasını sağlamaktan uzak olan bu kesimin önde gelen isimleri, kolektif eylem düşüncesini tamamen terk etmiş ve özel anlaşmalar yapmak için acele etmişlerdir. Açıkça görülüyor ki, bir zamanlar kendilerine güç veren sistemi savunma iradeleri yoktur. Etkili bir muhalefet, eğer ortaya çıkarsa, başka bir yerden gelecektir.

Böyle bir muhalefet tabandan gelebilir mi? (Proto-)faşizme karşı inandırıcı bir muhalefet oluşturabilecek, alt sınıfların önderliğindeki tarihi bir blok ortaya çıkabilir mi?

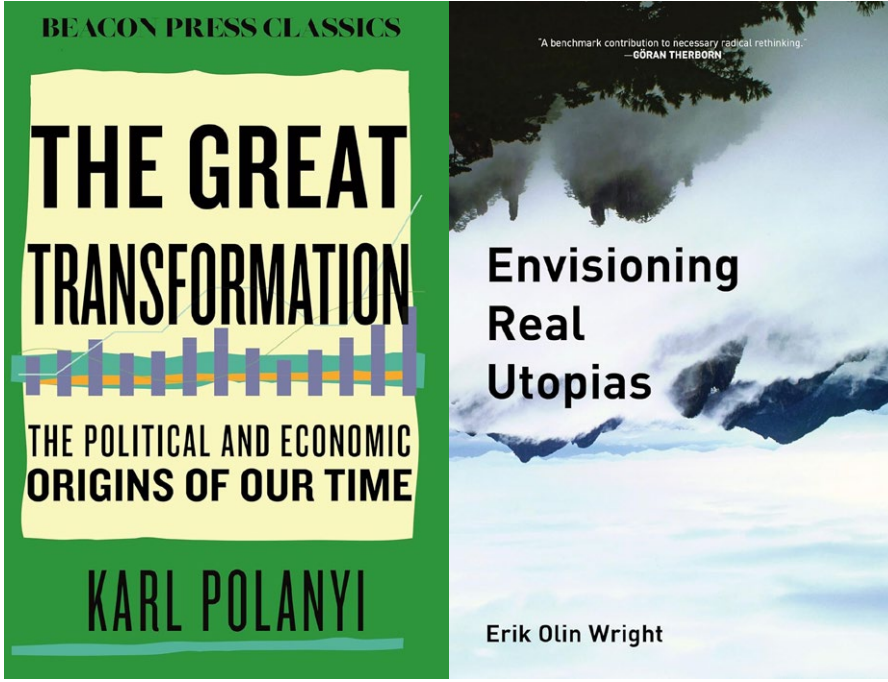
Muhtemelen, böyle bir bloğun temel amacı, kapitalist sınıf egemenliğini destekleyen burjuva otoritesini “normal” olarak sağlamlaştıran “patolojik olmayan” zor ve rıza dengesini yeniden kurmak olmayacaktır. Daha çok, bu otorite ve tahakkümü aşmak olacaktır. Ancak böyle bir bloğun yaşayabilir olması için, alt sınıfların kritik kitlelerinin, şu anda onları ayıran toksik yanlış tanıma uçurumlarını, özellikle de ırk uçurumlarını aşması gerekecektir. Böyle bir süreç hala akla yatkın mı?

Michael bu konuda çok şey söyleyecekti. Onun sesinin artık duyulmaması sol için büyük bir kayıp. Neyse ki, bize yararlanabileceğimiz zengin, titiz ve yaratıcı düşüncelerini miras bıraktı. Bu parlak ve insancıl düşünürü en iyi şekilde onurlandırmanın yolu, onun görüşlerini harekete geçirerek günümüzün özgürleşme olasılıklarını netleştirmektir. ■

Nancy Fraser’e ulaşmak için <fraser@newschool.edu>

> Michael'ın Kamusal Sosyolojisi ve Dikkat Ekonomisi

Ngai-Ling Sum ve **Bob Jessop**, Lancaster Üniversitesi, Birleşik Krallık

Karl Polanyi'nin The Great Transformation (Beacon Press, 2025 basımı), ve Erik Olin Wright's Envisioning Real Utopias (Verso Books, 2010) kitapları.

12

Bu yazı, Michael'ın yenilikçi ve etkili “kamusal sosyoloji” fikrine ve bunun dikkat ekonomisi ve hakikat-sonrası Trump dönemini ele alacak biçimde nasıl geliştirilebileceğine bir saygı duruşu niteliğindedir. Michael teorik olarak Marx'ı Polanyi'den ayırmış ve kapitalizm, metalaşma, sömürü ve eşitsizlikleri inceleyen, özellikle üç dalga piyasalaşma konusunda, onların çalışmalarını sentezlemeye ve genişletmeye çalışmıştır.

> Michael, Marx, ve Polanyi

Michael, Marx'ı üretimde kapitalist sömürünün teorisini olarak görüyordu ve Marx'ın esas olarak ilk piyasalaşma dalgasıyla ilgilendiğini düşünüyordu. Buna karşılık Polanyi, piyasa ilişkilerinde metalaşmanın teorisini olarak ilk ve ikinci dalgaları ele aldı. Hiçbiri doğrudan satış için üretilmesede de hepsinin bir fiyatı olan hayali metaların (emek gücü, para ve toprak) piyasalaşmasının, kendi kendini düzenleyen piyasaların başarısızlığına yol açtığını ve toplumun bu tür malların kullanım değerini korumak için onları düzenlemeye sevk ettiğini gözlemledi. Michael, Polanyi'nin analizini 1980'lerde neoliberalizm tarafından başlatılan üçüncü

piyasalaşma dalgasını da içerecek şekilde genişletti. Bu dalga, doğanın metalaştırılmasını içeriyordu ve çevresel yıkımı yol açtı. Ayrıca, fikri mülkiyet hakları ve üniversite sistemi biçiminde bilgiyi de metalaştırdı.

Marx ve Polanyi'nin bu sentezi, 2022 yılında Michael'ın E.O. Wright'ın “gerçek ütopylar” üzerine yaptığı teorik ve ampirik araştırmalardan yararlanmasıyla devam etti. Bu ütopylar piyasaları veya devletleri ortadan kaldırmaz, ancak onları toplumun kolektif öz-örgütlenmesine tabi kılar. Toplumu sosyalizme geri döndürür ve Wikipedia'nın bilginin metalaştırılmasına karşı çıkması gibi, farklı metalaştırma biçimlerine karşı direnişleriyle nasıl birleşik bir karşı hareket oluşturdıklarını gösterirler. Michael'ın sosyolojik Marksizmi, hayali metalaştırmayı ve toplumun buna nasıl tepki verdiğini araştırmak için kamusal sosyolojiyi uygun bir alan olarak gördü.

> Dikkat ekonomisi ve hakikat-sonrası Trump dönemi

Michael, 2025 yılında trajik biçimde vefat etmeden önce verdiği son röportajda Trump döneminin önemini vurgula-

>>

mişti. Bu, üçüncü dalga piyasalaşmanın, özellikle de dikkatin metalaşmasının son aşaması olarak görülebilir. Bu aşamada, davranışsal verilere dayalı bilgiler, eğlenceye dayalı oyunlaştırma (örneğin, testler, influencer'larla ortaklık, sanal para birimi, özel puan sistemleri, sosyal ağlar vb.) ve hiperbolik söylemler/görüntüler yoluyla sosyal medya kullanıcılarından elde edilmektedir. Bu teşvik edici uygulamalar, kullanıcıları dikkat ekonomisi içinde meşgul ve tutsak tutmaktadır. Eleştirel bir bakış açısıyla bakıldığında, insan dikkati, değişim değeri elde etmek için metalaştırılabilen kıt bir kaynak haline gelmektedir. İşletmeler, verileri ve dikkati çekmek, yakalamak, filtrelemek ve paraya dönüştürmek için rekabet ederler. Dikkat ekonomisindeki bu tür bir metalaştırmaya Silikon Vadisi'nin sosyal medya devleri (örneğin, Meta'nın Zuckerberg'i) tarafından aracılık edilir. Bu aktörler, platformlarında veri toplar, bunları veri merkezlerinde bir araya getirir ve insanların dikkatini kendi web sitelerine odaklamak için algoritma tasarımlarının ve oyunlaştırılmış/ikna edici tekniklerin anahtarlarını elinde tutar. Ayrıca, kullanıcıları cezbetmek, fikirlerini etkilemek ve muhtemelen olayların ekonomik ve politik sonuçlarını şekillendirmek için onlara bazı medya veya sosyoekonomik ürünler (örneğin, dijital hediyeler, videolar, haber akışları, ağ oluşturma) sağlarlar.

Bu bağlamda, insanların dikkati hem bir kaynak hem de bir para birimi olduğu için değişim değeri yaratır. Bir kaynak olarak, satışları artırmak ve etkilemek için önem kazanır. Para birimi olarak, kullanıcıların bilişsel, duygusal ve duygusal ilgisi belirli hediyeler ve teknolojik hizmetler (örneğin, sanal etkinlik biletleri, sosyal etkileşim, internet aramaları) ile takas edilebilir ve bunun karşılığında, bu ilgi üzerinde bir miktar kontrol (örneğin, reklamlara ve politik "fast-food" tweetlerine maruz kalma) influencer'lara ve ilgi tüccarlarına devredilir. İkincisi, bu kontrolü, kazanılan dikkatin miktarına (örneğin, kullanıcıların reklamları ne kadar süre ve ne kadar derinlemesine izlediklerine) göre ödeme yapan reklamcılara yeniden satarak değişim değeri elde eder. Benzer şekilde, etkileyiciler *Instagram*, *TikTok* ve *X* mesajları ve tweetlerle müşterilerin dikkatini çeker ve ekonomik ve politik etkilerini paraya dönüştürmeye çalışır.

Dikkat ekonomisi, siyaset ve toplumu da yeniden şekillendiriyor. Trump, Trump markasını yaratan ve şimdi bunu bir politikacı olarak kullanan, hakikat-sonrası dikkat çekmeye çalışan ünlülerin simgesi. Algoritmik filtreleme araçları ve yankı odaları olarak sosyal medya (örneğin *Fox News*, *X* ve *Truth Social*) aracılığıyla dikkat çekerek, siyasi olarak benzer düşünen bireyleri/grupları birbirine bağlıyor. Bu, rakiplerini karikatürize etmesine ve popülist sosyal ta-

banının duygularına (örneğin umutlar, korkular ve endişeler) hızla hitap eden kalabalığı coşturan sloganlar ve sesli alıntılar (örneğin "Make America Great Again") kullanmasına olanak tanıyor. Diğer politikacılar, onun basitleştirilmiş mem'lerine ve teatral tarzına yanıt vermek zorunda kalıyor ve bu da onun söylemsel, duygusal ve politik alanları şekillendirmesine olanak tanıyor. Bu dikkat çağında politik iletişimin bu şekilde yeniden düzenlenmesi, bireysel-sosyal bilişleri (ve duyguları) etkiliyor ve toplumu yeni çizgilerle kutuplaştırıyor.

> Michael'ın kamusal sosyolojisi ve disiplinler-sonrası

Michael'ın kamusal sosyoloji için yaptığı çağrıya yanıt olarak, bu gelişme, hakikat-sonrası dikkat ekonomisinin üçüncü dalga piyasalaşmasının küresel düzeyinde karşı hareketler uygulamak için çok verimli bir zemin yaratmaktadır. Gerçek ütopyalar, burada Marx ve Polanyi arasındaki arabulucu bağlantıdır, çünkü dikkat ve bilişin metalaştırılmasına karşı çıkan taban direnişini sağlarlar; ancak itiraf etmek gerekir ki, bu her zaman küresel ölçekte gerçekleşmez. Bu tür taban hareketlerinin örnekleri arasında, diğer ulusal(-ötesi) ölçeklerle bağlantı kurulabilen, merkezi olmayan platformların "dikkat aktivizmi" ve yerel düzeyde dijital detoks "dikkat sığınakları" sayılabilir. Ölçek sorunu bir yana, dikkatin metalaştırılması, insan bilişinin, duygularının ve hislerinin mikro sorunlarının yanı sıra, davranışsal bilgilerin kontrolü yoluyla kaynak, para birimi ve manipülasyon olarak dikkatin makro-kurumsal-hesaplamalı temellerini de kapsar.

Bu değişiklikler, sosyolojik hayal gücümüzü eskisinden daha da genişletmemizi gerektirebilir. İlgili karşı hareket kamuoyu, akademik ve toplumsal bilginizi geliştirmek için kamusal, siyasal, eleştirel ve profesyonel sosyolojileri yeniden harekete geçirme ve disiplinler-sonrası bir şekilde konu alanlarını birleştirme ihtiyacını hayal etmek zorunda kalabilir. Bu, sosyolojinin ötesine geçmeyi ve eleştirel psikoloji, pedagojik ve eğitim çalışmaları, hesaplamalı bilim, medya çalışmaları, söylem analizi, heterodoks ekonomi ve (uluslararası) politik ekonomiden kaynaklanan fikir ve bağlantılara odaklanmayı gerektirir. Amaç, dikkat ve bilişin piyasalaşmasının bu süper dalgasını ele almak, "gerçek ütopyalar" üzerine epistemolojik düşünümelliği geliştirmek ve farklı yerlerde ve ölçeklerde bu karşı hareketlerin kurumsal-faili edimselliğini teşvik etmektir. ■

Ngai-Ling Sum'a ulaşmak için <n.sum@lancaster.ac.uk>
Bob Jessop'a ulaşmak için <b.jessop@lancaster.ac.uk>

> Bağlantısız Michael Burawoy

Heidi Gottfried, Wayne State Üniversitesi, ABD

Michael'in Wisconsin Üniversitesi'nde etnografi üzerine verdiği lisansüstü ders, feminizm ve Gramsci'ci Marksizmin mikro temellerini "[Flexibility as a Mode of Regulation in the Temporary Service Industry](#)" [Geçici Hizmet Sektöründe Düzenleme Biçimi Olarak Esneklik] adlı çalışmamda birleştirmek için yaptığım ilk araştırma çabalarına ilham kaynağı oldu. Onun ilhamı, sadece teorik olmanın ötesine geçerek, ilk etnografik girişime pratik destek sağladı. Evden çalışan Michael, geçici iş bulma ajansından iş yerleştirmelerini ileten sevk memurum oldu. Bu nedenle, bu özel sayıya katkı, onun emek çalışmalarının Antonio Gramsci'nin hapisane defterlerindeki ve daha sonra Karl Polanyi ile etkileşimindeki kökenini görünür kılmak için bu çalışmalarla eleştirel ilişkimden olduğu kadar onunla kişisel bağlantımdan da yola çıkmaktadır.

> Etnografik dönüş

Bu çabalarla ilgili olarak, Burawoy'un Manufacturing Consent'i yeniden ele alan 20. yıl sempozyumu için "sosyolog ve çalışan" Donald Roy hakkında yaptığı değerlendirmeleri alıntulamakta fayda var. Michael, yanıtında saygısızca "atalarımızı yeniden diriltmeliyiz, ancak onları yüceltmek, onları bir kaideye oturtmak, onları zamanda dondurmak ve onları günümüz için önemli kılan şeyleri gözden kaçırmak demektir" diye başladı. Bu makaledeki öngörülü son sözleri, akıl hocası, aktivist, akademisyen Michael'ı çok iyi özetliyor: "Endüstriyel çalışmanın sosyoloğu olarak başladı, ama sonunda içgörülerini evine taşıdı ve sosyologların çalışmalarına yeni yaklaşımlar keşfetti."

Michael'in mirası yalnızca teorik katkılarıyla sınırlı değildir. Chicago Okulu'nun günlük yaşamla ilgili derinlemesine vaka çalışmasını Batı Marksizminin materyalist geleneğiyle birleştiren *Manufacturing Consent*, Marksizmde etnografik dönüşümü öngörmüş ve bu dönüşümün öncülüğünü yapmıştır. Daha sonra, *Global Ethnography* [Küresel Etnografi] ve *Ethnography Unbound* [Bağlantısız Etnografi] adlı eserlerinde Burawoy ve arkadaşları, Macaristan'daki sosyal yardım dairelerinden San Francisco sokaklarında yaşayan evsizlere, İrlanda'daki yazılım geliştiricilerinden Hindistan'ın Kerala eyaletinden ABD'nin Central City kentine göç eden hemşirelere kadar yerel tarihlerde etnografinin sanatsal uygulamasını temellendirdiler. Feminist sosyologlar, Burawoy'un mikro-politik perspektifini,

fabrikada, ofiste ve hizmet karşılaşmalarında (yeniden) üretilen duygusal emek, erkeklik ve kadınlık üzerine öncü çalışmalarda kullandılar.

Hem *Ethnography Unbound* hem de *Global Ethnography*, Chicago ve Manchester Üniversitesi'nde başlayan soy ağacı zincirinin halkalarını temsil eder. *Global Ethnography*, metodolojinin yereli çalışmak için tasarlandığı halde etnografinin küresel olması gibi anlaşılan paradoksu vurgulayarak "saha"nın anlamını yeniden düşünür ve böylece etnografiyi tek bir zaman ve mekanın kısıtlamalarından kurtarır. Burawoy daha sonra okuyucuları, küreselleşmenin uygun bir teorisini aramak için Jameson, Castells, Harvey ve Giddens gibi teorisyenlerin baş döndürücü bir turuna çıkarır. Bunu yaparken, ortak temaları ortaya çıkarır ve böylece küreselleşmeyi yerinden etme, sıkıştırma, uzaklaşma ve çözülme yoluyla zaman ve mekanın yeniden yapılandırılması açısından somutlaştırır. Burawoy, bu tematik parçalardan küresel etnografi teorisini oluşturur.

> Sosyolojik Marksizm(ler)

Gezgin bir entelektüel merak, Michael'ı büyük sosyal kuramcıların eserlerini inceleyen gezilere çıkardı ve bu geziler, günümüz için sosyolojik Marksizmi yenileyen içgörüler kazandırdı. "[A Tale of Two Marxisms](#) [İki Marksizm Hikayesi]", Gramsci ve Polanyi'nin karşı karşıya geldiği temaları yeniden ele alıyor. Gramsci ve Polanyi, belirli tarihsel koşullarda ortaya çıkan çelişkiler ve anomalilere verdikleri yanıtlarda birbirine yakınlaşırlarken, daha derinlemesine bir inceleme, bu iki büyük düşünün farklı vurgularını ve sınırlarını ortaya koyuyor. Burawoy, Simone de Beauvoir ve Nancy Fraser'ı aile dramasının başrol oyuncularını olarak seçerek, kendi çalışmalarında tam olarak aşamadığı teorik bir kusuru kabul eder. Gramsci ve Polanyi'yi, tanımladıkları toplumların siyasetini anlamaya gelince ailenin iç örgütlenmesine yeterince dikkat etmedikleri için eleştirir. Böylece, Gramsci'nin mihenk taşı niteliğindeki makalesi "Amerikanizm ve Fordizm", tek eşli ailelerin işlevini Fordist üretimin yönetimiyle ilişkilendirirken, Polanyi aileyi piyasanın yıkıcılığına ve emeğin metalaşmasına karşı olası bir siper olarak görmüştür. Ancak sınıfla ilişkili olarak cinsiyetlendirilmiş yapılara dair teorik anlayışının zayıf olması nedeniyle Michael'in feminizmi ailenin eşliğinde durmuştur.

>>

“günümüz için sosyolojik Marksizmi yeniledi”

> Feminist eksen

Burawoy'dan esinlenerek, daha sağlam bir feminist politik ekonomi, bakım işinin neoliberalizasyonunu kuramlaştırmak için mikro temellerden makro yapılar geçmektedir. Polanyi'yi feminist bir bakış açısıyla yeniden düşünmek, yeniden üreten emeğin hayali bir meta olduğu ve bakımın piyasalaşmasına tepki olarak ortaya çıkan karşı hareket olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bakım işi, birçok alanda piyasalar tarafından ele geçirilmiştir. Yakınlığın giderek artan metalaşması, günlük yaşamın ve sosyal ilişkilerin daha fazla yönünü pazara sokmakta ve bu yönler sermaye döngülerine kapılmaktadır. Kapitalist yeniden üretim, yaşamı sürdürme süreçlerini sağlamak için ücretli (metalaşmış) ve ücretsiz (metalaşmamış) yeniden üretim emeğinin karmaşık bir karışımını içerir. Ücretsiz emek, kapitalizm altında hane halkının hayatta kalması için gerekli olan ücretli emeğin kazandığı parayla satın alınan mallara da dayanan hane halkı üretiminin sadece bir girdisidir. Ancak, sermayenin metalaştırılmış yeniden üretim faaliyetlerinden kâr elde etme dürtüsü ile patriyarkal ve ırksal kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinin maliyetini karşılayan metalaştırılmamış emeğin dengeleyici faydaları arasında bir çelişki vardır. (Cinsiyet ve göçmenlik statüsüyle kesişen) sınıf farklılıkları, metalaşmamış ve metalaşmış ev bakım işçiliğinin dinamiklerinin merkezinde yer almaktadır. Yeniden üretim faaliyetlerinin kapsamlı bir

şekilde özelleştirilmesi ve metalaştırılması, genellikle ırkla örtüşen sınıfa dayanmaktadır. Düşük gelirli haneler gayri resmi, metalaşmamış işgücüne dayanırken, yüksek gelirli haneler piyasa hizmetlerini karşılayabilir ve vergi kredileri ve nakit ödemelerden daha doğrudan kar elde edebilir, ancak bu neredeyse her zaman yüksek derecede metalaşmış işgücü anlamına gelir. Bu tarihsel konjonktürde, karşı-hegemonik hareketler bakım ve yeniden üretim işlerinin toplumsal örgütlenmesini yeniden tasarlamaktadır.

> Kalıcı miraslar

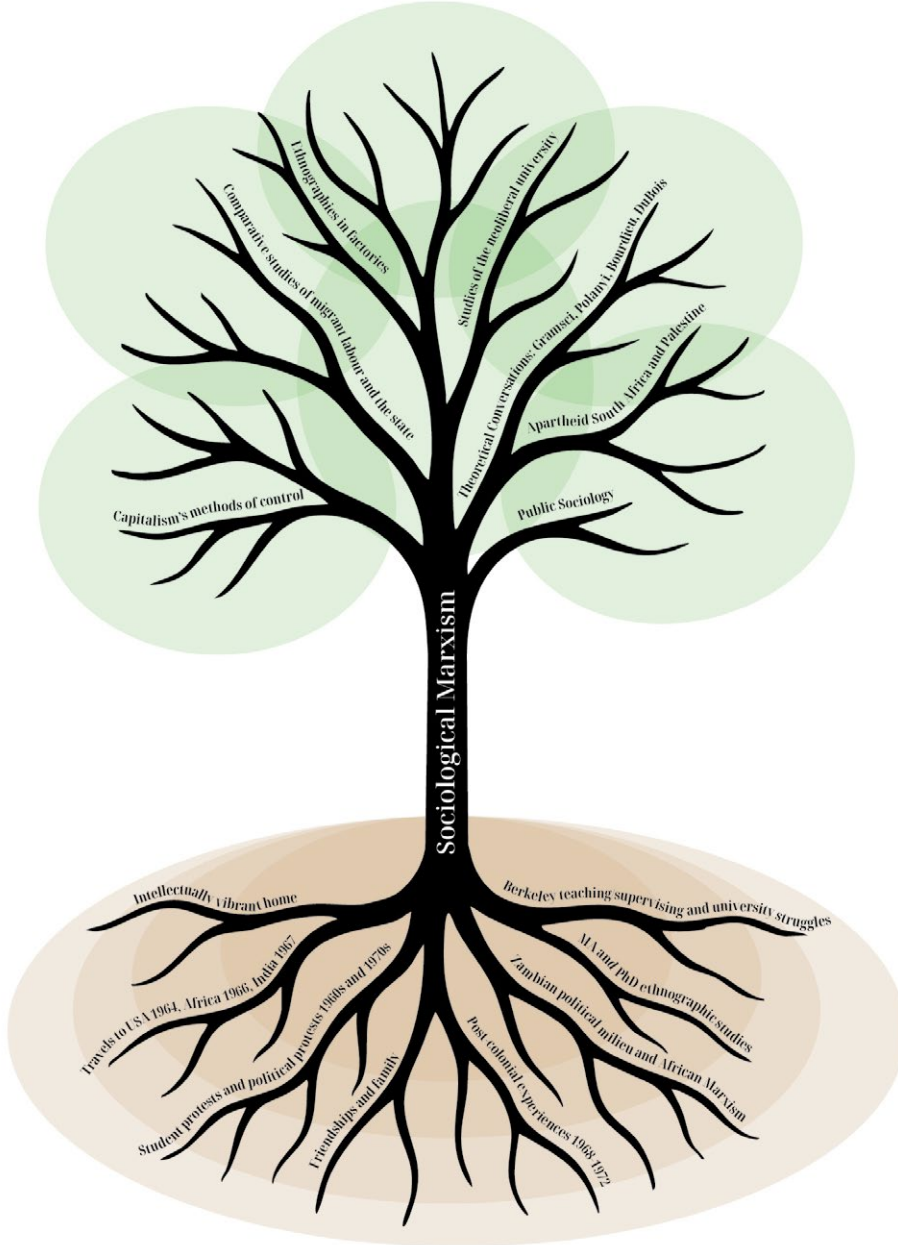
Bu kısa entelektüel biyografi, otoriterliğin hayaletinin musallat olduğu benzer bir siyasi ortamda konumlanmaktadır. Gramscici/Polanyici/feminist bir bakış açısıyla şekillenen Burawoy'un bilimsel Marksizmi, arkadaşı ve yoldaşı Erik Olin Wright'ın öngördüğü “gerçek” gerçek ütopyaları gerçekleştirmek için eleştirel bir bakış açısı gerektirmektedir. Zambiya'daki Copperbelt'ten Chicago'daki makine atölyesine ve sosyologların Filistin konusunda seslerini yükseltmeleri yönündeki son çağrılara kadar, geçmişteki dönüşümler ile olası gelecekler arasındaki bağlantıları ortaya koyan tarihsel yorumların gerekliliği, metnin başından sonuna kadar işlenmektedir. ■

Heidi Gottfried'e ulaşmak için <Heidi.gottfried@wayne.edu>

> Michael Burawoy'un Sosyolojik Marksizm Ağacı

Michelle Williams, Witwatersrand Üniversitesi, Güney Afrika

Burawoy'un Sosyolojik Marksizm ağacı.
İmge: Michelle Williams.

Michael Burawoy'un yorulmak bilmeyen ruhu ve olağanüstü zekası, 3 Şubat 2025 tarihinde bizden çaldı. Kaliforniya, Oakland'da bir sürücünün duyarsız şiddet eylemi, efsanevi akademisyeni aramızdan aldı. Michael, 1995 ile 2005 yılları arasında yüksek lisans ve doktora danışmanımdı. Berkeley'den ayrılp Güney Afrika'ya taşındıktan sonra Michael düzenli olarak beni ziyaret etti,

yıllar içinde çok yakın bir arkadaşım oldu ve her zaman akıl hocam olarak kaldı. O, en sert eleştirmenlerimden ve en destekleyici müttefiklerimden biriydi. Michael'ın üretken hayatı boyunca sosyolojiye ve Marksizme yaptığı katkıları özetlemeye çalıştım, ancak şüphesiz önyargılıym ve sunduklarım, akıl hocasından çok şey öğrenen bir öğrenci ve arkadaşın tarafgirliğini yansıtıyor. Michael, ona okuması için verdiğim her şeyi iyileştirmenin bir yolunu bulurdu ve

eminim bu yazı da farklı değildir, ancak umarım “Burawoy’un sosyolojik Marksizm ağacı”ndan hoşlanırdı.

> Ağacın kökleri

Michael Burawoy, sosyoloji ve Marksizm’e ömür boyu sarsılmaz bir bağlılık gösteren nadir bir akademisyen idi. Müthiş zekasını her iki alana da uyguladı ve bunları inanılmaz derecede üretken ve yenilikçi yollarla birleştirmenin bir yolunu buldu. Her ikisine olan bağlılığı kısmen kişisel biyografisinden kaynaklanıyor. Sosyoloji ve Marksizm’e, adalet duygusuna ve toplumsal dünyaya olan ilgisine derin bir iz bırakan yaşam deneyimleri sayesinde ulaştı. Ailesi, 1920’lerde Rusya’yı terk ederek Almanya’ya yerleşen Rus Yahudileriydi. Almanya’da kimya alanında doktora yaptılar, ancak 1930’larda Hitler’in yükselişiyle Almanya’yı terk ederek İngiltere’ye yerleştiler. Ailesinin evi, entelektüel açıdan canlı ve politik olarak aktif bir yerdi. 1964 yazında, Burawoy bir Norveç kargo gemisiyle Atlantik’i geçerek yazını ABD’yi gezerken New Yorklu bir kitapçı için kitap satarak geçirdi. Ülke, ifade özgürlüğü hareketi, sivil haklar hareketi, Vietnam savaşı karşıtı protestolar ve kent ayaklanmalarının toplumsal enerjisiyle kaynıyordu. On yedi yaşındaki genç için bu yolculuk, sonraki birkaç yıl içinde üçüncü sınıf trenlerle Hindistan’ı gezip Afrika’yı otostopla dolaşırken kök olacak olan sosyolojik hayal gücünün tohumlarını attı.

Cambridge Üniversitesi’nden matematik derecesiyle mezun olduktan sonra, Burawoy Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde gazeteci olarak çalışmaya başladı ve altı ay sonra, yeni bağımsızlığını kazanmış olan Zambiya’ya taşındı ve burada bakır madenleriyle uğraşan büyük bir çokuluslu şirketin personel departmanında çalıştı. 1964 yazında ABD’de yaşadığı toplumsal canlılığa benzer şekilde, Güney Afrika da apartheid ve sömürgecilik karşıtı mücadelelerle siyasi olarak hareketli bir dönemden geçiyordu. Burawoy, Zambiya’da Marksizm, sömürge sonrası dinamikler ve sınıf ile ırk arasındaki kesişim noktalarıyla tanıştı. Sosyoloji ve Marksizm yolculuğu, Zambiya Üniversitesi’nde sosyoloji yüksek lisans programına kaydolduğunda kesinleşti. Üç üyeden oluşan sosyoloji bölümü, Burawoy’u Marksizm, genişletilmiş vaka yöntemi, etnografi ve ırk, kast ve sınıf kavramlarıyla tanıştırdı. Dünyayı anlamada sosyoloji ve sosyal teorinin gücünü kavramaya başladı. Sosyolojiye olan sevgisi pekişti! Burawoy için, Marksizmle birleşen sosyoloji, dünyayı anlamak ve onu daha iyiye doğru değiştirmek için temel oluşturmak için güçlü araçlar sağladı. Nitekim, hem sosyolojiye hem de Marksizme sarsılmaz sadakatini geliştirmesi, dünyayı keşfetme yolunda kendi kişisel yolculuğu sayesinde oldu. Sosyolojiyi Marksizm ile diyaloga sokarak, toplumu devlet ve ekonominin yanına yerleştiren, doktriner olmayan Marksizmin bir dalı olan sosyolojik Marksizmde yeni bir zemin buldu. Bu yoldan asla sapmadı ve akademia sıklıkla görülen moda retorik tavırlara pek tahammül göstermedi.

Sonraki 50 yıl içinde Burawoy, neslinin en önemli sosyologlarından biri haline geldi. O birçok şeydi: efsanevi bir öğretmen, sadık bir danışman, anlayışlı bir arkadaş ve

meslektaş, dogmatik olmayan bir Marksist ve olağanüstü bir akademisyen.

> Ağacın gövdesi

Burawoy, coşkulu, hatta hararetli bir sosyolog ve özgürleştirici bir gelecekle ilgili sorular ve arzularla dolu parlak bir Marksistti. Sosyolojinin rolünü görünmeyi görünür kılmak, Marksizmin rolünü ise görünmeyi oluşturan toplumsal güçleri anlamak için gerekli araçları sağlamak olarak görüyordu. Burawoy’u bu kadar yenilikçi kılan şey, sıradan soruları sıradışı şekillerde sormasıydı. Örneğin, Zambiya’daki bakır madenlerinde çalışırken, işçilerin sömürge yönetiminden bağımsızlığa nasıl tepki verdiklerine bakmak yerine, yönetimin nasıl tepki verdiğine odaklandı ve bu da onu, Afrikalıların yönetime girmesiyle birlikte yukarı doğru hareket eden ırk ayrımını ortaya çıkarmaya yönlendirdi. Onun sıra dışı yaklaşımının bir başka örneği, Chicago fabrikasındaki etnografik çalışmasında işçilerin direnişini araştırmak yerine, kapitalizmi ve onun kontrol yöntemlerini daha iyi anlamak için işçilerin neden bu kadar çok çalıştıklarını sorgulamasıydı.

Burawoy, kapitalizm var olduğu sürece Marksizm’in de var olacağını anlamıştı. Kapitalizmin zaman içindeki evrimi gibi, Marksizm de zamanın sorunlarını yansıtacak şekilde kendini yeniden inşa etmek zorundaydı. Burawoy için bu, sosyolojik Marksizm’inde belirli bir biçim aldı. Gramsci ve Polanyi’den esinlenen Burawoy’un Marksizmi, kapitalizmin uzun ömürlülüğünü ve kapitalizmin ötesindeki umut alanlarını anlamak için tarihsel olarak belirli toplum kavramlarına baktı. Etnografik yöntemi, kapitalizmin mikro temellerini görünür kıldı ve genişletilmiş vaka yöntemi, mikro süreçlere dair bu araştırmaları makro sosyoloji ile detaylandırdı. Böylece, dinamik bir Marksist teorik geleneğin detaylandırılmasına yardımcı olan tarihsel özgüllüğü Marksizme kazandırdı ve sosyal teori için mikro sosyolojik araştırmaların önemini vurgulayan, Zambiya’da geliştirilen antropolojik bir yöntemi sosyolojiye kazandırdı. Burawoy için, “toplumu” ve kapitalizmdeki rolünü anlamak, hem sosyolojinin hem de Marksizmin temel taşıydı. 2003 tarihli “Sosyolojik Marksizm” başlıklı makalesinde, “toplum”un ekonomi ve toplum arasındaki kurumsal alanda yer aldığını açıklamaktadır. Gramsci’nin devletle iç içe geçmiş sivil toplum anlayışından ve Polanyi’nin piyasayı kaplayan “aktif toplum” anlayışından yola çıkarak, sosyalizmin piyasanın ve devletin topluma tabi olmasını gerektirdiğini savunmuştur.

> Ağacın dalları

Burawoy, önce emek rejimleri ve işyeri etnografileri üzerine yaptığı araştırmalarla, ardından da sivil topluma ve gelişmiş kapitalizmde ortaya çıkan hareketlere yönelmesiyle Marksizmi yeniden şekillendirdi. Bu değişim, kapitalizmi aşmanın anahtarı olarak işçi sınıfı ve üretim noktasından sivil topluma doğru bir kaymayı işaret ediyor. Burawoy’un işyerine odaklanan sosyolojik Marksizmin ilk aşaması, genişletilmiş vaka çalışması şeklindeki etnografik yöntemiyle de birleşti. Diğer işçilerle birlikte fabrika zemininde çalışarak,

kapitalizmin değişen koşullara sürekli uyum sağlarken işyerinde nasıl rıza oluşturduğunu gördü. Zambiya'daki bakır madenleri, Kaliforniya ve Güney Afrika'daki göçmen işçiler ve Chicago ve Macaristan'daki fabrikalar gibi bir dizi işyeri karşılaştırması yoluyla Burawoy, işyerindeki mikro temeller aracılığıyla kapitalizmin sürekli değişen dinamiklerini aydınlatmaya yardımcı olan "yaşayan" bir Marksizm geliştirdi.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında Rusya'da bir dizi engellenen etnografik çalışmanın ardından, Burawoy, kapitalizmin sosyalizme dönüşümü yerine sosyalizmin kapitalizme dönüşümüyle ilgili sorularla karşı karşıya kaldı. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Burawoy için bir dönüm noktası oldu; fabrika aletlerini bir kenara bıraktı ve etnografik yöntemlerden Marksizmle teorik uğraşlara yöneldi. İlk olarak sosyolojik Marksizm üzerine düşünmeye başladı ve Erik Olin Wright'ın "Gerçek Ütopya" projesiyle derinlemesine ilgilendi. Daha sonra Marksizm ile Gramsci, Polanyi, Bourdieu ve Du Bois gibi bir dizi akademisyen arasındaki tartışmalara yöneldi. Neoliberalizmin yükselişi ve yeni nesil direniş hareketlerinin ortaya çıkmasıyla Burawoy, işyerinin ötesindeki mücadelelerin önemini fark etti. Böylece, teorik girişimleri de üretim noktasından sivil topluma, yeni tarihsel konuların ortaya çıkması için önemli bir yer olarak bir kayma olduğunu gösterdi. Michael Levien (2025 tarihli "Michael Burawoy, Sosyolojik Marksist" makalesinde) benzer bir noktaya değinerek, Burawoy'un teorik müdahalelerinin onu Marksizmi yeniden inşa eden ilginç yan kollara yönlendirdiğini gösteriyor. Bu dönemde, Marx ve Engels'i ağacın gövdesi olarak, Alman, Rus ve Sovyet, Batı ve Üçüncü Dünya Marksizmleri, Bakunin ve anarşist sendikacılık ve sosyal demokrasi gibi bir dizi dalın büyüdüğü "Marksizm Ağacı"nı geliştirdi. Ağaç metaforunu, Marksizmin evrimini ve bazı dalların kuruyup diğerlerinin büyümesini göstermek için kullandı.

Önce Berkeley sosyoloji bölümünün başkanı, ardından Amerikan Sosyoloji Derneği başkanı ve daha sonra Uluslararası Sosyoloji Derneği başkanı olarak sosyoloji disiplini zirveye ulaşan Burawoy, odak noktasını neoliberal üniversiteye ve daha spesifik olarak sosyolojiye kaydirdi. Yine, Güney Afrika'nın Burawoy üzerindeki etkisi, kamusal sosyoloji hakkındaki fikirlerini geliştirirken bu değişimi belirledi. 1990'larda ve 2000'lerde Güney Afrika'ya düzenli ziyaretlerinde Burawoy, çevresindeki topluma derinlemesine dahil olan yeni ve canlı bir sosyolojiyle karşılaştı. Küresel Kuzey'deki sosyolojiyle karşılaştırmaları, onu dört tür sosyolojiyi şematik olarak sunmaya yöneltti: kamusal, eleştirel, profesyonel ve politika sosyolojileri. Burawoy için kamusal sosyolojisi, toplumsal dönüşüm için en önemli ve merkezi

bir rol oynuyordu. Kamusal sosyolojiyi, (Burawoy'un üçüncü dalga piyasalaşma olarak adlandırdığı) yükselen neoliberalizmle mücadele etmek amacıyla sivil toplumu harekete geçirmek için hayati bir kalkan olarak ve ulus devletin önemini kabul etmek için konumlandırdı. Ayrıca, küresel olana işaret ederken yerel temellere dayanan küresel bir sosyolojinin geliştirilmesini de savundu.

> Burawoy'un sosyolojik Marksizm ağacı

Burawoy'un olağanüstü entelektüel yolculuğu, belki de en iyi Burawoy'un sosyolojik Marksizm ağacında tasvir edilebilir. Marksizm ağacına benzer şekilde, sosyolojik Marksizm aracılığıyla muazzam bir eserler bütünüyle sosyolojik ve Marksist kökler geliştirdi. Burawoy için, ağacının kökleri entelektüel açıdan canlı bir çocukluk evi, yurtdışında geçirdiği ilk yıllar, sömürge sonrası toplumlarla karşılaşmaları, Zambiya'da sosyoloji ve Afrika Marksizmi ile ilgilenmesi, öğrenci ve siyasi protestolar, dönüştürücü eğitim, etnografik ve genişletilmiş vaka yöntemleri, karşılaştırmalı çalışmalar, sosyal teorinin gücü ve kapitalizmin güçlerini anlamaktır. Kökler, Sosyolojik Marksizm'in gövdesine dönüştü. Gövdeden, Zambiya, Chicago ve Macaristan'daki fabrikalarda mikro güçlerin araştırılması, göçmen işçilik ve devlet, Gramsci, Polanyi, Bourdieu ve Du Bois ile teorik tartışmalar, neoliberal üniversite çalışmaları, Güney Afrika ve Filistin'deki apartheid'in karşılaştırmalı analizi ve kamusal sosyoloji (bkz. şema) gibi sağlam dallar büyüdü.

Burawoy, Marksizmi sabit bir paradigma olarak değil, kapitalizmin işleyişi ve kontrol yöntemlerine ilişkin belirli araştırmalara ışık tutan, gelişen bir teorik gelenek olarak görüyordu. Bu şekilde, sosyolojik Marksizm, sürekli büyüyen ve dallanan bir ağaç gibi canlanıyor, bu ağaçtan sürekli yeni fikirler filizleniyor ve geçmiş analizler "yeniden ele alınıyor" ve yeniden şekilleniyor.

Bu kısa makalede Burawoy'un sosyolojik Marksizme olağanüstü katkısını anlatmaya çalıştım, ancak bu sadece yüzeysel bir bakıştır. Onun üretken yazılarından çıkarılacak çok daha fazla şey var. Onun öğrencisi ve meslektaş olma şansına sahip olan bizler için, onun olağanüstü öğretmenliği, rehberliği ve danışmanlığı bize ilham verici bir kılavuz ve yararlanabileceğimiz inanılmaz bir eserler bütünü bıraktı. ■

Ağaç şeması konusunda yardımları için Joanne Morrison'a, bu makaleye ilişkin yorumları için Vishwas Satgar ve Peter Evans'a özel teşekkürler.

Michelle Williams'a ulaşmak için <michelle.williams@wits.ac.za>

> Michael Burawoy, Günümüz Sosyolojisi için bir Pusula

Geoffrey Pleyers, FNRS ve Katolik Louvain Üniversitesi, Belçika ve ISA Başkanı (2023-2027)

Michael Burawoy Ağustos 28, 2024'te, Portekiz'in Porto şehrinde.
Fotoğraf: Geoffrey Pleyers.

Michael Burawoy 3 Şubat 2025'te ani bir şekilde aramızdan ayrıldı.

Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA), en etkili ve ilham verici başkanlarından birini, olağanüstü ve yaratıcı bir küresel sosyoloğu, halk ve sivil toplumla ilgili kamusal sosyolojinin bir savunucusunu, birçok sosyolog neslini yetiştiren ilham verici bir öğretmeni ve olağanüstü bir insanı yitirmiş olmaktan dolayı derin bir üzüntü duymaktadır.

1947 doğumlu Michael Burawoy, Cambridge'deki Christ's College kütüphanesinde tesadüfen bir sosyoloji kitabı okuyana kadar matematik eğitimi almıştı. 1972 yılında, bir bakır madeninde çalışırken, Zambiya Üniversitesi'nde sosyoloji alanında yüksek lisansını tamamladı. Daha sonra Chicago Üniversitesi'ne geçti ve Chicago'daki sanayi işçileri

üzerine yazdığı teziyle doktorasını aldı. Bu tez, en önemli eseri olan *Manufacturing Consent: Changes in the Labor Process under Monopoly Capitalism* (Chicago University Press, 1979) adıyla yayınlandı. Macaristan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki Rusya'daki fabrikalarda da benzer kapsamlı saha çalışmaları yaptı.

Kapitalizm ve sömürü, bilginin metalaştırılmasına giderek daha fazla bağımlı hale geldikçe, yükseköğretimde neoliberal politikaların etkisini ve bilgi üretiminin piyasanın ve devletin gücünü genişletmek için nasıl köşeye sıkıştırıldığını analiz etti. Vatandaşlar, sosyal hareketler ve sivil toplum için ilgili bilgi üretmeyi amaçlayan bir kamusal sosyolojiyi savundu.

47 yıl boyunca UC Berkeley'de sosyoloji profesörü olarak görev yaparken, nesiller boyu öğrencilerde silinmez izler bıraktı. Dünya gezgini olan Michael Burawoy, dünyayı anlamaya ve onu değiştirmek için araçlar sağlamaya yönelik araştırma ve analizlere kendini adanmış küresel bir sosyologlar topluluğu kurdu. 2022 yılında Johannesburg Üniversitesi'nden fahri doktora unvanı aldı ve 2024 yılında Amerikan Sosyoloji Derneği tarafından W.E.B. Du Bois Seçkin Akademik Kariyer Ödülü'ne layık görüldü.

Sosyolojiyi ve toplumdaki rolünü algılama biçimimiz üzerinde kalıcı bir etki bırakacaktır. Çalışmaları, titiz ampirik araştırmaların teorik tartışmaları nasıl şekillendirebileceğinin ve zenginleştirebileceğinin, ve aynı şekilde tersinin de örnekleridir. Yerel, ulusal ve küresel perspektifleri birleştirerek, disiplinler arasında yankı bulan ve kamuoyu ve politika tartışmalarını bilgilendiren kapsamlı analizler sunmuştur. "Ampirik araştırmaları teorik merceklerle ifade etmek" için çağrıda bulunmuştur. Etnografiye, teoriye olduğu kadar tutkuyla bağlıydı. Toplumun yapıları kadar aktörleri de analiz etmekle ilgileniyordu ve bunu, yeniden gözden geçirilmesine ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunduğu Marksist bir bakış açısıyla yaptı. Kariyeri boyunca, Zambiya'daki bakır madenlerinden, W.E.B. Du Bois'ı Amerikan ve Küresel Sosyolojinin önemli kurucularından biri olarak yeniden konumlandırmadaki önemli rolüne, farklı sosyal geçmişlere sahip öğrencilere açık kamusal eğitimi savunmak için verdiği mücadeleye kadar, ırkla ilgili adaletsizliklere karşı çıktı ve bunları analiz etti. Kitaplara olduğu kadar insanlara da tutkuyla bağlıydı; saha çalışmasında, derslerinde, akade-

>>

mide ve hayatta tanıştığı insanlara... Michael'ın hayatında ve çalışmalarında bu dört alan hiçbir zaman birbirinden ayrı değildi. Bir insan, bir öğretmen ve bir akademisyen olarak cömert biriydi.

Michael, sosyolojinin günümüzde neden önemli olduğunu ve sosyolojiyi yapmak ve öğretmek için neden bu kadar çok zaman ve enerji harcamaya değer olduğunu bize hatırlatan pusulamızdı: "Sosyoloji, öğrencilerin toplumun nasıl kolektif olduğunu, ırkın, sınıfın ve cinsiyetin rolünü anlamalarına yardımcı olur. Sosyoloji, eşitsizlik ve bunun getirdiği baskıların bilimsel olarak incelenmesidir. Sosyoloji, muhafazakar güçlerin teşvik ettiği dışlamaları inceler. Ancak biz dışlamaları ileri götürmek için değil, onları farketmek ve duyurmak, nasıl tartışılabileceğini ve tersine çevrilebileceğini daha iyi anlamak için inceleriz." (Miami, 10 Mart 2024).

Michael, onun liderliğine, enerjisine, dünyamızı anlamamıza yardımcı olmak için yorulmak bilmeyen çalışmalarına, olağanüstü bir öğretmen örneği olmasına, ilgili kamusal sosyolojiye olan inancına, gerçek anlamda küresel bir diyaloga olan açıklığına, fabrikalarda aylarca süren etnografik saha çalışmasına dayanan derinlemesine ve titiz sosyolojik analizlerine, sosyal ve epistemolojik adalet arayışına, Filistin ve dünyanın diğer bölgelerinde barış ve adalet için yorulmak bilmeyen mücadelesine ve eşsiz enerjisi, bağlılığı ve coşkusuna en çok ihtiyacımız olan zamanda bizden ayrıldı.

Michael'ın liderliği, bağlılığı ve tutkusu, ISA ve küresel sosyoloji camiasında derin bir iz bırakmıştır. Bu yıl 15. yılını kutlayan ISA'nın çevrimiçi dergisi [Küresel Diyalog](#)'un kurucusu olarak, "sosyolojik bir bakış açısıyla güncel konular hakkında uluslararası tartışma ve müzakereyi teşvik etmeyi" amaçlamıştır. ISA Ulusal Dernekler Başkan Yardımcısı

(2006-2010) ve ardından ISA Başkanı (2010-2014) olarak, kritik ve kamusal sosyolojinin günümüzle olan ilgisi konusundaki heyecanını paylaşmak için dünyayı dolaşmıştır. Analizleri ve inançlarıyla binlerce sosyoloğa ilham vermiş, nezaketi, cömertliği ve dürüstlüğüyle onları etkilemiştir.

Michael, küresel sosyologlar topluluğunu ani bir yas ve büyük bir boşlukla baş başa bıraktı. 8 Şubat Cumartesi günü, [onun hayatını ve mirasını anmak için ilk çevrimiçi anma töreni](#) düzenlendikten sonra, ISA Yürütme Komitesi Toplantısı'nda Mart ayında Johannesburg'da ve ISA Sosyoloji Forumu'nda (6-11 Temmuz) Fas'ın Rabat kentinde, ISA Araştırma Komiteleri, Çalışma Grupları ve Tematik Gruplar tarafından alınan inisiyatiflerin yanı sıra başka anma törenleri de düzenlendi.

Michael Burawoy'un katkıları, sosyologların dünyayı nasıl anladıklarını ve dünyayla nasıl etkileşim kurduklarını şekillendirmeye devam edecek. Sizi, 2014 yılında Yokohama'da düzenlenen [ISA Dünya Kongresi'nde yaptığı başkanlık konuşmasını](#) tekrar dinlemeye davet ediyoruz. Bu konuşmada, sosyoloji, küresel diyalog ve adalet konusundaki vizyonunu paylaşmıştır. [Bu konuşmanın makalesine](#) ve [Current Sociology dergisinde yayınlanan diğer katkılarına](#) erişim imkanı sunacağız.

Michael bize sadece ünlü bir eser bırakmadı. Aynı zamanda sosyologları bir araya getirmek için alanlar ve araçlar oluşturmaya da enerjisini adadı; ISA da bunlardan biri. Bu zorlu zamanlarda sosyolojinin önemli olduğu yönündeki sağlam inancımızla, onun mirasını sürdürme ve geliştirme görevini yalnızca bir araya gelerek yerine getirebiliriz. ■

Geoffrey Pleyers'a ulaşmak için <Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be>

> Michael Burawoy: Bir Meslek olarak Sosyoloji

Nazanin Shahrokni, Simon Fraser Üniversitesi, Kanada

Michael Burawoy bir sosyologdan daha fazlasıydı; sadece teorik katkılarıyla değil, şekillendirdiği kurumlarla, beslediği ilişkilerle ve kurduğu küresel dayanışmalarla da o, sosyolojinin bir mimarıydı. Bu disiplini, gücü sorgulayan, kenardakileri merkeze alan, eleştiri ile hayal gücünü, teori ile eylemi birbirine bağlayan, düşünümsel ve uygulama odaklı bir alana dönüştürdü.

Bu ruhla, Michael'ın katkılarını düşünerek, disipline, metodolojilerine, pedagojilerine ve küresel ifadelerle olan kalıcı etkisini vurgulamak istiyorum.

> Sosyolojiyi yaşamak: gömülü pratik, düşünümsel metod

Michael'ın sosyolojisi sadece teorik bir yönelim değildi; hareket, mücadele ve tarihsel bilinç üzerine kurulu, yaşanmış bir pratikti. Son kitabı *Public Sociology: Between Utopia and Anti-Utopia* [Kamusal Sosyoloji: Ütopya ve Anti-Ütopya Arasında], sosyolojinin ikili zorunluluğu, mevcut koşulları eleştirmek ve alternatif gelecekler hayal etmek üzerine onlarca yıllık düşüncelerini sentezliyordu. Michael bu çelişkili dürtülere kesin anlamlar yükledi. Ona göre ütopya, mükemmel bir toplumun planı değil, alternatiflerin diyalojik ve kolektif tahayyülüydü, eleştirel düşünceyi canlı tutan gerekli bir güçtü. Ütopya olmadan, diye uyarıyordu, sosyoloji umutsuzluğun aynası haline gelir. Buna karşılık, anti-ütopya, naif iyimserliği yumuşatan, büyüğü bozulmuş ama gerekli bir şüphelilikti. Michael için sosyoloji, dönüşüm arzusu ile bunu engelleyen unsurların farkında olma arasındaki gerilimde yaşıyordu. Var olan ile olabilecek olan arasındaki gerilimde, sosyolojiyi bir meslek olarak geliştirdi.

Michael'ın projesinin merkezinde, disiplinin kendisiyle ilgili bir eleştiri vardı; sosyolojiyi içeriden yeniden şekillendirmek için sürdürülen bir çaba. Sosyolojinin Avrupa merkeziliğine, kapalı kanonlarına, ayrıcalıkların yeniden üretilmesine meydan okudu. Akademik prestijin tam merkezinde durmasına rağmen, sürekli olarak kendini merkezden uzaklaştırmaya çalıştı; Du Bois'ı, feminist düşünceyi ve Küresel Güney epistemolojilerini ön plana çıkardı. Kendi tercihi ile kenarlarda yaşadı; her zaman dışa ve aşağıya, topluluklara, iş yerlerine ve güvencesiz yaşam sürenlerin

hayatlarına uzandı.

[2004 yılında ASA başkanlık konuşmasında](#), dört tür sosyolojiyi özetlemişti: profesyonel, politika, eleştirel ve kamusal. Bunlar ayrı silolar değil, entegre, diyalektik bir pratik için bir vizyondur. Onun için kamusal sosyoloji, disiplinin yumuşak kanadı değil, vicdaniydi. Sosyolojiyi hesap verebilir hale getirdi ve şu soruyu sormamızı ısrarla vurguladı: Bilgiyi kim için ve ne amaçla üretiyoruz? Kamusal sosyoloji çağrısı, bilgi olarak düşünülenin temellerini yeniden yapılandırma çağrısıydı. Sık sık söylediği gibi, kamusal sosyoloji sosyal yardım değildir; tüm katılımcıları dönüştüren bir diyalogdur.

Bu bağlılık, Michael'ın hareketlerle nasıl etkileşim kurduğuna da yansırıyordu. Teorik olarak savunduğu şeyleri pratikte de uyguluyordu. Seminer salonları ile grev hatları, ISA toplantıları ile fabrika zeminleri arasında sorunsuzca geçiş yapıyordu. Güney Afrika ve Zambiya'daki sendikal aktivizmden apartheid karşıtı harekete, Occupy Oakland'a, yüksek lisans öğrencilerinin örgütlenmesine ve Filistin ile dayanışmaya kadar, Michael'ın çalışmaları akademik ve aktivizm arasındaki çizgiyi bulanıklaştırıyordu.

Sosyolojinin bu dönüştürücü vizyonu, onun metodolojik taahhütlerinden ayrılamazdı. Michael'ın entelektüel mirasının merkezinde, genişletilmiş vaka yöntemi yer alır: bu araştırma yaklaşımı, olağan tımdengelimsel anlamda dışa doğru genelleme yapmaya çalışmaz. Bunun yerine, günlük yaşamda gözlemlenen çelişkilerden yola çıkarak, bunları şekillendiren daha geniş sosyal yapıları anlamaya çalışır. Michael için düşünümsellik bir itiraf değil, bir bilgi teorisiydi.

Bu metodolojik taahhüt, onun en kalıcı katkılarından biri olan *Global Ethnography* [Küresel Etnografi] adlı, dokuz yüksek lisans öğrencisiyle birlikte yürüttüğü ortak projede daha da belirgin bir şekilde ifade buldu. Kitap, somut küreselleşme kavramını tanıttı: küresel süreçleri soyut modeller veya makro akışlar aracılığıyla değil, küresel güçlerin belirli, yerleştirilmiş deneyimler aracılığıyla nasıl kırıldığını izleyerek anlamaya yönelik kendine özgü bir yöntem. Genişletilmiş vaka yöntemi ve somut küreselleşme yaklaşımları, Michael'ın teorisinin aşağıdan, yaşanmış gerçekliklerle diyalog halinde ve bilgiyi mümkün kılan yapısal ko-

“Michael’ın inancı, teorinin aşağıdan, yaşanmış gerçekliklerle diyalog halinde inşa edilmesi gerektiği”

şullara her zaman dikkat ederek inşa edilmesi gerektiği yönündeki inancını yansıtıyordu.

> Sosyoloji öğretmek, diyalogu icra etmek

Michael için öğretim, araştırmanın altında yer alan bir faaliyet değildi: öğretim, dönüştürücü sosyolojinin temeli- ni oluşturuyordu. O, pedagojinin tarafsız olduğu görüşünü sık sık reddederdi. Öğretim, araştırma gibi, daha geniş güç yapıları içinde, özellikle de neoliberal üniversite içinde yer alıyordu. *Laboring in the Extractive University* [Sömürücü Üniversitede Çalışmak] adlı kitabında, üniversiteyi hem öğrencilerin hem de öğretim görevlilerinin öğrenme sürecinden sıklıkla yabancılaştıkları bir sömürü alanı olarak tanımladı. Ancak derslikte aynı zamanda radikal hayal gücü potansiyelini de gördü; sosyolojik araştırmayı hem eleştiri hem de özen olarak geliştirmek için bir alan.

Sık sık şöyle derdi: “İlk hedef kitlemiz öğrencilerimizdir.” Onun gözünde, her öğrenci dinlemeye değer bir hikaye, keşfetmeye değer bir meydan okumaydı. Öğrenmenin kolektif olduğu, fikirlerin şiddetle ama cömertçe tartışıldığı ve bilginin asla saklanmadığı, paylaşıldığı bir alan yarattı. Onun öğrencisi olarak, Michael’ın en büyük yeteneğinin, birbirimizin içgörülerini ve potansiyelini fark edip geliştirebileceğimiz bir topluluk oluşturmak olduğunu anladım. Kişisel mücadelelerimizi dikkat dağıtıcı unsurlar olarak değil, teorik analizin giriş noktaları olarak görüyordu.

Derslikte dayanışma etiğinin bir modelini sunuyordu; yayınlarında düzenli olarak öğrencilerine atıfta bulundu, öğretim asistanlarının emeklerini takdir etti ve onlara yardımcıları olarak değil, entelektüeller olarak rehberlik etti.

O, şüphesiz, neslinin en sevilen öğretmenlerinden biriydi. Ancak daha da önemlisi, öğretimin ne olabileceğini yeniden tanımladı ve en unutulmaz derslerini sokakta verdi: Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley’deki Sproul Plaza’da düzenlenen münazaralarda ve grev hatlarında. Onun için pedagoji ve öğretim, siyasi bağlılık ve kolektif mücadeleden ayrı düşünülemezdi.

Çoğumuz, yani onun öğrencileri için Michael Burawoy bir düşünce okulu yaratmadı. O, bir uygulama topluluğu yarattı; bu topluluk, müritliğe değil, fikir ayrılıklarına dayalıydı. O, takip edilmek istemiyordu. Kendisiyle tartışsın istiyordu. Hepimiz aynı belirli teorik paradigmayı, onun çalışmalarını derinden etkileyen Marksizm bile, takip etmiyoruz. Bizi birleştiren şey, metodolojik uyum veya ideolojik hizalanma değil, dünyaya karşı ortak bir yönelimdir: sosyolojik düşüncenin aciliyetine ve yaşam koşullarımızı aydınlatma ve

yeniden şekillendirme kapasitesine olan inanç. Onun sosyolojisi, zamanının politik ve etik zorluklarına derinlemesine gömülüydü, bunlara duyarlıydı ve bunlardan sorumluydu; bizim sosyolojimiz de öyle.

Michael’ın pedagojik çalışmalara olan bağlılığı, küresel sosyolojiye olan bağlılığıyla doğrudan bağlantılıydı.

> Küresel sosyoloji: dayanışmadan yapıya

Michael için ISA, yalnızca idari bir platform değil, küresel sosyoloji vizyonunu gerçekleştirmek için bir laboratuvarı. Konferanslar, iş birlikleri veya atıflar yoluyla küresel katılımı genişletmenin yeterli olduğu fikrini reddetti. Bunun yerine, disiplinin epistemik yapılarının daha derin bir dönüşümünü talep etti. Daha geniş “Avrupa’yı taşralaştırma” tartışmalarından yola çıkan Michael, sosyolojinin Kuzey önyargılarıyla yüzleşmesi ve entelektüel otoriteyi yeniden bölüştürmesi gerektiğini savundu. Onun için uluslararasılaşma, baskın bir modele dahil olmak değil, karşılıklı tanıma ve ulusal geleneklerin canlılığına dayanan diyalojik, çok merkezli bir sosyolojiyi geliştirmekti.

Michael, teorinin Küresel Kuzey’de üretildiği ve verilerin Küresel Güney’de toplandığı dikey bilgi entegrasyonundan, teorik ve ampirik katkılarının dünyanın her yerinden ortaya çıktığı yatay bir mübadele yapısına geçilmesini savundu. Michael için küresel sosyoloji, küresel olanın incelenmesi değil, bir disiplin olarak sosyolojinin küreselleşmesi idi: sesleri birbirine bağlamak, otoriteyi yeniden dağıtmak ve daha adil ve kapsayıcı bir bilgi üretimi sağlamak. Onun küresel sosyoloji vizyonu sömürücü değildi. Bunun yerine, karşılıklılığı vurguladı. Ona göre, sosyolojiyi küreselleştirmek için üretiminin koşulları da küreselleşmelidir.

Onun liderliğinde, sosyolojik tartışmaları dil ve jeopolitik sınırların ötesine taşıyacak çok dilli bir dergi olan *Küresel Diyalog* yayın hayatına başladı. 15 dile çevrilen bu dergi, onun çok dilli, çok sesli, çok merkezli sosyolojiye verdiği önemi somutlaştırıyor. O, çevirinin sadece teknik değil, aynı zamanda politik bir iş olduğunu biliyordu. ISA’nın bölgesel erişimini genişletme, yapılarını demokratikleştirme ve politik veya ekonomik açıdan istikrarsız ortamlarda çalışan akademisyenleri destekleme girişimlerini destekledi.

2008 yılında gerçekleşen, benim de ona eşlik etme ayrıcalığına sahip olduğum İran ziyareti, bu ruhu yansıtıyordu. Vize rejimlerinin, yaptırımların veya devlet baskısının, yanı sıra siyasi, dilsel veya disiplinle ilgili sınırların, kiminle ilişki kuracağını belirlemesine izin vermedi. İran sosyolojisi uluslararası yaptırımlar ve iç baskı nedeniyle izole edildiğinde,

Michael ısrarla şöyle dedi: “Onlar bize gelemiyorsa, biz onlara gitmeliyiz.” Ve İranlı sosyologların küresel diyalogun bir parçası olmaya devam etmelerini sağlamak için kararlılıkla bunu yaptı. Diğerleri bir parya devlet gördüğü yerde o, bir entelektüel topluluk gördü. Görme, dinleme ve öğrenme arzusu ve çevresindeki herkese görülmüş, duyulmuş ve onaylanmış hissettirme yeteneği, İranlı meslektaşları üzerinde silinmez bir iz bıraktı.

İran’da, Michael’ın empatik bir muhatap olarak üstlendiği rol, içindeki yetkin etnografin durmak bilmeyen çekiciliğiyle bir arada var oldu. Kendini Tahran’ın konforlu bölgelerine hapsedmek yerine, başkentin steril deneyiminin ötesine geçerek İran’ın küçük kasabalarında ve kasabalar arasında otobüse bindi. “Başka türlü insanlarla nasıl bağlantı kurabilirsiniz?” diye bize meydan okudu. “Michael, sen Farsça tek kelime bile bilmiyorsun!” diyerek ona hatırlattık ve güldük. Ancak dilin bir engel olmadığı ortaya çıktı. Michael, mekanlara uyum sağlama, yerel yaşamın dokusunu özümseme ve yansıma konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahipti. Asla uzak bir gözlemci olmadı; çevresindekilerin hikayelerinin bir parçası oldu. Otobüs şoförüyle sohbet ederken, satıcıyla pazarlık yaparken veya üniversite profesörleriyle fikir alışverişinde bulunurken, gerçek merakı ve kendine özgü mizahıyla her türlü engeli aştı ve kelimelerin ötesinde bağlantılar kurdu. Bize etnografik karşılaşmanın dil ustalığıyla değil, insan merakı ve haysiyetiyle ilgili olduğunu öğretti.

Ahmadinejad ve Bush başkanlarına ne mesajı olduğunu sorulduğunda Michael şöyle cevap verdi: “Başkanların Sosyoloji 101 dersini almasını zorunlu hale getirin.” Siyasi liderlerin sosyal bilimlere sağladıkları finansmanı giderek azalttığı ve meşruiyetini sorguladığı günümüz ortamında, bu esprisi bir şaka olmaktan çok, iktidar ile eleştirel bilgi arasındaki kopukluğa dair öngörülü bir eleştiri olarak okunuyor.

Michael’ın ziyaretinin ardından, İran Sosyoloji Derneği, şu anda en canlı ve aktif dallarından biri olan Kamusal Sosyoloji üzerine özel bir bölüm kurdu. Kamusal sosyoloji çağrısını çevirme ve bu kavramı Farsça konuşan akademik

topluluğa tanıtmaya ayrıcalığına sahip oldum. Çalışmaları derin bir yankı uyandırdı: o zamandan beri kamusal sosyoloji üzerine çok sayıda kitap ve sempozyum düzenlendi ve Michael’ın denemeleri ve röportajları da dahil olmak üzere önemli metinler çevrildi; İranlı sosyologlar, onun katılımcı, eleştirel bilim anlayışını benimsedi; ve vefatının ardından, Dernek onun onuruna özel bir anma etkinliği düzenledi. Ulusal gazeteler, onun mirasını haber yaptı ve ziyaretinin ve fikirlerinin İran’ın sosyolojik manzarası üzerindeki kalıcı etkisini vurguladı.

Michael için küresel sosyoloji, sınırların ötesinde dinleme, farklılıklar arasında çeviri yapma ve bilginin paylaşılmadığı, onun için mücadele edilmediği ve birçok dilde konuşulmadığı sürece asla gerçek anlamda küresel olamayacağına ısrar etme pratiğiydi.

> Projeyi ileri taşımak

Günümüzün derinleşen eşitsizlik, yükselen otoriterlik, iklim yıkımı ve küresel yerinden edilme ortamında, Michael’ın kamusal, eleştirel ve umutlu bir sosyolojide ısrarı her zamankinden daha ivedi hale gelmiştir. Bize sosyolojinin zamanının koşullarına yanıt vermesi gerektiğini ve kriz anlarında, krizlere rağmen değil, krizler sayesinde gelişip serildiğini öğretti.

Onun mirasını sürdürmek, onun örneklediği değerleri sürdürmek anlamına gelir:

- diyalog ve alçakgönüllülüğe dayalı eleştirel sorgulama;
- karşılıklı dönüşümün gerçekleştiği bir alan olarak öğretim;
- bölünmelerin ötesinde halkları dahil eden araştırma;
- analizi sorumluluktan ayırmayı reddetme.

Ve belki de ISA’da bize bıraktığı miras tam da budur: sadece bir dizi kavram veya tipoloji değil, aynı zamanda eleştirel, diyaloga dayalı ve anlamaya çalıştığı dünyaya derinden bağlı bir sosyoloji yapma biçimi. ■

Nazanin Shahrokni’ye ulaşmak için <nazanin_shahrokni@sfu.ca>

> Michael Burawoy: Dirençli Marksizm ve Kamusal Sosyoloji Arasında

Ruy Braga, São Paulo Üniversitesi, Brezilya

3 Şubat 2025 gecesi, Michael Burawoy Kaliforniya'nın Oakland kentindeki evinin yakınlarında bir aracın kendisine çarpması sonucu yaşamını yitirdi. Sürücü kaçtı ancak daha sonra tutuklandı. Michael'ın ölümü, bürokratik devlet sosyalizminin çöküşünden sonra Marksizmi üniversite içinde yeniden konumlandıran ve teori ile insan özgürlüğü mücadelesi arasındaki organik bağı koruyan en önemli çağdaş Marksist sosyoloğun kaybı anlamına geliyordu.

Michael, öğrencilere, meslektaşlarına ve danışmanlık yaptığı kişilere 47 yıl boyunca özveriyle hizmet ettikten sonra, 2023 yılında Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley'deki Sosyoloji Bölümü'nden emekli oldu. 1970'lerden itibaren, işçi hareketleri üzerine devrim niteliğinde bir eser olan klasik kitabı *Manufacturing Consent: Changes in the Labor Process under Monopoly Capitalism*'in yayınlanmasıyla, ampirik titizlik ve açık diyaloga dayanan eleştirel Marksizmin temel direği haline geldi.

Michael, hayatı boyunca karizması ve mizahıyla dolu amfileri büyüleyen, aynı zamanda her öğrenciye kişisel ilgi gösteren efsanevi bir öğretmendi. Derslerde her oturumda birkaç ismi ezberler, bunları sessizce tahtaya yazardı; dönem sonunda neredeyse tüm öğrencilerin isimlerini hatırlayabiliyordu. Danışman olarak, öğrencilerin araştırmalarına gösterdiği özen, ilgisi ve kardeşçe desteği sayısız örnekle kanıtlanmıştır. Kırk yılı aşkın bir süre boyunca 84 teze danışmanlık yaptı ve danışmanlık yaptığı öğrencilerin projelerini, etkili kolektif çalışmalar ortaya çıkaran iddialı küresel karşılaştırmalara sık sık entegre etti. Lisansüstü seminerleri, lisans dersleri kadar rağbet görüyordu. Michael'ın adanmışlığı, araştırmalarına ilham veren ve yöntemini şekillendiren derin dayanışma duygusunu yansıtıyordu.

> Yenilikçi ve ilham verici bir yolculuk

Sosyoloji tarihinde Michael, Manchester Antropoloji Okulu'ndan türetilen ve Sosyolojik Marksizm adlı eserinde resmileştirilen "genişletilmiş vaka yöntemi"nin en önde gelen referansıdır. Bu yöntem, bir analitik araçtan daha fazlasıdır; mikro deneyimleri toplumsal yeniden üretim ve dönüşümün makro süreçleriyle bağlantı kurmada benzersiz bir şekilde etkili olan, ampirik araştırmaya yönelik titiz bir yaklaşımdır. Bu yöntem, etnografiye düşününsel bilimi

uygular: geneli özgünden çıkarır, mikrodan makroya geçer ve geleceği öngörerek bugünü geçmişle bağlar. Michael, bu yöntemle, üretim noktasında işçilerin deneyimlerinin daha geniş toplumsal yapıları nasıl yansıttığını göstermiştir. Katılımcı-gözlemci olarak, Marksist sosyolojinin ahlaki temelini vurgulamıştır: insanlık tarihi toplumsal olarak inşa edilmiştir ve bu nedenle (ideal olarak daha adil yollarla) toplumsal olarak yeniden inşa edilebilir.

Michael için dayanışma, adalet, eşitlik ve özgürlük gibi değerler bilimsel uygulamayla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıydı. Sosyologlar bu değerleri reddetmek yerine, bulgusal potansiyellerini düşününsel olarak benimsemelidir. Onun ampirik ve epistemolojik temelleri, bir akademisyen için alışılmadık yerlerden kaynaklanıyordu: Zambiya'daki bir bakır madeni, Chicago'daki bir motor fabrikası, Macaristan'daki bir çelik fabrikası ve Rusya'daki bir mobilya fabrikası. Dört ülkede makine operatörü, fırın işçisi ve personel sorumlusu olarak çalışan Michael, atölye ortamında analitik bakış açısını geliştirdi ve dört büyük tarihsel dönüşümü inceledi: Afrika'nın sömürsüzleşmesi, Fordist konsolidasyon, bürokratik sosyalizmin çöküşü ve neoliberalizmin yükselişi. Teorik sentezi, Gramsci, Luxemburg, Troçki, Fanon ve daha sonra Du Bois'dan esinlenen heterodoks Marksizm ile C. Wright Mills, Alvin Gouldner ve Karl Polanyi'nin radikal sosyolojik geleneğini birleştirdi.

1990'ların başında, yakın arkadaşı Erik Olin Wright ile birlikte, Michael, kapitalist toplumsal ilişkilerin gelişimi yeniden üretimi teorisi olarak tanımlanan "sosyolojik Marksizm"i yeniden inşa etmek için iddialı bir proje başlattı. Devlet sosyalizminin çöküşünden sonra zayıflayan Marksizmin özgürleştirici potansiyelini kurtarmayı amaçladılar. Göran Therborn bunu, yirmi birinci yüzyılın başlarında "dirençli Marksizmin en iddialı projesi" olarak tanımladı. Proje, birbirini tamamlayan iki yönde ilerledi: Wright'ın "gerçek ütopyalar" projesi ve Michael'ın "kamusal sosyoloji" projesi. Her ikisi de sosyoloji camiasını, daha geniş bir sosyal dönüşüm hareketinin parçası olarak, akademi içinde ve dışında çeşitli kamusal alanlarla eleştirel bir şekilde ilgilenmeye teşvik etti. Her ikisi de Amerikan Sosyoloji Derneği (ASA) başkanlığı yaptı ve Michael, 44 ülkede kamusal sosyoloji vizyonunu tanıtan yoğun bir kampanyanın ardından Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) başkanlığı görevini üstlendi.

>>

“insanlık tarihi toplumsal olarak inşa edilmiştir ve bu nedenle (ideal olarak daha adil yollarla) toplumsal olarak yeniden inşa edilebilir”

> Kamusal sosyoloji

Michael'ın tasarladığı kamu sosyolojisi, akademik dışındaki kamuoyuna yönelik, adalet, özgürlük, eşitlik, demokrasi ve dayanışma gibi özgürleştirici değerlere bağlı, düşünsel ve eleştirel bir sosyolojidir. Michael sık sık, eğer siyaset bilimi devleti, iktisat piyasayı inceliyorsa, sosyolojinin de sivil toplumu, onun çelişkilerini ve tarihsel zorluklarını incelediğini söylerdi. Beklendiği gibi, kamusal sosyoloji, özellikle 2008 küresel finans krizinden sonra, dünya çapında emek, doğa, para ve bilginin metalaştırılmasına direnen ilerici toplumsal hareketlerle yankı buldu. Aynı zamanda, 2010'larda yayılan ve bugün küresel aşırı sağ besleyen otoriter milliyetçilik dahil olmak üzere gerici hareketleri incelemenin gerekliliğini vurguladı. Kamusal sosyolojinin, çağdaş otokrasinin bu “morbid semptomlarının” (Gramsci) altında yatan yapıları ve süreçleri ortaya çıkarmak ve demokratik yenilenmeyi stratejik olarak desteklemek için gerekli olduğunu savundu.

2014 yılında ISA başkanlığını tamamladıktan sonra Michael Berkeley'e geri döndü ve fakülte derneğinin başkanı olarak Kaliforniya'daki devlet üniversitelerinde güvencesiz koşullarda çalışan geçici öğretim görevlilerini savundu. 2023 öğretim asistanları grevine aktif desteği, sosyal adalete olan ömür boyu bağlılığını bir kez daha teyit etti. Hayatı boyunca, aktivizmi geniş ve tutarlıydı: Zambiya'nın bağımsızlığını desteklemiş, Güney Afrika'daki apartheid'e karşı çıkmış, üniversitelerde cinsel tacize karşı feminist mücadeleleri savunmuş, Ukrayna'daki savaşa karşı mobilizasyonlara katılmış ve Gazze'deki Filistinlilere yönelik soykırımı kınamıştı. Bu sonuncusu, [ölümünden sonra yayınlanan makalesinin konusuydu](#). Küresel sosyoloji tarihinde, bu kadar çok ülkede saha çalışması ile insanlığın temel davalarına bu kadar derin bir siyasi bağlılığı birleştiren başka kimse yoktur. Michael, pişmanlık duymayan bir Marksist, dayanışmanın öğretmeni ve sosyolojiyi bir özgürleşme aracına dönüştüren bir kamusal entelektüel olarak hatırlanmalıdır.

> Burawoy Brezilya'da

Michael, 2007 yılında Recife'de düzenlenen Latin Amerika Sosyoloji Kongresi'ne (ALAS) katılarak Brezilya sosyoloji camiasıyla ilk doğrudan bağlantısını kurdu. Bu vesileyle São Paulo, Campinas, Porto Alegre ve Rio de Janeiro gibi önemli üniversitelerde konferanslar verdi. O dönemde ISA'nın başkan yardımcılığı görevini yürüten Michael, birkaç yıl önce formüle ettiği ve ASA başkanlığına seçilmesinden

bu yana geniş çapta tartışılan “kamusal sosyoloji” önerisini aktif olarak destekliyordu.

Bu ilk karşılaşmadan itibaren Michael, seminerlere, kongrelere ve akademik etkinliklere sık sık davet edilerek Brezilya'yı düzenli olarak ziyaret etti. Brezilya Sosyoloji Derneği (SBS) ve Ulusal Sosyal Bilimler Yüksek Lisans ve Araştırma Derneği (ANPOCS) nezdindeki varlığı bir referans noktası haline geldi ve onu ülkedeki en tanınmış uluslararası sosyologlardan biri yaptı. Bu faaliyetler sayesinde Michael, Brezilya sosyolojisiyle, fikirlerine gösterilen ilgi ve akademisyenler ve kurumlarla kurduğu doğrudan diyalogla damgalanan benzersiz bir ilişki geliştirdi.

Bu tanınma sadece sembolik değildi. 2010-2024 yılları arasında SciELO verilerini kullanan bibliyometrik araştırmalar, Michael'ı Brezilya dergilerinde en çok atıf alan on beş uluslararası sosyolog arasında göstererek hem çalışmalarının önemini hem de kamusal sosyolojinin eleştirel Brezilya gelenekleriyle etkileşim kurma kapasitesini vurguladı ve böylece katılımcı ve küresel bağlantıları olan bir sosyolojiyi pekiştirdi.

Esasen, Michael'ın Brezilya'daki varlığı, onu birkaç kez ağırlayan São Paulo Üniversitesi Vatandaşlık Hakları Araştırma Merkezi'nin (Cenedic) geliştirdiği araştırma projelerinde belirleyici bir etki yarattı. En son 2023 yılında ağırlanan Michael, bu merkezle birçok alanda verimli iş birlikleri sürdürdü. Onun etkisi, benim kendi entelektüel yolculuğumu da şekillendirdi, ampirik araştırmaya dayalı eleştirel sosyolojik Marksizmin yeniden inşasına ve Brezilya işçi sınıfındaki dönüşümleri analiz etmek için “genişletilmiş vaka yöntemi”nin geliştirilmesine rehberlik etti.

Michael ile diyalog, Cenedic içinde kamusal sosyoloji perspektifini önemli ölçüde güçlendirdi. Bu projenin en önde gelen figürü Chico de Oliveira idi. Chico'nun, Michael ile birlikte editörlüğünü yaptığım [Por uma sociologia pública](#) [Kamusal bir Sosyoloji İçin] kitabının önsözünü yazması tesadüf değildir. Bu kitap, Latin Amerika Marksist düşüncesi ve uluslararası kamusal sosyoloji gibi farklı eleştirel geleneklerin ortak bir entelektüel ve politik ufukta birleşmesini simgelemektedir.

2023 yılında São Paulo'ya yaptığı son ziyaretinde Michael, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki işçi sınıfının dönüşümlerini analiz eden kitabım [A angústia do precariado: trabalho e solidariedade no capitalismo racial](#) [Prekaryanın Kaygısı: Irksal Kapitalizmde Emek ve Dayanışma] kitabımın

lansmanına katıldı. Kitap, Michael'ın son zamanlardaki entelektüel "takıntısı" haline gelen ve öldüğü sırada hakkında bir kitap hazırlığı içinde olduğu siyahi Amerikalı sosyolog W.E.B. Du Bois ile doğrudan ilgilidir. Michael'ın Du Bois ile ilgilenmesi, kamusal sosyolojinin temel gündemlerinden birini yeniledi: tarihsel olarak marjinalleştirilmiş entelektüel gelenekleri dahil ederek sosyolojik kanonu eleştirel bir şekilde yeniden inşa etmek.

Bu miras Brezilya'da gelişmiştir. AfroCebap grubunun girişimleri gibi son zamanlarda ortaya çıkan girişimler, Du Bois'in çalışmalarının Portekizce olarak yayılmasını teşvik etmiş, onun düşüncelerini Brezilya sosyal bilimlerine dahil etmiş ve ırk meselesini ve kapitalizm ile ırkçılık arasındaki küresel tarihsel ilişkiyi ön plana çıkararak yorumlama çerçevelerini genişletmiştir. Michael ve Du Bois'in önerileri arasındaki yakınlaşma, küresel olarak ifade edilen kamusal sosyolojiyi güçlendirirken, Brezilya'ya ırkçı kapitalizmin eleştirisini derinleştirmek için uluslararası teori ve ulusal tarihsel deneyimle bağlantı kuran bir yorumlama çerçevesi sunmaktadır.

> Son buluşma

Michael ile en son yüz yüze görüştüğümde, Ekim 2024'te Johannesburg'daydık. Her zamanki gibi ısrarla hesabı ödediği unutulmaz akşam yemeklerinden birinin ardından, onu sevgili dostlarımız Michelle Williams ve Vish Satgar'ın evinin önüne bıraktım. On yıldan fazla bir süre önce Michael bana bu ülkede üretilen sosyolojinin benzersiz önemini göstermiş olduğu için Güney Afrika'da yaşıyordum ve bu nedenle ona derin bir minnettarlık duyuyorum.

O gün, Temmuz 2025'te Brezilya Sosyoloji Kongresi'ne katılımının ayrıntılarını tartışırken vedalaştık. Filistin halına yönelik devam eden katliam hakkında konuşmayı planlıyordu ve bu kadar hassas bir konuyu ele alacağı için üniversitedeki siyasi ortamdan endişe duyuyordu. Onu dinlemek isteyecek ve olduğu gibi, yani jenerasyonun en büyük Marksist sosyoloğu olarak kabul edecek bir dinleyici kitlesi tarafından sıcak karşılanacağına dair ona güvence verdim. ■

Ruy Braga'ya ulaşmak için <ruy.braga@usp.br>

> Burawoy ve Küresel Kamusal Sosyoloji Zanaatı: Rusya'yla Diyaloglar

Pavel Krotov, Pitirim A. Sorokin Vakfı, Boston, ABD; **Tatyana Lytkina**, Komi Bilim Merkezi, Rusya; ve **Svetlana Yaroshenko**, St. Petersburg Sosyologlar Derneği, Rusya

Michael Burawoy Komi'de, sahada, 2002.
Fotoğraf: Tatyana Lytkina.

Ünlü sosyal kuramcı ve kamusal sosyolojinin savunucusu Michael Burawoy, 77 yaşında vefat etti. Hayatı boyunca kendini sosyolojiye adadı; gizli toplumsal sınırları ortaya çıkardı, çeşitli eşitsizlik biçimlerini ele aldı ve topluluklar arasında ve disiplinin kendi içinde bağları güçlendirdi.

Michael, sosyolojide çok yönlü bir öncüydü ve öyle kalacak; bizim için bir dost, akıl hocası ve meslektaştı. Bilimsel katkıları ve mirası, özellikle neoliberal kapitalizmin gidişatını ve sivil toplumun piyasa ve devlet baskısına karşı savunmasızlığını inceleyenler için kalıcı olacaktır. Bu kısa anma yazısında, onun olağanüstü kariyerinin benzersiz bir yönünü ele alıyoruz: Rusya ile olan bağları ve kapitalizmin dina-

miklerini, Rus halkının yaşamış deneyimlerini ve kamusal sosyolojinin toplumsal değişimi etkileme potansiyelini anlamak için ortak çabalarımızı.

> Devlet sosyalizmi altında işçi hareketinin başlangıcı

1986 yılında, perestroyka'nın başlangıcında Michael, Erik Olin Wright ile birlikte Moskova'ya giderek, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sınıf bilincini karşılaştırmalı olarak incelemek üzere Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü'nden Sovyet sosyologlarla bir araya geldi.

On gün süren "sinir bozucu ama aydınlatıcı" tartışmalar sırasında, özellikle Marksist kategoriler ve Sovyet akade-

>>

Michael Burawoy 2015 yılında St. Petersburg'daki Avrupa Üniversitesi'nde halka açık bir tartışmada.
Fotoğraf: Tatyana Lytkina.

misyenlerin gerçek sosyalizmde var olan çelişkileri açıkça analiz etmekte tereddüt etmeleri konusunda önemli ideolojik ve yorumlama farklılıkları ortaya çıktı.

Daha sonra, her akademisyen farklı yollar izledi. Wright Rusya'ya geri dönmedi. Buna karşılık Burawoy, Macaristan'daki araştırmasına benzer şekilde, Sovyet endüstrisi üzerine kapsamlı bir etnografik çalışma başlatmaya çalıştı. Sovyet sosyalizmini, sosyalist idealden trajik bir sapma olarak değil, eleştirel ve ampirik incelemeye değer bir tezahürü, yani devlet sosyalizmi olarak algıladı. İşçi örgütlenmesi, işçi bilinci ve işçi hareketlerinin gelişmiş kapitalist toplumlardan daha güçlü bir şekilde devlet sosyalizmi rejimlerinde ortaya çıkması çelişkisi hakkında sorular sordu.

> Piyasa kapitalizmine geçiş

1991 yılında Burawoy, Komi'deki bir mobilya fabrikasında katılımcı gözlem yapmaya başladı ve ilk olarak *Manufacturing Consent* (1979) adlı kitabında ortaya attığı ve daha sonra *The Radiant Past* (1992, Janos Lukács ile birlikte) adlı kitabında detaylandığı bir hipotezi inceledi. Emek süreci üzerindeki kontrol (üretim ilişkileri) ile emek süreci içindeki kontrol (üretimdeki ilişkiler) arasında ayrım yaptı. Sovyet koşullarında, yöneticiler üretimin sürekliliğini sağlamak için operasyonel kontrolü bırakmış olduklarından, işçiler sistematik kıtlıklar nedeniyle ikincisini uyguladılar. Bu [paradoksal özerklik](#), idari-komuta sisteminin hem esnekliğini hem de dayanıklılığını örneklemekteydi.

Başlangıçta geç sosyalizm döneminde Sovyet ve Macar işçilerini karşılaştırmayı amaçlayan saha araştırması sonuçları, giderek takas temelli mübadele ile yer değiştiren ve öz-örgütlenme yerine düzensizliğe yol açan, parçalanmakta olan bir komuta ekonomisini ortaya çıkardı. Fabrika, ticari kapitalizmin ve yeni ortaya çıkan oligarşik sınıfın yükselişini teşvik eden anarşik bir parçalanma alanı haline geldi.

1992'den 1994'e kadar araştırma, maden grevleri ve reformların çatıştığı Vorkuta kömür havzasına da genişletildi. Dünya Bankası projesi ile iş birliği içinde yürütülen on iki madenin tümünün sosyolojik analizi, şok terapisinin zararlı etkilerini ortaya koydu. Piyasa liberalleşmesinden hayal kırıklığına uğrayan işçiler, yavaş yavaş kolektif direnişi terk ederek "[tarihin meleği önünde eğildiler](#)".

> Piyasa baskıları, cinsiyetlendirilmiş geçişler ve ekonomik içe kıvrılma

Sanayi işletmeleri çöktükçe, ücret ödemelerinde gecikmeler yaygınlaştı ve bazen tazminatlar aşırı pahalı gıda ürünleri şeklinde verildi. Ekonomik faaliyetler ev içi alana kaydı.

1994'ten itibaren Burawoy ve Lytkina, Karl Polanyi'nin *Büyük Dönüşüm* kitabından esinlenerek, hane halkı görüşmeleri yoluyla işçilerin hayatta kalma stratejilerini araştırdı ve sosyalizm sonrası geçiş kuramını geliştirdi. Burawoy, Polanyi'nin görüşünü yineledi: *Piyasalar, yıkım veya direniş olmadan toplum yaratamaz*.

Sovyet sonrası Rusya'da bu direniş, ev içi emeğin artması, kayıt dışı ekonomilerin canlanması ve emeğin, paranın, doğanın ve bakımın metalaşması şeklinde ortaya çıktı; bunların her biri kültürel açıdan önemli sosyal ilişkilere gömülüydü. Görüşmeler, cinsiyetler arasında keskin bir ayrım olduğunu ortaya koydu. Bir yandan kadınlar, erkeklerin statü ve iş kaybını telafi ederek fiilen hane reisleri haline geldi. Öte yandan, kadınların akrabalık temelli destek ağları, çoğu zaman başarısız devletin yerini aldı. Ticaret veya hizmet sektöründe küçük işletmelerde çalışanlar da dahil olmak üzere, hane halkı içinde ve dışında çalışan sınıf kadınlarının girişimci ruhu, onların ve ailelerinin yoksulluk döngüsünden kurtulmasını engelledi.

Burawoy ile birlikte Krotov ve Lytkina bunu “[içe kıvrılma](#)” olarak adlandırdılar – sosyal yeniden yapılanma pahasına hayatta kalmayı sağlayan gerici bir adaptasyon.

> Neoliberal devlet baskısı ve dışlama mantığı

İçe Kıvrılma Projesi, Komi Bilim Merkezi’ndeki Kuzey Sosyoekonomik ve Enerji Sorunları Enstitüsü’nde (ISEEP) gerçekleştirildi. Burawoy’un saha çalışması ve iş birliğine açık diyalogu, ampirik zorlukları kavramsal araştırmalara dönüştürdü.

Yeni bir girişim ortaya çıktı: 1996 sonrası Rusya’nın seçici sosyal refah sistemini analiz etmek. Birlikte, kırsal ve kentsel sakinlerin “resmi olarak yoksul” statüsünü nasıl kazandıklarını veya kaybettiklerini ve yoksulluğun kendisinin politika tarafından nasıl şekillendirildiğini inceledik.

Marksist köklerine rağmen, Burawoy teorik çoğulculuğu benimsedi ve William Julius Wilson’ın kentsel yoksulluk teorilerini Rus bağlamına uygulama olasılığını kabul etti, ampirik temellerin teorik kategorileri nasıl canlandırabileceğini gösterdi.

İşçi hakları aşınırken ve yasal grevler neredeyse imkansız hale gelirken, devlet işgücü piyasası düzenlemelerini terk etti. Aynı zamanda, yoksulluk tanımları da daraldı. Dahası, yoksulluk yaşayan insanların sayısı ve yapısı arttıkça, devlet “desteğe muhtaç olanları” kaydetme kurallarını değiştirdi. Düşük gelirli insanları disipline ederek, sosyal koruma hakkından mahrum bırakılanların çemberini genişletti. Devlet, politika uzmanları ve sendikalar tarafından uygulanan bürokratik mesafe, toplumu “[ilkel bir hayatta kalma mücadelesi](#)” içinde izole bıraktı; bu mücadelede yoksulluğu inkar etmek bir hayatta kalma stratejisi haline geldi ve sınıf kimliği ortadan kalktı.

> Bilginin metalaştırılması ve kamusal sosyolojinin direnişi

Daha sonra Burawoy, neoliberal rejimler altında bilgi ve akademik çalışmanın giderek daha fazla metalaştırıldığı üniversiteye odaklandı.

2007 yılında Svetlana Yaroshenko’nun daveti üzerine St. Petersburg’da kamu sosyolojisi konulu dersler verdi. 2015 yılında “[Meslek Olarak Sosyoloji](#)” başlıklı bir sunum yapmak ve [Rus sosyolojisinin geleceği](#) konulu bir yuvarlak masa toplantısına katılmak için tekrar buraya döndü.

Burawoy, sosyolojinin bölmekten ziyade birleştirmek olan misyonunu vurguladı ve sosyolojinin hem bilimsel hem de ahlaki-politik bir disiplin olarak işlev gördüğünü belirtti. Zenginleştirilmiş sosyolojik bilginin marjinalleşmiş halklara geri dönmesini savundu. Rus kamusal sosyolojisinin karşı karşıya olduğu yapısal kısıtlamaların farkında olmasına rağmen, engelleri aşma konusundaki iyimserliği ve deneyimi, profesyonel ve kamusal sosyolojinin bir arada var olabileceği ve gelişebileceği inancını besledi.

2015 yılında, artan akademik baskılar arasında, sosyologları akademik performans ölçütlerini eleştirel olmayan bir şekilde takip etmekten kaçınmaya, kendi mücadelelerini tarihselleştirmeye, kişisel olanı toplumsal olarak kabul etmeye ve Rus bağlamından ödünç alınmış veya şekillendirilmiş olsun, ampirik temelli, yerel olarak ilgili teoriler geliştirmeye çağırdı.

Sosyologlar arasında dayanışmayı ve kendi kendini organize eden sivil toplumla aktif bir şekilde ilgilenmeyi savundu, kolektif araştırmanın dönüştürücü gücünü ve kamusal önemini vurguladı.

> Yaşayan somut bir örnek olarak Michael

Michael Burawoy, sosyolojiye olan tutkusunu, küresel kapitalizmin yarattığı eşitsizliklere dair keskin farkındalığıyla ustaca birleştirdi. Rusya da dahil olmak üzere, farklı ülkelerde yürüttüğü araştırmaları, sosyologların potansiyel olarak “tehlikeli” bir entelektüel sınıf olduğunu gösterdi: sivil toplumla uyumlu, eşitsizlik mekanizmalarına karşı uyanık ve bireysel acıyı kolektif eyleme dönüştürebilen bir sınıf.

Her şeyden çok, onun dikkatliliğini, açıklığını, cömertliğini ve bilgeliğini hatırlıyoruz. Gerçek bir saygıyla dinler, ayrılıkları ortadan kaldırır, hiyerarşileri yıkar ve günlük etkileşimlerde eşitliği teşvik ederdi. Yapı ve özne hakkındaki içgörülerini, işçilerin yaşamlarına derin ve empatik bir şekilde dahil olarak geliştirdi.

Bizim için Michael Burawoy sadece bir kamusal sosyoloji kuramcısı değildi, onun yaşayan somut bir örneği idi.■

Pavel Krotov’a ulaşmak için <pasha.boston1307@gmail.com>

Tatyana Lytkina’ya ulaşmak için <tltytkina@yandex.ru>

Svetlana Yaroshenko’ya ulaşmak için <svetayaroshenko@gmail.com>

> Michael Burawoy: Kamusal Sosyoloji ve İradenin İyimserliği

Fareen Parvez, University of Massachusetts Amherst, USA

Michael Burawoy UC Berkeley'de Wheeler Hall önünde ders anlatırken.
Fotoğraf: Ana Villareal.

Michael Burawoy benim doktora danışmanımdı ve 2001'den beri hayatımın bir parçasıydı. 24 yıl boyunca onunla zengin ve harika bir diyalog kurma ayrıcalığına sahip oldum. Michael'a gönderdiğim son e-posta, vefatını öğrenmeden sadece birkaç saat önceydi ve onun cömertçe teşvik ettiği Filistin tartışma toplantısı hakkındaki düşüncelerimi paylaşıyordum. Onun 2000 yılında yazdığı muhteşem makalesi "Komünizm Sonrası Marksizm"i derste anlattıktan birkaç dakika sonra, bir sesli mesaj aldım ve ardından yıkıcı e-postayı okudum.

Onun mirasını onurlandırmaya yardımcı olmak hem acı verici hem de içimi ısıtıyor. Ulusal ayrımları aşmak, Michael için başından beri çok önemliydi ve son on beş yıl boyunca Uluslararası Sosyoloji Derneği ile yaptığı çalışmalar ve dünyanın dört bir yanındaki sosyologlarla tanışmak için yaptığı kapsamlı seyahatler boyunca da öyle oldu.

Michael'ın tez danışmanlığını yaptığı yaklaşık 80 lisansüstü öğrencisi oldu. Birçoğu, emek veya eski Sovyetler Birliği ve komünizm sonrası geçiş dönemine olan ilgileri nedeniyle ona gelmişti. Diğerleri ise etnografiye, küresel karşılaştırmalı çalışmalara desteği veya sosyolojiye ve dünyaya Marksist yaklaşımı nedeniyle gelmişti. Ben son kategoriye giriyorum, bu da o dönemde Michael'ın ampirik çalışmalarının çoğuyla ilgilenmediğim anlamına geliyor. Ama şimdi bunları keşfetme ve elimden geldiğince çok okuma sürecindeyim. Michael'ın yazdıklarına her döndüğümde, yazım tarzında yer alan şiirsel üslup beni çok etkiliyor. Gerçek hayatta ilettiği tutku, sayfalarında da canlı bir şekilde hissediliyor.

> Ahlaki sorumluluk sahibi etnograf, sosyolog ve her zaman Marksist

Etnograf olarak Michael, makine operatörü, radyal matkap operatörü (bunun ne olduğunu bile bilmiyorum!), ka-

>>

uçak fabrikasında, şampanya fabrikasında ve Rusya'nın Arktik bölgesindeki bir mobilya fabrikasında çalıştı (ona şaka olarak, orayı ziyaret etmek istediğimi söyledim). Michael'ın ilk çalışmaları, Zambiya'daki bakır madenlerinde ırk ve sınıf üzerineydi. Amerikan fabrikalarında işçilerin kendi sömürülmelerine nasıl rıza gösterdiklerinin temellerini, üretim süreçlerini ve bunları sürdüren farklı devlet müdahalelerini ve ideolojik rejimleri yazdı. Ayrıca Macaristan'da fiilen var olan sosyalizmi ve Sovyetlerin kapitalizme geçişini ele aldı. Polanyi ve karşı hareketlerin değişen doğası ile sürekli ilgilendi; Bourdieu ile yıllarca süren ayrıntılı bir ilgisi vardı ve daha yakın zamanda Du Bois'in sosyolojisi ve kanonun sömürgeleştirilmesi gibi daha geniş bir projeye ilgilendi. Etnografi ve benim en sevdiğim kitabı olan *The Extended Case Method* ve tabii ki Marksizmin yeniden inşası üzerine çok yazılar yazdı. Michael ayrıca üniversitelerin neoliberalizasyonu, Güney Afrika'daki ırkçı kapitalizm hakkında eleştiriler yazdı; son projelerinden biri Filistin'e olan bağlılığıydı. Bunu yerleşimci sömürgecilik bir örnek olarak ele aldı, apartheid Güney Afrika ile karşılaştırmalı bir analiz yaptı ve her şeyden önce Amerikalı sosyologları Filistinlilerin acılarını azaltmak için seslerini yükseltme konusundaki ahlaki sorumluluklarını hatırlattı ve harekete geçirdi.

> Şiir olarak Michael'in çalışmaları

Onun yazılarındaki şiirlerden en sevdiğim birkaç kısa pasajı paylaşmak istiyorum:

"Pozitif bilim nedir? Auguste Comte için sosyoloji, meta-fiziğin yerini alacak ve toplumun deneysel yasalarını ortaya çıkaracaktı. Bilim alemine giren son disiplin oydu, ancak bir kez kabul edildiğinde, kaosu düzenleyecek ve kaostan ilerleme içinde bir düzen yaratacaktı. Böylece, pozitivizm hem bilim hem de ideolojidir." (*The Extended Case Method*, s. 31)

"Düşünsel bilimin görüşüne göre, müdahale sadece toplumsal araştırmanın kaçınılmaz bir parçası değil, aynı zamanda yararlanılması gereken bir erdemdir. Karşılıklı etkileşim sayesinde toplumsal düzenin özelliklerini keşfederiz. Müdahaleler, ortadan kaldırılması gereken gürültü değil, takdir edilmesi gereken müzik, katılımcıların dünyasının gizli sırlarını aktaran pertürbasyonlar yaratır." (*The Extended Case Method*, s. 40)

"Filistin davasına destek vermemizi gerektirecek özel bir şey yok mu? [...] Belki de Filistinlilere yönelik devam eden katliam, tüm zulümlerin en korkunç, en barbarca olanıdır. Bu katliam ekranlarımızda canlı olarak yayınlanıyor; gözümüzün önünde; kaçınılmaz. Batılı güçlerin İsrail'e koşulsuz desteği, bu katliama dünya tarihi açısından önem kazandırıyor. Bir sosyolog için, hangi tarafta olduğunu ilan edip yoluna devam etmek yeterli değildir; sosyologlar olarak politik taahhütlerimizi teorik bir çerçeveye yerleştiririz. 'Sömürgecilik sonrası' bir dönemde, İsrail devletinin Filistinlilere yönelik sistematik ve şeffaf baskısı onu benzersiz kılar, bizi kendi geçmişimizi yeniden gözden geçirmeye zorlar ve [çürüyen imparatorlukların enkazı olarak 'yerleşimci sömürgecilik' yeni bir önem kazandırır.](#)"

Bunlar, aynı derecede güzel olan sayısız pasajdan sadece üç tanesiydi.

> Kişisel etki ve kamusal sosyoloji gündemi

Şimdi Michael'ın benim ve çalışmalarım üzerindeki etkisinden biraz bahsedeceğim. Ardından kamusal sosyoloji hakkında birkaç şey söyleyeceğim.

Michael 2023'te emekli olduğunda, diğer öğrencileri gibi ben de bazı düşüncelerimi yazdım. Bunların küçük bir bölümünü burada paylaşıyorum. 2001 yılının Eylül ayında yüksek lisansa başladım. İki hafta sonra Kongre Afganistan'ı işgal etme kararı aldı ve dünya bir daha eskisi gibi olmadı. Michael'ın o ilk haftalarda verdiği Soc 101 derslerini hatırlıyorum. O derslerde, yaklaşan savaşı cesurca eleştirdi ve (Amerikan milliyetçiliğinin tüm zamanların en yüksek seviyesinde olduğu bir dönemde) ders salonunu dolduran öğrencileri 11 Eylül ve sonrasını eleştirel bir şekilde düşünmeye yönlendirdi. O zaman anladım ki, kendimi evimde hissediyordum.

Birkaç yıl içinde Michael, kamusal sosyoloji gündemini şekillendiriyordu ve bu konudaki heyecan ve enerji hissedilir derecedeydi ve kalan yıllarımı şekillendirdi. Michael'ın "*Kamusal Sosyoloji İçin*"de (2005) yazdığı gibi "Doktora derecesini almak üzere hayatta kalmayı başaran lisansüstü öğrencilerinin %50 ila %70'i, genellikle danışmanlarından gizleyerek, kamu sosyolojisi ile uğraşarak orijinal taahhütlerini sürdürüyor." Bugün, benim bir danışmanım olmasa da, beni ayakta tutan şey gerçekten de kamusal sosyoloji ile uğraşmak.

Michael'ın bugün benim düşüncelerim üzerindeki etkisi ince ama derin ve sarsılmazdır. Fas'ta din ve delilik üzerine yaptığım çalışmalar, Fanon'un Cezayir'deki psikanalitik çalışmaları ve travmanın sosyolojik kökleri hakkında ondan öğrendiklerimi yansıtıyor. Hindistan'da hane halkı borçları üzerine yaptığım araştırma, beni onun beslediği Marksizm'e olan ilk aşkımla yeniden buluşturdu. Aslında, Michael'ın Marksizmi benim sığınağımdı.

Michael'a sadece entelektüel ve kişisel karizması nedeniyle değil, aynı zamanda çalıştığım her konuda yabancılaşma ve sınıf farkını gördüğüm için de ilgi duydum. Bu konular, insanların pornografi endüstrisi hakkında ne düşündükleri (Michael'ın komitesinde bulunduğu yüksek lisans tezim) veya Müslüman azınlıklar arasında görülen siyasi mobilizasyon türleri (danışmanlığını yaptığı ve sonunda kitap haline gelen tezim) gibi çok çeşitliydi.

> Her zaman dünyayı değiştirmeye işaret eden analitik düşüncenin öğretmeni

Michael, etnografik çalışmalarında hegemonik tahakküm ve küresel kozmopolitizm alanlarından uzak durmamı, bunun yerine Fransa ve Hindistan'daki saha çalışmalarında daha çeperdeki şehirlere odaklanmamı tavsiye etti. Sonuç olarak, Fransa'nın güneydoğusundaki Lyon ve Güney Hindistan'daki Haydarabad'ı inceledim. Çeperdeki

>>

bölgelerde yaşamış ve öğrenmiş olduğum için çok minnettarım. Michael sayesinde analitik düşünmeyi öğrendim ve bir argüman oluşturmakta zorlandığımda, onun çok sevdiği 2x2 tablosuna geri dönüp, başka türlü elde edilmesi zor olan netliği ve keskinliği buluyorum.

Michael elbette etnografi anlayışımı şekillendirdi. Sahada derin etik sorular ve güç ilişkileriyle boğuşurken, alt sınıf Müslüman toplulukları incelerken, Michael'ın ruhen benimle olduğunu biliyordum. Kitabımın metodolojik ekinde ondan alıntı yaptım.

Yine *Extended Case Method*'dan: "Kim tarafında olursak olalım, yöneticiler veya işçiler, beyazlar veya siyahlar, erkekler veya kadınlar, otomatik olarak bir egemenlik ilişkisine dahil oluruz. Gözlemciler olarak, kendimizi ne kadar kandırmak istesek de, 'kendi tarafımızdayız' ... (Goldner 1968). Misyonumuz asil olabilir; sosyal hareketleri genişletmek, sosyal adaleti teşvik etmek, gündelik hayatın ufkunu zorlamak gibi; ama entelektüeller ile temsil ettiklerini beyan ettikleri grubun çıkarları arasındaki temel farklılıktan, bu farklılık ne kadar organik olursa olsun, kaçış yoktur. "

Michael, 11. Tez'i yaşadı ve soludu: "Felsefeciler şimdiye kadar dünyayı çeşitli şekillerde yorumladılar; asıl mesele onu değiştirmektir."

Öğrencileri, onun kuramın kendisi için kurama veya bilginin kendisi için bilgiye değil, dünyayı değiştirmeye ve devrime inandığını kabul ederlerdi. Bu, yaptığım her şeyde beni motive ediyor; hatta beni rahat bırakmıyor. Ancak Amerikan sosyolojisinde tuhaf bir yeri var. Yıllar önce, sınıfımdaki bir öğrenciden çok olumsuz bir değerlendirme aldığımı hatırlıyorum. Öğrenci, "Profesör Parvez'in dersi, komünist devrimci olmak istemiyorsanız, hiçbir işe yaramaz" yazmıştı. Bu sözleri hakaret olarak mı almalıydım, yoksa bir onur nişanı olarak mı görmeliydim, emin olamadım. Michael'ın gülecek ve gurur duyacak olduğunu düşünmek isterim. Zach Levenson'ın bir anma yazısında yazdığı gibi, "Michael ampirizmi hiç sevmezdi, ama teorisyenliği de aynı derecede tiksindirici bulurdu. Sosyolojik Marksizmin görevi, bu ikiz tuzaklar arasında dikkatli bir şekilde yol almak olduğunu düşünürdü."

Michael'da beni etkilemiş olmasını umduğum bir başka örnek teşkil eden şey, dünyanın değişmesiyle birlikte değişmeye istekli olmasıydı. Yine, bu onun Marksizm anlayışına uygun bir davranıştı. On yıllar boyunca sosyal teori dersini çok özel bir şekilde vermesine rağmen, Du Bois'ı benimsedi ve yepyeni bir tartışma başlattı ve teori dersini değiştirmeye başladı. Du Bois'dan önce, Bourdieu ile uzun süreli bir tanışıklığı vardı. (Loïc Wacquant'ın Bourdieu üzerine verdiği yüksek lisans seminerine öğrenci olarak kaydolduğunu ve ne kadar çok ödevi olduğunu şikayet ettiğini hatırlıyorum!) Bourdieu'nun bakış açısının sınırları ve potansiyelleri hakkında tartışan ve münakaşa eden o öğrenci grubunun bir parçası olduğum için şanslıydım. Michael, kendi teorik bakış açısını anlamaya ve netleştirmeye çok derin bir ihtiyaç duyuyordu ve bu dinamizmin küçük bir parçasını paylaşmak heyecan vericiydi.

> İradenin iyimserliği ve ilerlemek

Michael 2011 yılında şöyle yazmıştı: "Antonio Gramsci, 'akıl kötümserliği, iradenin iyimserliği' ifadesiyle ünlüdür. Akıl kötümserliği, toplumsal süreçlerin yapısal belirleyiciliğini ifade eder ve olasılıklara sınırlar koyar. Öte yandan siyaset, kolektif irade oluşumu, sınırların ortadan kaldırılması ve imkansızın peşinde koşmakla ilgilendiği için iyimserlik gerektirir. ... İradenin iyimserliği, akıl karamsarlığını gerektirir ve bunun tersi de geçerlidir. Bunlar Siyam ikizleridir."

Bazı işaretler görmüş olsam da Michael'ın ABD'deki krizlerin giderek derinleştiğine ve çelişkilerin sonunda sosyalizme doğru ilerleyecek kadar olgunlaşacağına inanıp inanmadığını bilmiyorum. Ancak Michael, Occupy Wall Street'ten Filistin'de adalet hareketi'ne kadar çağdaş toplumsal hareketlere her zaman heyecanla destek verirdi, bu konuyu yıllar boyunca ara sıra konuşurdu.

Ancak bize sık sık, bir numaralı hedef kitlemizin lisans öğrencilerimiz olduğunu hatırlatırdı. Gramsci'nin pozisyon savaşında olduğumuz ölçüde, üniversite de siperlerin içindedir. Öğrencilerimizin moralini yükseltmek, kapitalist sistemimizin özünde çürümüş bir şey olduğunu görmelelerine yardımcı olmak, evet, dünyayı değiştirebileceklerini ve değiştirmeleri gerektiğini anlamalarını sağlamak, eğitimde çalışan bizler için belki de en önemli görevimizdir.

Michael, kendine özgü alçakgönüllülüğüyle, kamusal sosyolojinin Güney Afrika'dan Hindistan'a kadar Küresel Güney'in büyük bir bölümünde ana akım sosyoloji olduğunu, sosyologlar olarak çalışmalarımızın kamuya karşı hesap verebilir veya kamu ile etkileşim halinde olması gerektiği fikrini savunurken özellikle yeni bir müdahale yapmadığını söylerdi. Bence o, Küresel Güney'deki aktivistlerden ve sosyologlardan öğreniyordu.

> Organik kamusal sosyoloji: süreç veya ahlaki değer

Yine 2011 yılında şöyle yazmıştı: "Kamusal sosyoloji, kötü sosyolojinin adı olamaz, öncücü veya popülist olamaz, ancak sosyologlar olarak bildiğimiz şeyleri temel alarak [emekle] bir diyalog kurmayı hedeflemelidir" (2011: 75).

Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasında bu tür alışverişleri sürdürmeli, Michael'ın uygulamalarında somutlaştırdığı gerçek dayanışmaya doğru bu ikili yapıyı yıkmaya devam etmeliyiz. Gerçek anlamda çok yönlü bir şekilde bilgi paylaşmaya devam etmeliyiz, saha toplulukları ve sosyal hareketlerle içgörülerimizi paylaşmalıyız. Her zaman aynı fikirde olmayacağız ve etnograf olanlarımız için, argümanlarımız her zaman toplulukların duymak istediği şeyler olmayabilir; ancak diyalog ve tartışma yoluyla ilerleriz ve bu süreçte ilerleriz. Bir geleneği oluşturan da budur.

Michael'ın 2021 yılında yazdığı bir makaleye dayanarak, benim hissettiğim, Michael için kamusal sosyolojinin medya, köşe yazıları ve radyo için geleneksel yazma yöntemlerinin ötesine geçmesi, ancak aktivistler ve topluluklarla

“organik bir kamusal sosyoloji” içinde etkileşime girmesi giderek daha önemli hale geldi. Şahsen benim için bu, ilerlediğim yön. Bunun nasıl yapılacağına dair bir şablon yok ve ben bunu yaparak öğreniyorum. İster mülteci toplulukları ister göçmen işçiler ister sokaklarda protesto eden işçi sınıfı aktivistleri olsun, sosyolojik analiz ve teori ile, mücadele etmek istediğimiz şiddet ve acıdan en çok etkilenenlerle yüz yüze iletişim ve yaşanmış gerçekler arasında tatlı bir buluşma noktası bulmaya çalışıyorum.

Michael, bu güç ilişkilerini nasıl yöneteceğine veya özellikle sınıf ayrımı hattında bu diyalogları nasıl yürüteceğine dair ayrıntılara girmede, ancak yine de onun örneğinden bir şeyler öğrenebileceğimizi düşünüyorum. Özellikle, organik kamusal sosyolojinin bir süreç mi yoksa bir ahlaki değer mi olabileceğini merak ediyorum.

Michael bunu asla bu şekilde ifade etmezdi, ancak onun örneğine dayanarak, organik kamusal sosyolojinin bilimle ilgili bir taahhülle, ama aynı zamanda insanları yürekten dahil etme taahhüdüyle ve bir tür ahlaki inanç ve karakterle de ilgili olduğunu düşünüyorum.

> Michael'in mirası: titrek zeminde bizi destekleyecek mizah, enerji, iyimserlik ve etik

Michael Burawoy'un karakterinin, dünya çapında yüzlerce, belki de binlerce kişiyi etkileyen özellikleri nelerdir? Açık sözlülüğü, başkalarının sezgilerine olan inancı, nezaketi ve alçakgönüllülüğü ve gerçek bir demokratik ruhu vardı: her-

kesten bir şeyler öğrenebileceğine olan inancı, öğrencilerinden binadaki temizlik görevlilerine kadar herkese saygılı davranma etiği. Yanlış anlamayın, bazen sabırsız olabiliyordu ve entelektüel tembelliğe veya gösterişçiliğe tahammülü yoktu. Ancak Michael'ın Küresel Kuzey ve Küresel Güney'de çok sayıda takipçisi vardı ve onun kamusal sosyolojisine bütünlük kazandıran şey, bu etik anlayışı, yani varoluş biçimiydi.

Karanlık zamanlarda kamusal sosyoloji ve örgütlenme hakkında Michael ile bu konuşmaları yapamayacak olmam beni üzüyor. Ama yas tutma aşamalarımda, sevdiğim her şeyi, onun mizahını, enerjisini, iyimserliğini ve ahlakını alıp kendime ait hale getirmeyi düşünüyorum. Bence bu, onun çevresinde olan ve ondan öğrenip onun nimetlerinden yararlanabilen hepimiz için şu anda izlememiz gereken yol. *The Extended Case Method*'da şöyle yazmıştı: “Ayaklarımızın altındaki zemin sürekli sallanıyorsa, bir desteğe ihtiyacımız vardır.” Benim için Michael Burawoy'un yazıları (ki ben bunları onun şiirleri olarak görüyorum) ve ahlaki değerleri (ki ben bunları görme ayrıcalığına sahip oldum) bu destek olacak.■

Bu yazı, 1 Mart 2025 tarihinde Bangladeş merkezli Sosyal Teori Ağı tarafından Michael Burawoy onuruna düzenlenen bir web seminerinde yapılan konuşmaya dayanmaktadır. Web semineri “Kamusal Sosyoloji & Küresel Güney” başlığını taşımaktaydı. İlk versiyonu [Berkeley Journal of Sociology](#) dergisinde yayınlanmıştır.

Fareen Parvez'e ulaşmak için <parvez@soc.umass.edu>

> Emek Süreci ve Hegemonyanın Üretimi: Burawoy'un Katkısı

Aylin Topal, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Michael Burawoy ile ilk kez 2013 yılında Ankara'da düzenlenen Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) Ulusal Demekler Konseyi Konferansı'nda tanıştım. O dönemde ISA'nın başkanlığını yapıyordu. O günden itibaren ISA'nın aktif bir üyesi oldum ve Michael ile ISA konferanslarında buluşarak ve önemli siyasi olaylar hakkında e-postalar göndererek iletişimimizi sürdürdük. O, gerçek anlamda disiplinlerarası bir sosyal bilimciydi. Siyaset bilimci olarak, onun sıcakkanlı tavrı ve disiplinlerarası, soru odaklı araştırmaları sayesinde ISA'nın üyesi oldum.

Michael ve benim ortak bir arkadaşımız vardı: 2019 yılında kaybettiğimiz Erik Olin Wright. Erik, lösemi ile mücadele ederken dergi makalelerinde yaşam, ölüm ve öbür dünya üzerine derin düşüncelerini paylaşıyordu. Michael ile Erik'in materyalist bakış açısı hakkında e-posta alışverişinde bulunduğumuzu hatırlıyorum. Erik, fiziksel bedenlerimizin yıldız tozu şeklinde evrene geri döndüğü fikrini benimsiyordu: kozmosla derin bir bağlantı. Michael'ın doğal dünyaya yeniden entegrasyon konusunda bu derin insancıl yaklaşımı benimsediğini biliyorum. O sadece yıldız tozu şeklinde varlığını sürdürmekle kalmayacak, aynı zamanda kapitalist emek sürecinin doğasını ve sınıf mücadelesinin dinamiklerini inceleyen birçok akademisyen tarafından okunacak ve alıntılanacaktır. Bu yazı, onun literatüre yaptığı katkıyı onurlandırmak içindir.

> Emek gücü

Üretim süreci, iktisat kuramında merkezi bir yer tutar. Sonuçta, ekonominin tanımı, belirli bir kullanım değerine sahip nesneleri farklı bir kullanım değerine sahip nesnelere dönüştürmek olarak tanımlanabilecek üretimle başlar. Bu nedenle üretim, yeni bir kullanım değerinin üretilmesine karşılık gelir. Yeni kullanım değeri üreten nesneleri dönüştürmek için üretim araçları üzerinde etki eden emeğin gücüdür. Bu dönüşüm ve yeni kullanım değeri, daha yüksek bir değişim değerine karşılık geldiği ölçüde piyasalar için anlamlıdır.

Kapitalist üretimin merkezinde temel bir karşıtlık yatmaktadır. Kapitalist piyasalarda, işçiler daha yüksek değişim değeri üretmek için etkileşimde bulunmak zorunda oldukları üretim araçlarına sahip değildir. Bunun gerçekleşmesi için kapitalistlerin emek gücüne yatırım yapması gerekir. Emek gücüne yapılan bu yatırım kapitalistler için kaçınılmazdır, çünkü emek gücü nesneleri dönüştürme ve

nesnenin önceki değişim değerini aşan yeni bir değişim değeri üretme konusunda eşsiz bir yeteneğe sahiptir. Emek gücüne yatırım yapmak, işçilerin yarattığı değer, o emek gücünün değişim değerinden yüksek olduğu ölçüde kârlıdır. Ücret, emeğin değişim değeridir ve bu, emek gücünü yeniden üretmek ve işçilerin ailelerini geçindirmek için yeterli olan, toplumsal olarak belirlenen bir düzeydir. Bu arada, kapitalistler, işçilerin emek güçlerinin ücretine eşit yeni değer yaratmak için gerekli olandan daha fazla çalıştırarak kâr elde etmek zorundadırlar.

Bu nedenle, kapitalist emek süreci kaçınılmaz olarak kullanım değerinin ve emeğin değişim değerinin üretimini aşarak, toplumsal olarak üretilen artı değerın üretimini ve özel mülkiyetine geçmesini de kapsar. Kapitalist emek süreci, bir yandan fazla ücretsiz emeğin çıkarılmasını en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan üretim ile diğer yandan asgari geçim düzeyinin ötesinde emek gücünün değişim değerini en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan üretim arasındaki ilişkileri içerir. Üretimdeki bu gerilimler, toplumsal üretim ilişkilerinin merkezinde yer almasına rağmen, 1970'lere kadar üretim ve emek süreci üzerine ayrıntılı araştırmalar ve yoğun tartışmalar büyük ölçüde yoktu.

> Öncü eleştirel çalışmalar

1954 yılında, bir grup sosyal bilimci, ekonomik kalkınma, emek piyasaları ve devlet-iş dünyası-emek ilişkileri (diğer adıyla endüstri ilişkileri) üzerine odaklanarak, farklı ülkelerdeki emek ilişkileri ve sanayi sistemleri karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemeye çalıştı. Bu çalışmaların temel motivasyonu, her bir pazardaki kültürel ve politik bağlamın şekillendirdiği kendine özgü emek ilişkileri ve sanayi oluşumun yanı sıra, sanayileşmenin evrensel kalıplarını keşfetme arzusuuydu. Ford Vakfı tarafından finanse edilen bu grubun araştırması, 1960 yılında Clark Kerr ve diğerleri tarafından yazılan *Industrialism and Industrial Man* [Endüstriyalizm ve Endüstriyel İnsan] adlı ortak bir kitapla sonuçlandı. Kitap, her ülkedeki sanayileşme liderlerinin sanayileşme sürecinin fiili gidişatı üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bu çalışmalar, istikrar ve ekonomik büyüme için işçiler ve işverenler arasında arabuluculuk yapan "sanayileşme elitlerinin" rolünü vurgulayan modernleşme teorisi çerçevesinin ötesine geçememiştir. Neden-sonuç ilişkilerine ilişkin işlevselci anlayışları, tarihsel olmayan karakterleri ve totolojiye eğilimleri, kendi çevreleri dışında herhangi bir tartışma başlatmamıştır.

“kapitalizmin sömürücü doğasını gizleyen, zor ve rıza arasındaki etkileşim”

Harry Braverman'ın 1974 yılında yayınlanan *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century* [Emek ve Tekelci Sermaye: Yirminci Yüzyılda İşin Değersizleşmesi] adlı eseri, kapitalist toplumda emek sürecinin merkezi rolünü eleştirel bir bakışla inceleyen öncü çalışmalardan biridir. Braverman, kapitalizmin modern tekniklerin ortaya çıkışını ifade ettiğini, ancak zamanla hem fabrikalarda hem de ofislerde becerilerin yaygın olarak aşınmasına yol açtığını savunmuştur. Kapitalizmin tarihini, vasıflı emeğin mühendisler ve yöneticiler dahil çok az sayıda işçiye sınırlandırıldığı, kitlelerin vasıfsızlaştığı bir süreç olarak yorumluyor. Vasıfsız emek ise makinelerin birbirinin yerine geçebilen bir uzantısı haline geliyor. Kısacası Braverman, Taylorizm'in "kapitalist üretim tarzının açıkça dile getirilmesinden başka bir şey olmadığını" vurguluyor.

Braverman'ın vasıfsızlaştırma argümanı, Charlie Chaplin'in *Modern Times* (1936) filminde endüstrileşmenin ve kapitalist emek süreçlerinin insanlık dışı etkilerini eleştiren temalarla çarpıcı benzerlikler taşıyor. Karmaşık görevlerin tekrarlayan ve basit görevlere bölünmesi, işçileri emeklerinden uzaklaştırır ve amaç ve değer duyguları makineler tarafından tüketilir. Kapitalist üretim sürecindeki teknik iş bölümü, emek sürecini doğası gereği şekillendirmektedir; karmaşık bir üretim süreci, farklılaşmamış bir süreç değil, kapitalist iş bölümü yoluyla içsel olarak parçalanmış bir süreçtir. Üretimin farklı dalları bu süreci bölümlere ayırdığı için, işçiler malın geçirdiği tüm dönüşümlerle ilgilenmezler, genellikle üretiminin belirli bir aşamasında onunla etkileşime girerler. Kapitalist emek sürecine yönelik bu güçlü eleştiri, diğer eserlere ilham verdi ve çeşitli alanlardaki akademisyenler arasında emek süreci üzerine hararetli bir tartışma başlattı.

> Friedman ve Edwards'dan içgörü: etnografik araştırma ihtiyacı

Braverman kapitalist emek sürecinin perdesini kaldırdıktan sonra, tartışma özellikle çok basit ama çok önemli bir soruya odaklandı: İşçiler neden bu kadar çok çalışıyorlar? Bu da şu soruyu akla getiriyor: İşçiler kendilerini kısıtlayan kapitalizmin temellerini nasıl içselleştiriyorlar? Bu sorulara eleştirel yanıtlar Friedman, Edwards ve Burawoy'dan geldi. [Andrew Friedman](#), kapitalist emek kontrolünün daha insancıl bir yönünü vurguladı. Friedman, doğrudan kontrol veya denetim yerine, işçilere şirketlerin hedefleriyle rahatça özdeşleşebilecekleri bir "sorumlu özerklik" sağlandığını iddia etti. Friedman, işçilerin direniş stratejileriyle şekillenen yönetsel kontrolün değişkenliğini ve uyarlanabilirliğini vurguladı. Benzer şekilde, [Richard Edwards](#) da işyeri ilişkilerinin ilişkisel ve stratejik doğası hakkında daha nüanslı bir bakış açısı sundu.

Edwards, Braverman'ın analizinin kapitalizm tarihi boyunca Taylorizm'in temel özelliklerini genelleştirme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Taylorizm'in bilimsel yönetim ilkeleri, yirminci yüzyıl boyunca emek süreci kontrolünde derin izler bırakmıştır. Yine de bu ilkeler bir kontrol yönetimi biçimi olarak değerlendirilmelidir. Edwards, her biri farklı bir yönetim stratejisini temsil eden basit, teknik ve bürokratik olmak üzere üç model belirlemiştir. Kontrolün mutlak olmadığı, ancak işçiler ve yönetim arasında sürekli müzakere edildiği "tartışmalı" işyerleri kavramını ortaya atıyor. Bu nedenle, Braverman'ın işçileri pasif bir şekilde tasvir etmesinin aksine, Edwards işyeri ilişkilerinin çatışmalı doğasına ve işçilerin direnişine önemli bir vurgu yapıyor. Hem Friedman hem de Edwards, analizlerine işçilerin etki gücünü dahil etmelerine rağmen, kafa karıştırıcı sorulara tatmin edici bir yanıt veremediler.

İşçilerin kapitalist emek sürecinde kendi sömürülmelerine nasıl rıza gösterdikleri sorusuna cevap vermek için araştırmacının aşırı empati kurması gerekir. Sosyal bilimlerde bir öznenin perspektifini anlamak karmaşık ve genellikle zorlu bir çabadır. Araştırmacı, başkalarının yaşadıkları deneyimleri gerçekçi bir şekilde kavramak için varsayımlarını ve teorik önyargılarını bir kenara bırakmalıdır. Araştırmacının bakış açısı toplumsal bağlam tarafından şekillendirildiğinden, gerçek empati de sınırlıdır. Empati sınırlarının ötesine geçebilmek için araştırmacının deneklerin gerçekliğine doğrudan erişimi olmalıdır. Bu nedenle, emek süreciyle ilgili bu soruları yanıtlayabilmek için etnografik araştırma gereklidir.

> Burawoy'un temel fikirleri

Manufacturing Consent: Changes in the Labor Process under Monopoly Capitalism [Rıza Üretimi: Tekelci Kapitalizmde Emek Sürecindeki Değişimler] adlı eseri, Chicago'daki Allied Corporation makine atölyesinde fabrika işçisi olarak edindiği deneyimlere dayanmaktadır. Burawoy, işçilerin yönetimin rolünü nasıl aktif olarak üstlendikleri ve yeniden ürettikleri sorusuyla başlar. Bu soruların olası cevaplarının hem rızayı hem de metalleri üreten kapitalist emek süreci içinde aranması gerektiğini belirtir. Friedman'ın "sorumlu özerklik" kavramına benzer şekilde, Burawoy da işçilerin kendilerini seçim yapma imkânına sahip olarak gördüklerini belirtir.

İşçilerin emek süreci üzerindeki kapitalist kontrolün kurallarını aktif olarak içselleştirmelerine neden olan şey, tam da bu seçim yanılsamasıdır. Bir makine operatörü olarak Burawoy, fabrika zeminindeki günlük rutinleri ve sosyal etkileşimleri yaşad. Üretim kotalarının, yönetsel kontrolün ve işçiler arasındaki ilişkilerin baskısını nasıl hissettiğini anlatıyor. İşçilerin ödül veya ekstra mola kazanmak için

>>

üretim kotalarını aşmaya çalıştıklarına dair değerli ayrıntılar veriyor. “Oyun oynama” olarak adlandırdığı bu oyun benzeri stratejilerin, kendi sömürmelerine rıza göstermenin unsurlarını oluşturduğunu savunur. Ayrıca, kontrol kavramının vurgulanmasının kapitalizmin gerçek işleyişini gizlediğini iddia eder. Bunun yerine, kapitalizmin sömürücü doğasını gizleyen emek süreci içindeki zor ve rıza arasındaki etkileşimi vurgular.

> Kapitalist, sosyalist ve sömürge sonrası toplumlarda üretim politikaları

Daha sonra, 1985 yılında yayınlanan bir sonraki kitabı *The Politics of Production*’da [Üretim Siyaseti] bu temel fikirleri daha geniş bir küresel, makro düzeyde bağlama genişletti. Bu kitapta, farklı uzamsal-zamansal bağlamlarda üretimin politik ve kurumsal çerçevelerine odaklanıyor. “Üretim politikalarının” devlet politikaları, emek piyasaları ve sınıf mücadelesinin dinamikleri tarafından belirlendiğini öne sürüyor. Bu belirleyiciler altında, işin organizasyonu ve işyeri, kapitalist, sosyalist ve sömürge sonrası toplumlarda farklı işgücü rejimleri ve üretim politikası sistemleri şeklinde şekillenir.

Kapitalist toplumlarda, kâr maksimizasyonunun önceliği göz önüne alındığında, yönetimin önemini vurgular. İş kanunları, refah politikaları ve ideolojik unsurların işçiler üzerinde nasıl kontrol sağladığını belirtir. Sovyetler Birliği’nin devlet sosyalizminde, bürokratik kontrol konusunda işçiler ve yöneticiler arasında yapılan müzakereler, devletin öncelikleri ile işçilerin ihtiyaçları arasındaki uyumsuzluk nedeniyle sıklıkla çatışmalı ilişkilere yol açar. Bu unsurlar, sosyalist üretim politikalarını teşvik eder, rıza üretimi ve direniş mekanizmaları oluşturmak için farklı teşvikler sunar. Son olarak, sömürge sonrası üretim politikaları için Burawoy, analizini küresel ölçeğe taşıyarak, emperyalist ilişkilerin sömürge sonrası bağlamda emek süreçlerini nasıl belirlemeye devam ettiğini anlamaya çalışır. Küresel kapitalizmin emek rejimlerini nasıl şekillendirdiğine dair açıklamaları, neoliberal emek süreçlerine ilişkin bakış açısını şekillendirir.

> Burawoy, Marx’ın analizini işlevselleştirerek üretkenliğin önemini vurgular

Bu iki tamamlayıcı kitapla Burawoy, işçilerin günlük deneyimlerini daha geniş siyasi ve ekonomik güçlerle ilişkilendirerek, emek süreçlerini anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunuyor. Bu nedenle, farklı düzeylerdeki analizleri birbirine bağlamanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, kapitalist emek sürecinin unsurları olan kontrol ve rıza, kapitalist üretim ilişkilerinin iki yönlü doğasına karşılık geldiği için birlikte ele alınması gerektiğini öne sürmektedir. Emek gücünün, üretim ilişkilerinin belirli bir anlayışını ve koşulunu hegemonyaya dönüştürme çabalarının bir parçası olarak, işyerinde aynı anda hem güçlendirildiğini hem de bastırıldığını belirtmektedir.

Burawoy’un analizi, emek verimliliğinin önemini ön plana çıkarır. Marx’ın emek süreci analizini etkili bir şekilde işlevselleştirir. Çalışma hayatı, nesnel olarak verimlilik etrafında düzenlenir. → Artı değeri yaratan verimliliktir.

→ Sermayenin mümkün olan en yüksek düzeyde kendini değerlendirilmesi, kapitalistlerin itici motivasyonudur. → Para sahibi, piyasada ücretsiz emek bulup onu ele geçirdiğinde, para birikilecek sermayeye dönüşür. → Kolektiflerdeki toplumsal emek, bireysel işçilerden daha üretkendir. Daha kesin olarak, emek kolektif güç olarak üretkendir. → Kapitalizmin amacı, kârlılığı mümkün olduğunca artırmaktır. → Daha fazla birikim için kapitalist, toplumsal emeğin üretken gücünü artırmak amacıyla çok sayıda işçiden emek gücü satın alır. → Bu nedenle, üretkenliği artırmak için çok sayıda işçi istihdam edilir ve aynı süreçte veya farklı ama bağlantılı süreçlerde yan yana çalışır. Bu argüman zinciri bizi Marx’ın “işçilerin iş birliği” olarak adlandırdığı şeye götürür. Dahası, işçilerin iş birliği, mülk sahipleri adına yöneticiler ve denetçiler tarafından hazırlanan bir plana göre yürütülür.

Burawoy’un çerçevesine göre, iş bölümü amaç değil, üretkenliği sağlamak için bir araçtır. Bu nedenle kapitalist sistem, işgücünün üretkenliği yoluyla kendini yeniden üretir, çünkü işgücünün üretkenliğinin artması, artı değer daha fazla üretilmesi anlamına gelir. Üretkenliği artırmanın temel yollarından biri, teknik iş bölümünü artırmaktır. Bu nedenle, yönetimin görevi iş bölümünü uygulamak değil, üretkenliği kolaylaştırmaktır. İlk bakışta, işçiler malların parçalarını bireysel olarak üretir, ancak üretim aslında toplumsal bir süreçtir. Ürünün tamamını üreten kolektif emektir. Bu nedenle, kapitalist emek süreci, işçileri izole bireyler haline getirerek ve onları kolektif işgücünün bir parçası olarak tutarak aynı anda hegemonyayı da üretir. Marx’ın önerdiği gibi, toplumsal üretimin kolektif gücü, üretkenliği artırmak amacıyla emeği “tek bir üretken yapı” halinde örgütleyerek sağlanır.

> Sınıf hegemonyasının üretimi için Burawoy’un çerçevesi

Burawoy (Marx gibi) kapitalistlerin ve onların yönetimlerinin emek sürecini sıkı bir şekilde kontrol ettiklerini belirtir. Emeğin sermayeye boyun eğmesi, işçinin kapitalist için ve dolayısıyla onun kontrolü altında çalışmasının resmi sonucudur. Esasen, sermayenin emri, emek sürecinin yürütülmesi için gerekli şartları belirler. Uyumlu işbirliği ve üretken örgütlerin gelişimi için yönlendirici otorite gereklidir. Bu nedenle, emek sürecini yönlendirmek, denetlemek ve ayarlamak, sermayenin işlevlerinden biri haline gelir. Ancak, kapitalistlerin emek sürecini kontrol etme motivasyonu, iş birliğini ve üretkenliği artırmakla sınırlı değildir. Sermaye ve emek, çalışma süresinin kontrolü ve artı ürünün sahiplenilmesi konusunda doğası gereği bir mücadele içindedir. Yönetim ve denetim, işyerinde ayaklanma dalgasının bastırılmasında çok önemli araçlardır. Marx’ın analizinde rıza unsuru sürekli olarak yer alır. Ancak Marx, Burawoy’un sosyolojik metninin aksine, öncelikle politik bir metin yazdığı için, işçi sınıfının yönetime nasıl ve neden rıza gösterdiğini ele almaz.

Burawoy’un çalışmaları, kapitalist emek sürecinin antagonistik bilinç biçimlerinin yükselişini nasıl engellediğine

>>

odaklanarak, sınıf hegemonyasının üretimini incelemek için içgörülü bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, işçilerin üretim kotalarının baskısı, sıkı denetim ve tekrarlayan görevler nedeniyle işyerinde sık sık hoşnutsuzluk ve hayal kırıklığı hissettiklerini belirtmektedir. Bu, tam olarak sınıf bilinci değil, yeni eylem biçimlerinde kendini ifade eden bir muhalefet bilincidir. İşçiler, işletmenin ürettikleri artı değeri sömürerek kâr elde ettiğini bilinçli olarak kabul etseler de talepleri yalnızca saygınlık ve özerkliktir. Dolayısıyla, işçilerin üretim araçlarıyla olan nesnel ilişkileri, işçilerin deneyimlerini “sınıfsal yollarla” şekillendiren çatışmalar yaratmaktadır. [Thompson’ın belirttiği gibi](#), sınıf her zaman hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluk biçimlerinde mevcuttur, ancak bu gerilimler mutlaka sınıf bilincinde kendini göstermez.

Burawoy, rıza ve zorlamayı kolektif irade oluşumunun anlarıyla birleştiren Gramsci’nin hegemonyası çerçevesini kullanır. Gramsci, kolektif irade oluşumunun anlamları olarak praksis bütünlüğü içinde bireysel öznelliğin dönüşümünü anlamamıza yardımcı olan zengin bir teorik ve kavramsal çerçeve sunar. Burawoy’un anlatısı, işçilerin günlük deneyimlerinin birbirinden nasıl farklılaştığını ve bu durumun kolektif kimliklerini ve kolektif irade oluşumunu nasıl zayıflattığını gösterir. Bu nedenle işçiler, örneğin ekstra faydalar için bireysel kotalarını doldurmak için birbirleriyle rekabet ederler. Bireysel ekonomik çıkarları, işçi kesimlerinin dayanışma içinde hareket etmesini zorlaştırabilir.

[Filippini’nin belirttiği gibi](#), Gramsci bireyleri toplumla olan ilişkilerinde oluşan, tabakalaşmış, çelişkili varlıklar olarak tanımlar. Bu nedenle birey, ideolojik alanda sürekli değişen, sağduyu tarafından inşa edilmiş bir “kolektif insan” olarak görülür. Burawoy, *Politics of Production*’da ideolojik alanın önemine dikkat çeker, ancak ülke düzeyinde bir analize girmez. Bununla birlikte, Burawoy, işçi sınıfının siyasi ve entelektüel liderliğinin yokluğunun işçiler arasında rekabete yol açtığı ABD bağlamına atıfta bulunduğunu vurgular. Dolayısıyla, tabakalaşmış ve çelişkili bireysel çıkarlar, işçilerin çıkarlarını kolektif bir organizmaya dönüştüremelerinin bir sonucudur.

[Panitch ve Gindin’in belirttiği gibi](#), Burawoy sendikaları, işçi sınıfının farklı kesimlerini diyaloga çekebilecek ve farklı uygulamaları arasında tercümanlık yapabilecek merkezi bir

hegemonyacı aygıt olarak tanımlamaktadır. Kolektif siyasi ajans olmadan, iş süreci, işçi sınıfının farklı kesimlerinin, tamamen ekonomik alanda bile olsa, çıkarların dayanışması temelinde ekonomik-kurumsal anları aşmasına izin vermeyeceği açıktır. Daha da kötüsü, küresel neoliberal saldırı altında, işçiler, alt sınıfların eylemleri için temel siyasi örgüt olan sendikalarının kapasitesinden mahrum bırakılmaktadır.

> Sonuç yerine

Burawoy’un çalışması iki önermeden hareketle şekillenmiştir: a) işçinin yaşamının temel gerçekliği işyerinde şekillenir ve b) emek sürecindeki değişiklikler kapitalizmin yapıdaki değişikliklerle ilgilidir. Bu önermelerden hareketle, işin örgütlenmesindeki neoliberal dönüşüm ve bunun işçilerin kolektif iradesinin oluşumu üzerindeki etkisine dair analizler yapmak hala gereklidir.

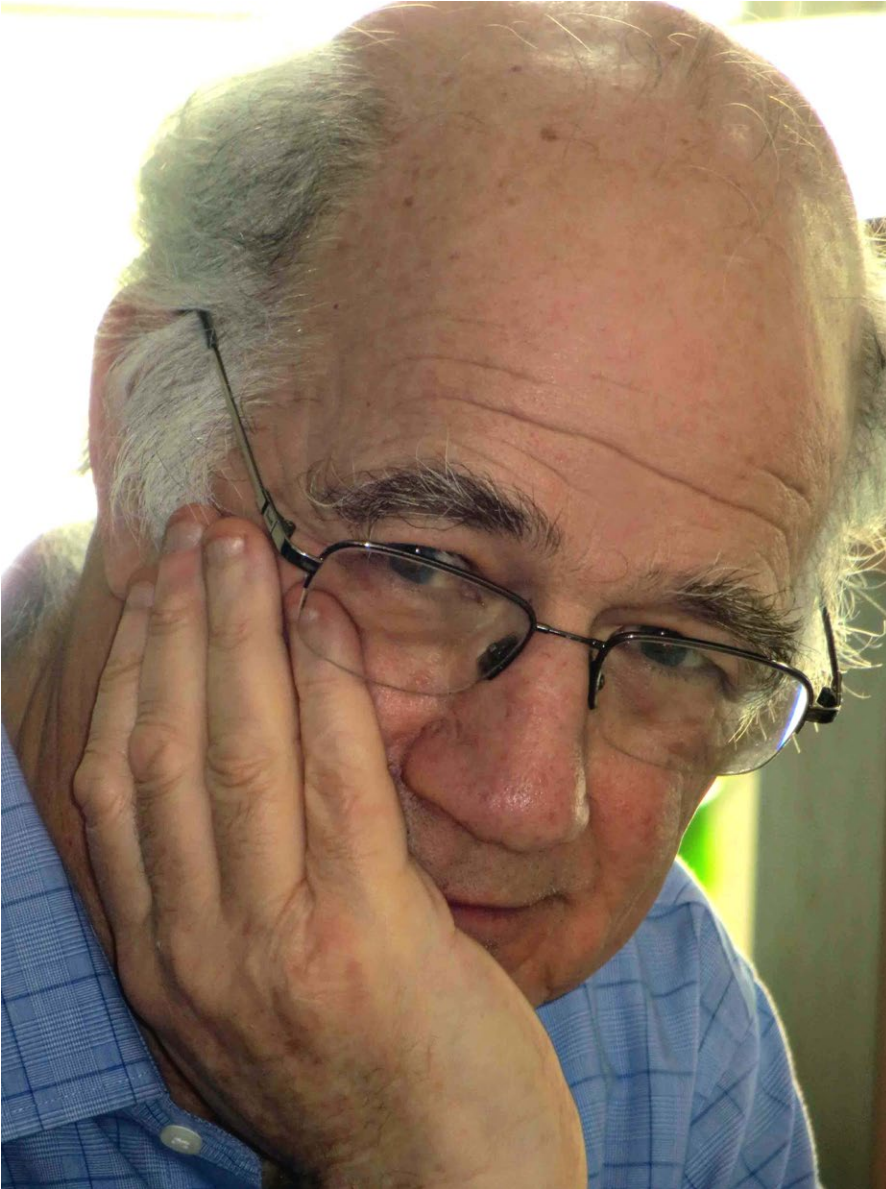
Neoliberal dönemde hızlanan özelleştirmenin, özelleştirilmiş şirketlerde işlerini toplu olarak kaybetme eğiliminde olan ve sosyal haklarından mahrum kalan işçiler üzerinde gerçek bir etkisi olduğu açıktır. Yine de işçiler, bu özelleştirme politikalarına karşı çok zayıf bir hoşnutsuzluk belirtisi göstermişlerdir. Özelleştirmelerle ilgili huzursuzluk belirtilerinin olmaması konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

Yeni çalışmalar, neoliberalizm altında hegemony ve karşı-hegemony analiziyle birlikte, emek sürecinin ve işçilerin geçimlerini sağlama deneyimlerinin merkezi önemini vurgulamalıdır. Neoliberal dönemde işçilerin işyerindeki deneyimlerinin farklılık gösterebileceğini de belirtmek yerinde olacaktır. Yeni çalışmalar, tek tip ve tutarlı bir neoliberal emek sürecini tanımlamak ve analiz etmek yerine, emek sürecinin ekonominin diğer sektörlerinde farklı biçim ve şekillerde ortaya çıktığı fikrini yansıtan başlangıç noktalarını benimsemelidir. Michael Burawoy’un metodolojik ve kavramsal çerçevesi, yeni etnografların saha çalışması deneyimlerini anlamlandırmalarına rehberlik etmeye devam edecektir. ■

Aylin Topal’a ulaşmak için <aylintopal@gmail.com>

> Michael Burawoy ile Karşılaşmalar ve Tartışmalar

Ari Sitas, Cape Town Üniversitesi ve Stellenbosch Üniversitesi, Güney Afrika

Michael Burawoy Kiev, Ukrayna'da Ulusal Kiev-Mohyla Akademisi'nde bir derste. Fotoğraf: Volodymyr Paniotto, Wikipedia.

38

Michael Burawoy'un çalışmalarıyla 1979 yılında tanıştım. Öğretmenim Eddie Webster, elinde yeni çıkan bir kitapla bana geldi: [Manufacturing Consent: Changes in the Labor Process under Monopoly Capitalism](#) [Rıza Üretimi: Tekelci Kapitalizmde Emek Sürecindeki Değişimler].

Wits'te onun yerine vereceğim derslerde bu kitabı kullanmam gerektiğini ısrarla söyledi. "Bu kitap, derslerin temelini oluşturacak olan Huw Beynon'un *Working for Ford* kitabına mükemmel bir eşlikçi" diye ısrar etti. Böylece, işçilerin işyerindeki oyunlar eşliğinde başa çıkma mekanizmalarıyla hegemonyanın nasıl elde edildiğini ve güvence al-

>>

tına alındığını anlamaya çalıştım. Kitap, Elton Mayo'nun 1920'lerde incelediğine benzer bir ortamda çalışma deneyimlerine dayanıyordu. Mayo, işçilerin gayri resmi dayanışma ağları aracılığıyla başa çıktıklarını keşfetmişti. Ancak Mayo'nun aksine, Michael üretimdeki siyaseti anlamak için fabrikadan fabrikaya giderek oralarda çalışıyordu. Bu, ikinci kitabı *The Politics of Production: Factory Regimes Under Capitalism and Socialism*'in [Üretim Siyaseti: Kapitalizm ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri] armağanıydı.

Daha sonra, benim akıl hocam olan Eddie Webster ve popüler tarihçi Luli Callinicos ile ne kadar yakın olduğunu keşfettim. 1989'da Durban'da yüz yüze tanıştığımızdan beri bana dostluğu ve ilgisiyle cömertliğini gösterdi. Militan sendika hareketindeki işçi tiyatrosu hareketi içinde yaptığımız çalışmalardan ve kendi "kamusal sosyolojimizi" nasıl uyguladığımızdan çok etkilenmişti. Etrafımızı saran ve sözde Natal İç Savaşı olarak adlandırılan toplumsal hareketin geleceği hakkında hararetili tartışmalar yaptık.

Daha sonra, 1993-1994 ve 1999-2000 yıllarında Berkeley Sosyoloji Bölümü'nde iki kez beni ağırladı. Aslında beni, iç savaşın barış anlaşmasının Medya ve Kültür komitesine başkanlık etmek zorunda kalma sancısından kurtardı. Bu komitede, gündüzleri basına ilerlemeyi anlatmamız ve geceleri şiddetin yeniden başlamasıyla yüzleşmemiz isteniyordu. O yıl, beni birçok meslektaşı ve arkadaşıyla tanıştırdığı için unutulmaz bir yıldır. Peter Evans, Michael Watts, Gillian Hart, Asef Bayat, Michelle Williams ve hatta Manuel Castells gibi hepsi de Güney Afrika'daki geçiş sürecine büyük ilgi gösteriyorlardı. Michael, glasnost sonrası Rusya'dan büyülenmişti, bu yüzden seminerlerde geçiş süreçlerinin karşılaştırmaları hayaletler gibi ortalıkta dolaşıyordu. ANC'nin oy sayım gözlemcisi olarak ilk gerçek demokratik seçimler için Güney Afrika'ya dönmek zorunda kaldım.

Burawoy'un, yaşadığı Oakland'dan kampüse ve bizim yaşadığımız Monterey Market'in yakınına spor bisikleti ve kasıyla hızla gidip geldiği görüntüsü ve sürekli "bunu okumalısın" ve "hayır, sen bunu oku" sözleri bizi motive ediyordu. Onun, kendisini sosyoloji alanında önemli bir figür haline getiren etnografik çalışmasını teorik olarak gerekçelendirme çabalarına giderek daha fazla aşına oluyordum.

Güney Afrika ikinci vatan haline gelirken, önümüzdeki yıllarda birçok buluşma oldu: 2010 yılında Cape Town Üniversitesi'ne taşınır taşınmaz beni ziyaret etti ve uzun sü-

redir arkadaşı olan AnnMarie Wolpe ile tanıştırdı. Yaşlanan feminist, başka bir arkadaşı ve sosyologun anısına Harold Wolpe Trust'ta görev almam için beni hemen ikna etti. Trust'ın ev sahipliği yaptığı *Mandela Decade* [Mandela On Yılı] kitabının lansmanına katılmak istiyordu, ancak acil uluslararası yükümlülükleri vardı. ISA başkanlığı sırasında onunla çalışmamı istedi, ancak sekiz yıl boyunca derneğin çarklarını ve millerini hareket ettirdikten sonra dernekle devam etmekten yorulmuştum.

2012 yılında, Delhi'deki Ambedkar Üniversitesi'nden Sumangala Damodaran tarafından, işyerleri ve işçi sınıfı toplulukları üzerine yaptığımız niteliksel çalışmalarımızı tartışmak üzere bir araya getirildik. Gerçek ve yalan konusunda anlaşılmadı! Demek istediğim şu: onun fabrika alanlarına erişimi, gerçek amacını açıklamamasına ve Marksist etkilerini insan kaynakları konuşmalarına indirgemesine dayanıyordu! Ben ise Apartheid Güney Afrika'sında yönetici ağları aracılığıyla değil, işçi temsilcileri ve sendika yetkilileri aracılığıyla erişim sağladım. "Etnografi" kelimesi konusunda da anlaşılmadı – Yunan kökenli olduğum için, "ethnos"u konularınıza "yazmak" anlamına gelen bu kelimeye her zaman bir antipati besledim!

Sonra, başka bir iyi arkadaşımız olan Karl von Holdt ile Bourdieu kitabını üzerinde çalışırken Johannesburg'da tekrar buluştuk. Ardından, arkadaşımız Wiebke Keim'in ev sahipliğinde Freiburg'da kamusal sosyoloji ve sosyolojik fikirlerin dolaşımı hakkında tekrar çevrimiçi olarak buluştuk. Sonra da Cape Town'da üniversite sistemi ve yeni yönetim anlayışı hakkında tartışmak için tekrar buluştuk. Ve son olarak, Sarah Mosoetsa ve Michelle Williams'ın ev sahipliğinde, arkadaşımız Eddie Webster'ı anmak için Johannesburg'da bir araya geldik. Emekli ama cesur bir başka arkadaşımızı, Jackie Cock'u da andı.

Michael, birkaç hafta sonra Oakland'da öldürülecekti.

İşyeri ve sosyoloji pratiği konusunda olağanüstü bir sosyologu, sosyolojik makro ve mikro eğilimlerin büyük bir sentezcisini kaybettik. Onun huzursuz teatralitesinin kalıcı bir görüntüsü var: volta atması, tebeşir, kategorileri ifade etmek için çizdiği çeyrek daireler, kahkahası ve dönüştüğümüz vahşete duyduğu dehşet. Otoriter popülizmin ve soykırımcı şiddetin yükselişi üzerine düşüncelerini bize miras bıraktı. ■

Ari Sitas'a ulaşmak için <arisitas@gmail.com>

> Michael Burawoy: Bir Deniz Feneri

Shaikh Mohammad Kais, Rajshahi Üniversitesi, Bangladeş

Profesör Michael Burawoy, Küresel Güney'den çok sayıda sosyolog için kalıcı bir ilham kaynağı olmuştur. "Herkes için tek bir sosyoloji" fikrine karşı çıkmış ve "dünya çapında birçok sosyoloji"nin varlığını tutkuyla savunmuştur. Yazıları ve konuşmaları, sosyolojinin Güney'deki merkezi rolünü vurgulamış, entelektüel emeğin hiyerarşik küresel bölünmesini sorgulamış ve toplumlarımızın yaşanmış deneyimlerine dayanan teorileri savunmuştur.

Bangladeş'te çalışırken, sömürgecilikten kurtulmuş ve özgürleşmiş bir sosyolojiye ilişkin görüşlerinden derinden etkilendim. Michael ile 2008 yılında, Profesör Syed Farid Alatas'ın beni 2009'da Taipei'de düzenlenen bir konferansa davet etmesiyle tanıştım. O zamanlar henüz çok genç bir araştırmacıydım ve kendimden emin değildim. Michael, kendine özgü cömertliğiyle, o ilk uluslararası toplantı için özetimi ve makalemi şekillendirmeme yardımcı oldu. Bu cesaretlendirmeyi asla unutmayacağım. Aynı dönemde, Profesör Raewyn Connell gibi diğer kıdemli akademisyenlerden de destek aldım ve bu da belirgin bir Güney sosyolojisi araştırma konusundaki kararlılığımı daha da güçlendirdi.

Michael'ın dört tür sosyolojiyi (profesyonel, politika, eleştirel ve kamusal) içeren ünlü çerçevesi, beni Bangladeş'teki sosyolojinin durumu üzerine düşünmeye itti. Bu düşüncelerden yola çıkarak, daha sonra "hibrit sosyoloji" olarak adlandırdığım bir kavram geliştirdim. Bununla, Kuzey'den ithal edilen teorilere ve yöntemlere büyük ölçüde bağlı olan, ancak Güney'den elde edilen ampirik verilere dayanan bir sosyolojiyi kastediyorum. Bu hibrit durum, başlı başına bir kriz belirtisidir: bağımlılıkla şekillenen, kendi entelektüel temelleri üzerinde tam olarak ayakta duramayan bir disiplin. Küresel Güney'in büyük bir bölümünde sosyoloji, yerli bilgiyi ve kendi toplumlarımızın gerçeklerini ihmal ederken dış paradigmalardan yararlanarak bu tür dinamiklerle şekillenmiştir.

Bu hibritleşme tesadüfen gerçekleşmez. Dış akademik kaynaklara bağımlılık, yerel yaratıcılığın üzerinde ithal fikirlerin hakimiyeti, kolonizasyonun kalıcı etkileri ve küresel bilgi hiyerarşisinde Güneyli akademisyenlerin marjinal konumu gibi belirli koşulların yaygın olduğu toplumlarda ortaya çıkar. Bu koşullar, kendi entelektüel kaynaklarına güven geliştirmek yerine, tanınma ve onay için dışa bakan bir sosyoloji yaratır.

Bangladeş bunun açık bir örneğidir. Ülkemde sosyoloji uzun süredir belirsiz bir şekilde tanımlanan bir disiplin olarak kalmıştır ve teorik, metodolojik ve kurumsal zayıflıklarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Üniversiteler yapısal ve idari krizlerle boğuşmaktadır. Bu disiplin, yerel gerçeklere dayalı teoriler üretmek yerine, genellikle Avrupa merkezli çerçeveleri taklit etmektedir. Mesleki dernekler zayıf kalırken, yükseköğretimdeki neoliberal reformlar, kendi kendine yeten bir alan oluşturma olasılığını daha da zayıflatmaktadır. Bu durum, benim hibrit sosyoloji olarak adlandırdığım, akademik dünyamızın gerilimleri, bağımlılıkları ve krizlerini yansıtan bir sosyolojiyi ortaya çıkarmıştır.

Ancak bu kriz aynı zamanda bir fırsat da sunmaktadır. Bangladeş ve diğer Güney bağlamlarında sosyolojiyi dönüştürmek için müfredatı reform etmeli, yerli bilgiye dayalı teoriler ve yöntemler üretmeli, sosyolojinin toplumlarımız için pratik önemini göstermeli, ulusal ve bölgesel dernekleri güçlendirmeli ve toplulukları içinde ve onlar için sorumluluklarını yerine getirmeye kararlı, açık fikirli ve öz-düşünüm-sel bir akademisyen nesli yetiştirmeliyiz.

Bu fikirlerin geliştirilmesinde Michael'ın etkisi belirleyici oldu. O, sadece teorik görüşleriyle bana ilham vermekle kalmadı, aynı zamanda hibrit sosyolojiyi kavramsallaştırma çabalarım da doğrudan katkıda bulundu. Taslaklarımı okudu, geri bildirimde bulundu ve argümanlarımı geliştirmeye teşvik etti. Beni en çok etkileyen şey, sadece entelektüel zekası değil, aynı zamanda alçakgönüllülüğüydü. Bangladeşli genç ve tanınmayan bir akademisyene, küresel sosyolojinin önde gelen isimlerinden birinin bu kadar ilgisini göstermesi hem şaşırtıcı hem de son derece motive ediciydi.

Entelektüel etkisinin ötesinde, Michael'ın sıcaklığı ve insanlığını asla unutmayacağım. Konferanslarda, yaklaşılabılır, esprili ve zamanını cömertçe paylaşan biriydi. Taipei'deki bir konferans sırasında bana Academia Sinica'daki yemekler ve misafirperverlik hakkında sorular sorduğunu ve ardından şakayla karışık bir şekilde "Shaikh iyi diyorsa, gerçekten iyidir!" dediğini hatırlıyorum. 2023 Melbourne Dünya Kongresi'nde, kendimi onu takip ederken, paparazzi gibi birlikte fotoğraflar çekerken buldum. O benim şakalarımı gülerек karşıladı ve iyi niyetle bana eşlik etti. Daha sonra, Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) Yürütme Komitesi'ne

“kamusal sosyoloji, Kuzey hegemonyasının eleştirisi, ilişkilenmiş ve sömürgeleşmiş bilginin savunusu”

seçildiğimi öğrendiğinde, tebrikleri sevinç ve samimi teşvikle doluydu.

Benim için Michael gerçekten bir deniz feneri gibiydi. Gemilerin karanlıkta yolunu bulmak için kılavuz ışığa güvendikleri gibi, ben de küresel sosyolojinin genellikle kafa karıştırıcı olan dünyasında netlik ve yön bulmak için ona güveniyordum. Onun mirası – kamusal sosyoloji, Kuzey hegemonyasının eleştirisi, ilişkilenmiş ve sömürgeleşmiş bilgiyi savunma – benim entelektüel yolculuğumu şekillendirdi ve Küresel Güney’deki birçok kişiyi yönlendirmeye devam edecek.

Michael ayrıca, dünyanın dört bir yanından gelen seslere bir platform oluşturan ISA dergisi *Küresel Diyalog*’u da yayınlamaya başladı. Bangladeş’teki ekibimiz, bu derginin adı altında uluslararası bir konferans düzenlemeyi düşünüyordu ve ben de Michael’ı Dakka’ya davet etmeyi umuyordum. Ne yazık ki, bu dilek asla gerçekleşmeyecek.

Sevgili Michael, hatıran sonsuza kadar kalbimde yaşayacak. Sen, pek çoğumuz için yolu aydınlattın. Huzur içinde yat.■

Shaikh Mohammad Kais’e ulaşmak için <skais11@yahoo.com>

> Michael Burawoy'u Anmak: Güney Afrika'nın Minibüs Taksi Sektörüne Marksist Bir Bakış

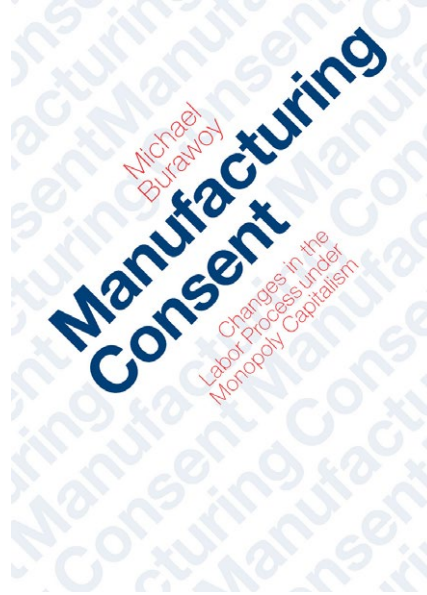
Siyabulela Fobosi, Fort Hare Üniversitesi, Güney Afrika

Michael Burawoy, sosyolojide, özellikle de kamusal sosyoloji alanında, etnografik yöntemleri ve Marksist görüşleriyle emek, kapitalizm ve devlet gücü anlayışlarını yeniden şekillendiren önemli bir figürdür. Çalışmaları, akademisyenlerin kapitalist ekonomilerdeki sömürü ve direniş sistemlerini analiz etmeleri için eleştirel bir bakış açısı sağlamıştır. Burawoy'un bilimsel katkılarına saygı gösterirken, onun teorilerinin, Güney Afrika'nın minibüs taksi endüstrisini inceleyenler de dahil olmak üzere çağdaş çalışmalarda hâlâ son derece geçerli olduğunu görüyoruz.

Burawoy'un 1979'da yayınlanan çığır açıcı eseri *Manufacturing Consent*, işçilerin kapitalizmde sömürü içinde yönlerini nasıl bulduklarını, genellikle işyeri yapıları ve devlet politikaları aracılığıyla kendi boyun eğişlerine nasıl rıza gösterdiklerini anlamak için temel oluşturmuştur. Devlet müdahalelerine ve kapitalist reformlara yönelik eleştirisi, kayıt dışı işgücü piyasalarının dinamiklerini incelemek için güçlü bir çerçeve sunar. Bu, Apartheid döneminin mekansal ayrımcılığından ortaya çıkan ve güvencesiz çalışma koşulları altında faaliyet göstermeye devam eden kayıt dışı ancak hayati bir sektör olan Güney Afrika'nın minibüs taksi endüstrisinden çok geçerliydi.

1980'lerin sonlarında sektörün, hızlı bir genişlemeyi mümkün kılan deregülasyonu, Burawoy'un "stratejik seçicilik" kavramıyla örtüşmektedir; bu vasıta ile devlet politikaları kayıtlı kapitalist işletmeleri kasıtlı olarak kayırırken kayıt dışı ekonomileri ihmal etmekte veya marjinalleştirmektedir. Bu teorik bakış açısı, Taksi Yeniden Sermayelendirme Programı (TYSP) da dahil olmak üzere, art arda gelen hükümet müdahalelerinin minibüs taksi çalışanlarının geçim kaynaklarını önemli ölçüde iyileştirmekte neden başarısız olduğunu açıklamaya yardımcı oluyor. Bunun yerine, bu müdahaleler büyük ölçüde sermayenin çıkarlarına hizmet etmiş, altyapıyı modernize etmiş, ancak çalışma koşullarını iyileştirmekte başarısız olmuştur.

Benimki gibi minibüs taksi sektörüne yönelik sosyolojik araştırmalar, Burawoy'un emeğin parçalanması ve işçilerin yapısal sömürüsü konusundaki görüşlerini yansıtmaktadır. Araştırmam, sözleşme, sosyal haklar veya yasal koruma olmadan çalışan minibüs taksi şoförlerinin ekonomik güvensizlikle karşı karşıya kaldıklarını ve piyasa odaklı rekabete maruz kalarak pazarlık güçlerinin zayıfladığını göstermektedir. Devlet politikalarına yönelik analizim, kapitalist

Manufacturing Consent'in 1982 tarihli elden geçirilmiş basımının kapağı. The University of Chicago Press.

yapılar içindeki reformların genellikle işçi haklarından çok ekonomik verimliliği öncelikli kıldığı yönündeki Burawoy'un argümanını desteklemektedir.

Burawoy'un çalışmaları bize hatırlattığı gibi, anlamlı bir değişim için politika değişikliklerinden daha fazlası gerekir; organize bir direniş ve yapısal bir dönüşüm gereklidir. Akademisyenler ve aktivistler, onun Marksist çerçevesini uygulayarak minibüs taksi şoförleri için işçi haklarının korunmasını, adil devlet sübvansiyonlarını ve toplu pazarlığı önceliklendiren reformları savunabilirler. Bu çabalar, Burawoy'un entelektüel mirasını onurlandırmakla kalmaz, aynı zamanda kayıt dışı emek sektörlerinde adalet mücadelesini de ilerletir.

Michael Burawoy'un kamusal sosyolojiye olan bağlılığı, sosyal adaletsizliklerle mücadele etmek için katılımcı bir akademisyenliğin gerekliliğini vurgulamaktadır. Çalışmaları, kapitalizmin çelişkilerini çözmeye ve eşitlikçi emek ilişkilerini savunmaya çalışanlar için yol gösterici bir güç olmaya devam etmektedir. Onun katkılarını onurlandırarak, daha adil ve insancıl bir toplumun oluşmasında sosyolojinin rolünü yeniden teyit ediyoruz. ■

Siyabulela Fobosi'ye ulaşmak için <sfobosi@ufh.ac.za>

bir şey? Sanatsal, şiirsel, politik ve diğer türlü manifestolar hakkında düşünüyordum ve dikkat süresinin bu kadar kısa, bilincin bu kadar parçalanmış olduğu bir çağda, bunların hayatta kalmak için fazla uzun, fazla metinsel ve fazla doğrusal olup olmadığını merak ediyordum. Instagram çağında, bir ütopya manifestosu neye benzerdi? Benim cevabım, ki henüz keşfedilmemiş birçok başka cevap var, “Gerçekçi Bir Ütopyanın Periyodik Tablosu” idi.

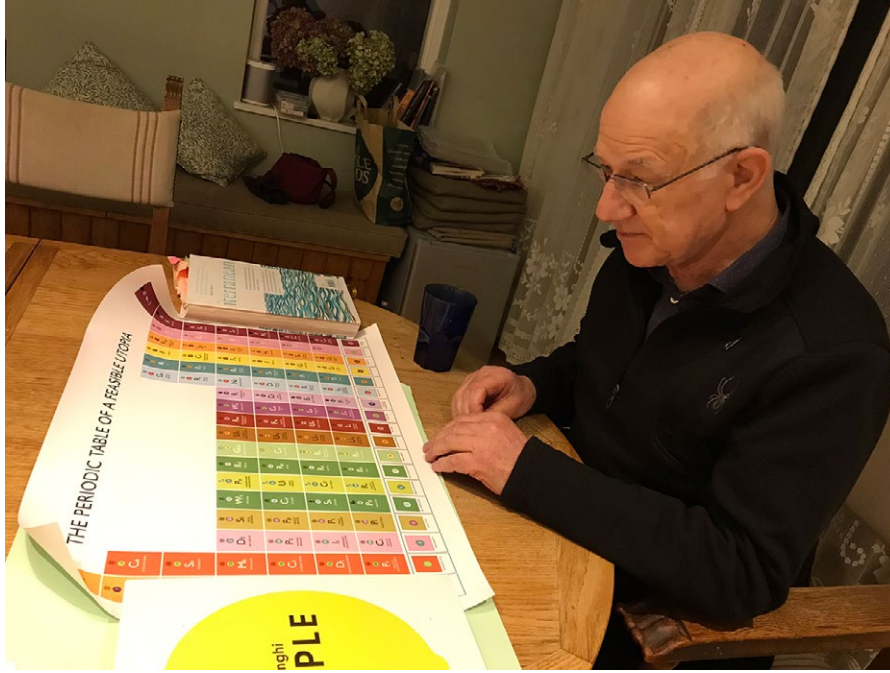
İlk olarak bir eskiz defterinde kalem ve kurşun kalemle hayat buldu, ardından dijital ortama aktarıldı, sonra karta basıldı ve bir sanat projesinin bana ödünç verdiği geniş bir duvara bir öğleden sonra asıldı. Daha sonra, Michael’ın incelerken gördüğünüze benzer posterler hazırladım ve Bristol’un merkezindeki eski bir alışveriş merkezindeki boş bir dükkanda Table’ı sergiledim.

Mağazayı Utopian Chemistry adlı bir eczaneye dönüştürdük ve halkı Periyodik Tablo’yu keşfetmeye davet ettik. Ziyaretçilerimiz kalırsa, onlara bilgeliğin tekelinin bizde ol-

madığını söyledik. Onların ütopya vizyonlarında eklemek istedikleri bir element var mıydı? Varsa, onu uydurduk. Elementin iki adet kartpostalını bastırdık, birini onlara hediye olarak verdik, diğerini ise duvara asarak ikinci bir sanat eseri yarattık: Halka Göre Gerçekçi Bir Ütopyanın Periyodik Tablosu.

Michael Burawoy, Gerçekçi Bir Ütopyanın Periyodik Tablosu hakkında çok heyecanlıydı ve onu Erik Olin Wright’ın “gerçek ütopyaları”nın grafiksel bir temsili olarak görüyordu. Michael’ın bu etkileşimli ve popüler versiyonu, özellikle de dünyanın nasıl olabileceği konusunda insanlarla yapılan çılgın, samimi ve sıra dışı sohbetleri çok seveceğini düşünüyorum. Bu sohbetler genellikle, istedikleri kadar ütöpik düşüncelere sahip olma şansı olmayan insanlarla yapıldı. Sanırım bu hepimiz için geçerli. ■

David Goldblatt’a ulaşmak için <tobaccoathletic@yahoo.co.uk>

Michael Burawoy 2024'te Londra'da “Gerçekleştirilebilir Bir Ütopyanın Periyodik Tablosu” posterlerinden birini ilgiyle inceliyor.

Bristol'da bir alışveriş merkezinde konumlandırılan “Gerçekleştirilebilir Bir Ütopyanın Periyodik Tablosu” enstelasyonunun ziyaretçileri, ikinci bir “halkların” periyodik tablosunu yaratmak için kendi önerilerini eklemeye davet edildiler.

> Sosyoloji Zamanı

Uluslararası Sosyoloji Derneği

Devlet liderlerinin bilime karşı güvensizliği teşvik ettiği ve sosyal bilimlere yönelik saldırıların çoğaldığı bir dönemde;

Yalan haberlerin, araştırmaya dayalı analizlerden daha yaygın ve daha büyük bir etkiyle dolaştığı bir dönemde;

Birçok siyasi liderin nefret söylemleri yaydığı ve nüfusun bir kısmının tam vatandaşlık hakkını reddettiği bir dönemde;

Bütün bir insan grubunun insanlıktan çıkarılmasının, iktidarı pekiştirmek ve güçlendirmek için yeniden yaygın bir araç haline geldiği bir dönemde;

Sistemik çevresel ve toplumsal acil durumları görmezden gelmek için bilimsel kanıtların reddedildiği bir dönemde;

Devletlerin soykırım, sistemik şiddet ve ırkçılığa karşı sesini yükseltenleri bastırdığı bir dönemde;

Eşi görülmemiş bir servet yoğunlaşmasının, az sayıda multimilyonerin kitle iletişim araçlarını ve sosyal medyayı kontrol etmesine olanak sağladığı bir dönemde;

İnsanlığın, gelecek nesillerin yaşamlarını belirleyecek birbiriyle bağlantılı küresel krizlerle karşı karşıya olduğu bir zamanda;

Akademik özgürlüğün, yerleşik demokrasilerde bile tehdit altında olduğu bir zamanda;

Sosyal bilimcilerin eleştirel müdahalelerinin her zamankinden daha önemli olduğuna inanıyoruz.

Ve araştırmacı, eğitimci ve kamu entelektüelleri olarak çalışmalarımızın temelini oluşturan değerleri ve taahhütleri yeniden teyit ediyoruz.

Biz şunları savunuyoruz:

- Gerçeklere ve analize dayanan, basitleştirici anlatıları reddeden ve dünyanın karmaşıklığını kucaklayan **titiz bir sosyoloji**;
- Güçlülerin sözlerinin her zaman doğru olmadığını ve bin kez tekrarlanan bir yalanın yine de yalan olduğunu bize hatırlatan **bağımsız bir sosyoloji**;
- Artan eşitsizlikleri sorgulayan ve kendi kendini yetiştiren adam mitini, piyasalara ve tüketiciliğe yapılan basit vurguyu ve alfa erkekliği sorgulayan **eleştirel bir sosyoloji**;
- Sözde entelektüel üstünlükten değil, toplumu dönüştürmek ve kamu yararını savunmak için çaba-layanlarla diyalog içinde, sivil tartışmalara katılan bir **kamusal sosyoloji**;
- Aşırı uzmanlaşma ve parçalanma risklerine direnen ve zamanımızın acil sorunlarını ele alan bir **ge-nel sosyoloji**;
- 21. yüzyılın zorluklarını anlamak ve bunlara cevap vermek için dünyanın farklı yerlerinden araştı-rmacılar ve sosyal aktörlerden öğrenen ve ortak bir insanlık duygusu oluşturmaya katkıda bulunan **küresel bir sosyoloji**.

“sosyoloji, sınırlı bir gezegende birlikte yaşamak için vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir”

Sosyal bilimler ve akademik özgürlüğün demokrasinin ayrılmaz bir parçası olduğuna ve korunup desteklenmesi gerektiğine inanıyoruz.

Bilgiye dayalı, tarihsel olarak temellendirilmiş ve sosyolojik açıdan önemli kamusal tartışmanın, zamanımızın krizlerini anlamak ve bunlarla başa çıkmak için hayati önem taşıdığına inanıyoruz.

Sosyolojinin sadece dünyayı anlamamıza yardımcı olmakla kalmayıp, daha adil, yaşanabilir, barışçıl ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmemize de yardımcı olduğuna inanıyoruz.

İklim değişikliği, savaş, artan eşitsizlik ve nefretin yaşandığı bir dönemde, sosyoloji sınırlı bir gezegende birlikte yaşamak için vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir.

Bildirge, 6 Temmuz 2025 tarihinde **Rabat'ta düzenlenen 5. ISA Sosyoloji Forumu'nda ISA Başkanı Geoffrey Pleyers** tarafından sunulmuştur. Bildirge, eski ISA başkanları Sari Hanafi, Margaret Abraham, ve Michel Wieviorka; ISA mevcut başkan yardımcıları Allison Loconto, Bandana Purkayastha, Elina Oinas ve Marta Soler, ile Avrupa ve Latin Amerika sosyoloji dernekleri başkanları ve Latin Amerika Sosyal Bilimler Konseyi (CLACSO) başkanları Kaja Gadowska, Jesus Diaz ve Pablo Vommaro; Avrupa Sosyoloji Derneği (ESA) başkanı Kaja Gadowska, Latin Amerika Sosyoloji Derneği (ALAS) başkanı Jesús Díaz, ve Latin Amerika Sosyal Bilimler Konseyi (CLACSO) başkanı Pablo Vommaro tarafından desteklenmektedir.■

Rabat, Temmuz 2025

Bireysel sosyologlar ve daha geniş sosyal bilimler topluluğunun üyelerinden destek topluyoruz. ISA Forumu'na katılıp katılmamanız fark etmez, bu toplu taahhüt ve dayanışma bildirisine adınızı ekleyerek bize katılın, [bu formu doldurun](#).

